

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**M.S. IV.–VII. YÜZYILLARDA MYRA (LYKIA)
VE EGEMENLİK ALANINDA HRİSTİYANLIK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEREN PİLEVNELİ

İSTANBUL 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

M.S. IV.–VII. YÜZYILLARDA MYRA (LYKIA)
VE EGEMENLİK ALANINDA HRİSTİYANLIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEREN PİLEVNELİ

TEZ DANIŞMANI: DR. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK

İSTANBUL 2013

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Ceren PİLEVNELİ'nin "M.S. IV - VII. Yüzyıllarda Myra (Lykia) ve Egemenlik Alanında Hristiyanlık" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof.Dr. Said POLAT
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Fatma Nalan TÜRKMEN
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..19..107.../ 2013 tarih ve 2013/14-3.... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
HARİTA, RESİM VE ÇİZİM LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1
1. Myra Tarihi.....	1
2. Çok Tanrılı Dinler.....	5
3. I.–III. Yüzyıllarda Hıristiyanlık	10
4. Konuya İlişkin Antik Kaynakların ve Modern Literatürün Durumu.....	12
5. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	18
6. Araştırmada Uygulanan Yöntem	19
7. Teknik Noktalar	20

TARİHSEL BÖLÜM

1. IV.–VII. Yüzyıllarda Hıristiyanlık.....	22
2. Din Adamları ve Azizler.....	31
2.1. Kreskentios ve Dioskoros Kardeşler	31
2.2. Myralı Aziz Nikolaos	31
2.2.1. Myralı Aziz Nikolaos'un Mucizeleri.....	42
2.2.1.1. Denizcilikle İlgili Mucizeleri	42
2.2.1.2. Rüyada Görünme.....	45
2.2.1.3. Ölüyü Diriltme.....	47
2.2.1.4. Yoksullara Yardım Etme.....	48

2.2.1.5. Hazineselerin Koruyucusu Olma	49
2.2.1.6. Diğer Mucizeleri.....	49
2.2. Sionlu Aziz Nikolaos	50
2.2.1. Sionlu Aziz Nikolaos'un Mucizeleri	54
2.2.1.1. Günahkâr Ruh ile Mücadele.....	54
2.2.1.2. Hastaları İyileştirme	60
2.2.1.3. Suya veya Su Kaynaklarına Hükmetme	62
2.2.1.4. Doğa Olaylarını Değiştirebilme	63
2.2.1.5. Az Yiyecekten Çok Kişiyi Doyurma.....	65
2.2.1.6. Körlerin Görmesini Sağlama.....	66
2.2.1.7. Taşlara Hükmetme.....	67
2.2.1.8. Geleceği Görebilme.....	67
2.2.1.9. Bereket Getirme.....	69
2.2.1.10. Çiftlerin Çocuk Sahibi Olmasını Sağlama	70
2.2.1.11. Ölüleri Diriltme	71
2.3.2. Sionlu Aziz Nikolaos'un <i>Vita</i> 'sında Myra ve Çevresinde Lokalizasyon Edilememiş Yerleşimler	72
2.3.2.1. Andronikos (Ἀνδρόνικος)	72
2.3.2.2. Arnabanda (Ἀρναβανδα, Ἀρνανανδα).....	73
2.3.2.3. Damasei (Δαμασεῖ).....	73
2.3.2.4. Edrasa (Ἐδρασά).....	74
2.3.2.5. Hemalissa/Hemalissoi (Ἡμάλισσα, Ἡμάλισσοι).....	74
2.3.2.6. Kaisar Dağı (Καῖσαρ).....	75
2.3.2.7. Nautes/Nauten (Ναυτή[?], τὸ Ναυτήν).....	75
2.3.2.8. Nea Kome (Νέα Κώμη).....	76

2.3.2.9. Nikapo (Νικάπω).....	76
2.3.2.10. Oumbe (Ούμβη).....	77
2.3.2.11. Partaessos (Παρταησσός)	77
2.3.2.12. Plakoma (Πλακωμιτών κώμη).....	77
2.3.2.13. Plenion (Πλήνιον).....	78
2.3.2.14. Presbaion (Πρεσβαῖον, Πρεσβεῖον).....	79
2.3.2.15. Rhabbamura (Ὶαββαμουσᾶς).....	79
2.3.2.16. Serine (Σερινῆ)	79
2.3.2.17. Sibinos (κώμη τοῦ Σιβινοῦ).....	79
2.3.2.18. Stratiotes (Στρατιώτης).....	80
2.3.2.19. Symbolon (Σύμβολον).....	80
2.3.2.20. Trebendai (Τρεβένδαι)	80

ARKEOLOJİK VERİLER

1. Dini Yapılar	83
1.1. Kiliseler	83
1.1.1. Myra	83
1.1.1.1. Aziz Nikolaos Kilisesi.....	84
1.1.1.2. Diğer Kiliseler	88
1.1.2. Andriake	88
1.1.2.1. A Kilisesi	89
1.1.2.2. B Kilisesi	90
1.1.2.3. C Kilisesi	91
1.1.2.4. D Kilisesi	91
1.1.2.5. E Kilisesi	92

1.1.2.6. F Kilisesi.....	92
1.1.2. Myra Egemenlik Alanı	93
1.2. Manastırlar	94
1.2.1. Myra Egemenlik Alanı	94
1.2.1.1. Sion Manastırı	94
1.2.1.2. Devekuyusu	99
1.2.1.3. Dikmen	100
1.2.1.4. Turant Dağı.....	100
SONUÇ	101
KAYNAKÇA.....	105

ÖNSÖZ

İlköğretim yıllarından bu yana, tarih dersi hep ilgimi çeken bir ders olmuştur. 2007 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Lisans eğitimime başladığımda ise, başlangıçta tarihin her alanına duyduğum bu ilgi zamanla kendi sınırlarını belirleyerek, Eskiçağ Tarihi'nde karar kıldı. Özellikle Helen ve Roma Tarihi'ne olan merakım sonucunda, hocalarımda da yönlendirmeleriyle, Antik dilleri öğrenmem gerektiğine karar verdim. Böylece o yıllarda Marmara Üniversitesi'nde Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans öğrencilerine Hellence dersi veren Yard. Doç. Dr. Filiz CLUZEAU'nun daha sonra da Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'ün derslerini takip etmeye başladım. Lisans son sınıfta, "Ortaçağ'da Gündelik Hayat" derslerini aldığım Doç. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞCI'nın Bizans Tarihi alanında yapılan çalışmaların eksikliğine dikkat çekmesi ve Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'ün yönlendirmeleri sonucunda Geç Roma-Erken Bizans alanında çalışmaya karar verdim. Kendisi ile olan konuşmalarımızda özellikle dini ve sosyal hayata duyduğum ilgiyi fark eden Değerli Hocam Dr. ÖZTÜRK'ün epigrafi çalışmalarını yürüttüğü Myra Antik kentinin bu alanda bir çalışmaya uygun olduğunu belirtmesiyle tez çalışmamın konusunu "IV.-VII. Yüzyıllarda Myra'da Hristiyanlık" olarak belirlemiş olduk. 2011 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Türk Tarihi Yüksek Lisans Programı'na kabul edilmemle birlikte çalışmalarına başladım.

Hem lisans öğrenimim boyunca hem de tez çalışmalarım sırasında, bilgisini ve deneyimini tüm öğrencileriyle olduğu gibi benimle de sabır ve anlayışla, bitmek tükenmek bilmeyen enerjisiyle paylaşan, karşılaştığım zorluklarda her daim yanımda olan ve beni epigrafi alanında yetişmem konusunda sürekli destekleyen Değerli Danışman Hocam Sayın Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'e, desteğini esirgemeyen Hocam Sayın Prof. Dr. A. Vedat ÇELGİN'e, Myra ve Andriake Kazıları'nı yürüten, bana da 2010'dan bu yana katılma olanağı sağlayarak epigrafi alanında yetişmemde katkısı bulunan Hocam Sayın Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK'e, Hellence'yi bana sevdiren Hocam Sayın Yard. Doç. Dr. Filiz CLUZEAU'ya, arazi çalışmaları sırasında kendisinin bilgi, deneyim ve bakış

açısından oldukça yararlandığım Hocam Sayın Yard. Doç. Dr. Filiz DÖNMEZ-ÖZTÜRK'e, tezimin son okumalarını yapan ve göremediğim eksikliklere dikkat çeken Hocam Sayın Yard. Doç. Dr. Bülent ÖZTÜRK'e, Ortaçağ Tarihi'nde çalışmamı olanaklı kılan M. Sabri KÜÇÜKAŞCI ve Gülay ÖĞÜN BEZER'e, bazı kaynaklara ulaşmamı sağlayan konu hakkında bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan Hocalarım Sayın Dr. Yalçın MERGEN, Sayın Yard. Doç. Dr. Ayça TIRYAKI , Sayın Yard. Doç. Dr. Özgü ÇÖMEZOĞLU, Sayın Doç. Dr. Nilay Ç. KARAKAYA ve Öğr. Gör. Başak AKAY'a, kaynak taramaları sırasında yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Ceren YILDIRIM ve Hüseyin KARAÇAM'a (MÜ, MA), manevi desteklerinin yanında, kullandığım bazı metinlerin Almanca ve Fransızca çevirilerini yapan Sevgili Arkadaşlarım Tuba ÖZYILMAZ, Ezgi İNAL ve Elif EKİZ'e, araştırmam sırasında yayınlara ulaşmama destek olan AKMED'e teşekkürlerimi sunarım. Bütün bunların yanı sıra, Lisans eğitimim boyunca olduğu gibi Yüksek Lisans eğitimim boyunca da verdiği burs ile akademik hayatta ilerlememe imkan sağlayan TÜBİTAK'a özellikle müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Son olarak da kararlarımı her zaman destekleyen, akademik çalışmalarımın manevi yönünü oluşturan, sevgilerini asla esirgemeyen Sevgili Anne ve Babam Sabire ve Halit PİLEVNELİ'ye, her daim yanımda olan Sevgili Ablam Tuna PİLEVNELİ'ye, en yürekten teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

İstanbul, 2013

Ceren PİLEVNELİ

ÖZET

Bu çalışmada, tarihsel süreçte Lykia'nın en önemli kentlerinden biri olan ve Hristiyanlık'ın Roma İmparatorluğu'nda resmi din oluşunun hemen ardından piskoposluk merkezi ilan edilen Myra'nın IV. ve VII. yy.'lar arasında girmiş olduğu yeni kültürel çevre anlatılmaktadır. Myra ve çevresinde dini hayatın başrolünde bulunan Myralı ve Sionlu Aziz Nikolaos'un hayatına dair bilgiler verilerek yerel halkın nasıl bir dini algıya sahip oldukları konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Konu hakkında en önemli kaynaklardan biri olan Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sında verilen bilgiler ışığında dini hayata dair bilgiler yorumlanmaya çalışılmış, *Vita*'da isimleri verilen kentler için getirilen öneriler bir araya toplanmış, bölgede bulunan önemli dini yapılara dair bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Myra, Lykia, Hristiyanlık, Aziz Nikolaos, Sionlu Nikolaos

ABSTRACT

In this work, new cultural environment of Myra is being told between the IV. and VII. centuries where was one of the most important cities of Lycia in historical process and where was declared as a bishopric center right after the acceptance of Christianity as an official religion in Roman Empire. Being given information about the life of Saint Nicholas from Myra and Sion, who plays a leading role in religious life of Myra and its around, also the religious sense of native population is being enlightened. In the light of information given by *Vita* of Nicholas from Sion which is one of the most important sources about the item, the data about the religious life is being interpreted; suggestions were aggregated for the cities mentioned in *Vita* and also information was given about the important religious constructions in the region.

Keywords: Myra, Lycia, Christianity, Nicholas of Myra, Nicholas of Sion

HARİTA, RESİM VE ÇİZİM LİSTESİ

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Myra Kentinin Sınırları

Harita 2: Myra ve Komşu Kentleri

Harita 3: Aziz Nikolaos'un Kırsal Alana Yaptığı Gezilerde Ziyaret Ettiği Myra Kentinin Çevresindeki Yerleşimler

Harita 4: Aziz Nikolaos'un Kırsal Alana Yaptığı Gezilerde Ziyaret Ettiği Myra Kentinin Çevresindeki Yerleşimler

Harita 5: Aziz Nikolaos'un Kırsal Alana Yaptığı Gezilerde Ziyaret Ettiği Myra Kentinin Çevresindeki Yerleşimler

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Myra'nın Limanı Andriake'den Hıristiyanlığa Ait En Erken Örnek

Resim 2: Andriake: Sinagog

Resim 3a: Myra: Aziz Nikolaos Kilisesi

Resim 3b: Myra: Aziz Nikolaos Kilisesi

Resim 4a: Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

Resim 4b: Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

Resim 4c: Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

Resim 5: Aziz Nikolaos Kilisesi (Demre /Antalya)

Resim 6: Aziz Nikolaos

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

GİRİŞ

1. Myra Tarihi

Steph. Byz. 462–463'e göre Myra adı ἀπὸ μύρων ἢ ἀπὸ Μύρωνος ἢ ἀπὸ Μύρου ποταμοῦ παραρρέοντος'tan gelmektedir; ama aslında *epikhorik* kökenli bir isimdir (ZGUSTA 1984: 410–411). Likçe “Muri”¹ adını koruyan Myra² kenti, Likçe yazıtlı kaya mezarları ve M.Ö. V. yüzyıldan bilinen en erken sikkeleriyle, tarihi M.Ö. V. yüzyıla kadar geriye giden büyük bir kenttir (ZIMMERMANN 1992: 105). Lykia Birliği içinde 3 oy hakkına sahip 6 kentten biri olan Myra³, aynı zamanda Masikytos'taki Birlik sikke darp merkezidir (ca. M.Ö. 168–M.Ö. 43)⁴.

Myra Ptolemaioslar Dönemi'nde bölgedeki politik ve ticari olarak en güçlü *polis'e* dönüşmüştü⁵. Geç Helenistik Dönem'de(?) *territorium*'unu Mastaura ve Tragalassos'un da içinde olduğu Kasaba Vadisi'nin güney kenarına kadar genişleten (TIB 2004: 342) Myra, M.Ö. II. yy. 'ın ikinci yarısında Ksanthos kenti ile bir *isopoliteia* antlaşması yapmıştı⁶. Myra antik kentinin, Roma İmparatorluk Çağı'nda Trebendai⁷ ve Tyberissos-Teimiussa⁸ ile *sympoliteia* halinde olduğu yazıtlar aracılığıyla bilinmektedir⁹. Bölgenin bir diğer yerleşimi olan ve Helenistik Çağ'da bağımsız bir kent olduğu bilinen Istlada'nın da, Roma İmparatorluk Çağı'nda Myra egemenliğine dâhil olduğu, yine yazıtlardan öğrenilmektedir¹⁰. Myra'nın egemenlik alanında yer alan bir diğer kent ise, Helenistik Çağ'da Arykanda kentli ile

¹ TAM I 44, c 40, c 50 (*murēi*), c 57 (*murānedi*); KOLB – TIETZ 1999: 378, dn. 161.

² Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK tarafından 2009 yılında Myra ve Limanı Andriake'de başlatılmış olan “Myra ve Limanı Andriake Kazıları” ile 4–8 m yüksekliğindeki alüvyon bir örtünün altında bulunan Myra ve Andriake kentleri yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Myra kenti hk. bk. RUGE 1933: 1083; BORCHHARDT 1975; BEAN 1976: 603–604; TIB 8: 342–359. Myra ile ilgili son yayınlar için bk. ÇEVİK *et alii* 2010: 335–366; ÇEVİK 2010a; ÇEVİK 2010b: 55–60; ÇEVİK 2010c: 53–82; ÇEVİK 2010d: 19–25.

³ Strab. 665; *FdXant* 176.

⁴ HEAD 1963: 696; VON AULOCK 1974: 44–45.

⁵ KOLB 1991: 199; ZIMMERMANN 1992: 105.

⁶ BOUSQUET – GAUTHIER *BE* (1994) 321–322; *SEG* 44, 1218.

⁷ Bugün yeri hâlâ tartışmalı olan Trebendai'in BORCHHARDT 1975: 82 tarafından Gürses Köyü çevresindeki antik yerleşim olabileceği önerilmiştir. Myra-Trebendai *sympoliteia*'sı için bk. PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 58, No. 114; HEBERDEY – KALINKA 1897: 17, No. 53; *IGR* III 698.

⁸ SCHULER 2007: 384–386; ayrıca bk. ZIMMERMANN 1992: 216.

⁹ Myra kentinin Roma İmparatorluk Çağı sınırları için bk. Harita 1.

¹⁰ Istlada'nın Helenistik Dönem'de bağımsız olduğuna ilişkin yazıtlar için bk. SCHULER 2006: no. 3. 13. 15. 16. 19. 20. 22. Myra egemenliğine ilişkin yazıtlar için bk. SCHULER 2006: No. 5. 7. 9. 18. 21.

bir *symmakhia* antlaşması yapan Tragalassos'tur¹¹. Bu kentlerin yanı sıra, Sura Apollon Bencilik Merkezi de Myra'ya bağlıydı.

Myra'ya bağlı en önemli yerleşimlerin başında O'nun dünyaya açılmasını sağlayan Andriake Liman yerleşimi gelmektedir. Zamanla Andriake'nin olduğu limanın dolmasıyla birlikte, bu limanın yerini Ortaçağ'da bugünkü Taşdibi verilen yerde bulunan Tore Stalimure adlı başka bir liman almıştır. Bölgenin III. Antiokhos tarafından ele geçirildiği M.Ö. 197 yılı öncesinde Andriake'nin ismine kaynaklarda rastlanmamaktadır. Nitekim Ps. Sk., 100'ün M.Ö. IV. yy.'ı tasvir eden *Deniz Haritası*'nda da Andriake'nin ismi geçmemektedir¹². M.Ö. 43 yılında Brutus tarafından Lykia'ya gönderilen Lentulus Sinter'in Andriake ağzındaki zinciri kırarak Myra'ya girmiş olduğu bilinmektedir¹³. Roma'ya giderken M.S. 59 yılında Havari Paulus Myra'da yani, Andriake'de gemi değiştirmiştir (*Elçilerin İşleri* 27, 5). Paulus, olasılıkla burada Azize Thekla ile karşılaşmış olmalıdır¹⁴.

Andriake'den bilinen 3 mezar yazıtında mezarların kötüye kullanımı durumunda ceza ödenecek kurum için “ὀφιλέσι τῷ δήμῳ νησιωτῶν” (*Ada Sakinleri'nin Demos'una ödeyecektir*) ifadesinin kullanılması, Myra kentinin yanı sıra, Andriake'nin de ayrı bir yönetim organizasyonuna sahip olabileceğini düşündürmektedir¹⁵.

Andriake ve dolayısıyla Myra kenti Lykia ticaretinde önemli bir rol oynamaktaydı: Doğu'dan Batı'ya giden deniz rotası üzerinde bulunan Andriake'nin, Roma İmparatorluk Çağı'nda bölgede Patara ile birlikte en önemli 2 limandan biri olduğu bilinmektedir. Hadrianus'un M.S. 131 yılındaki ikinci Küçük Asya seyahati ile ilişkili olması gereken Lykia'nın 2 önemli liman kenti Andriake¹⁶ ve Patara'daki *Horrea*'lar¹⁷, sadece Lykia yaylalarındaki tahılları taşımak için değil, Mısır'dan yapılan ihracatın güven liği için de önemli olmalıydı (WÖRRLE 1975: 67–68).

¹¹ *IARYKANDA* 1; *SEG* 44, 1148. Bu konu hk. bk. ÖZTÜRK 2010: 296, dn. 12. Ayrıca bk. *TIB* 8, s.v. “Tragalassos”.

¹² Tyroslu Porphyrios (*FgrHist* II B, S. 1224 [Fragm. 46]); Liv. XXXIII 19, 9. Ayrıca bk. MAGIE 1950: 754, dn. 49; BORCHHARDT 1975: 75; BAGNALL 1976: 108; ZIMMERMANN 1992: 221; HÖLBL 1994: 123.

¹³ App. *Bell. civ.* IV 82; Dio Cass. XLVII 34.

¹⁴ DAGRON 1978: 268; SCHULTZE 1926: 199.

¹⁵ Konu hk. detaylı bilgi için bk. ÖZTÜRK 2010: 299.

¹⁶ Andriake *Horrea*'sı için bk. MAYER 1803: Lev. III; MAGIE 1950: 1842, dn. 37; WÖRRLE 1975: 66–67; RICKMAN 1971: 137–139; 188; TROMBETTA – CHARNIOT 1993: 95–109.

¹⁷ *FdXant* 69. 74; tarihlleme için bk. HALFMANN 1986: 204–205; MAGIE 1950: 620; GARZETTI 1974: 414; WÖRRLE 1975: 67.

Vali Licinius Mucianus (M.S. 60–63) dönemine tarihlenen bir gümrük yazıtı, Andriake'nin ticari önemine dair çok önemli bir belgedir. Söz konusu yazıt, Roma gümrük organizasyonu ile Lykia Birliği ve kentlerin vergi toplamadaki görevlerine ilişkin yeni birtakım bilgiler sunmakta; Lykia'daki bazı memuriyetlerin görev ve tanımlamalarına ilişkin bilgilerimizin artmasını sağlamaktadır. Bunların yanı sıra, Lykia'dan ihraç edilen bir takım ürünler hakkında da bilgiler vermektedir¹⁸. Lykia'daki gümrük düzenlemesine ilişkin önemli bilgiler içeren bu yazıt kentten bilinen ilk ve tek örnek değildir. Daha önce, WÖRRLE 1975: 286–300 tarafından yayımlanmış ve Myra kentinden bulunmuş M.S. II. yy.'ın başlarına tarihlenen bir başka gümrük yazıtı, Roma'nın bölgeden gümrüğün toplanmasını Lykia Birliği'ne bıraktığını göstermektedir.

Andriake'deki ticari faaliyetlere dair bir diğer belge 2010 yılında bulunmuş olan İmparator Arcadius Dönemi'ne tarihlenen yeni bir yazıttır (ÖZTÜRK 2010: 299): Halat ve ip satışlarının düzenlenmesine ilişkin yeni birtakım bilgiler veren bu belgeden valiliğin belirlediği fiyatlar dışına çıkanların cezalandırılacağı ve ölçülerde adaletsizlik yapanların valilik makamına şikâyet edileceği ifade edilmektedir.

Andriake Limanı sadece Roma İmparatorluğu için değil; aynı zamanda bu bölgede devam eden taşımacılık faaliyetlerinde de ayrı bir öneme sahiptir: Taşımacılık Gülmez Dağı üzerinden yapılan zor ve dağlık bir alandan yapılmaktaydı; ancak M.S. II.–III. yy.'a tarihlenen bir diğer yazıttan, kara trafiğinin olumsuz koşulları nedeniyle Myra'nın Limyra kenti ile ortak bir yolculuk işletmesi başlattığı öğrenilmektedir¹⁹. Buna göre, Limyra'ya giden düzenli ve verimli bir kayık işletmesi (τὴν ἐπὶ Λίμυρα πορθμικὴν ὀνήν) vardır. Yazıtlarla, Myra'nın kayık işletmesine ait üç varış noktası kanıtlanmıştır. Bunlar kiralanmış olarak; Andriake'de, Myra'nın doğusundaki lagünün ağzında (ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς λίμνης) ve *Daseia*'dadır (ἀπὸ τῆς Δασείας).

Myra kenti, Roma İmparatorluk Çağı'nda Roma imparatorlarına ve imparatorluk ailesine olan bağlılığını göstermeye özel bir önem vermektedir. İmparator Tiberius zamanında

¹⁸ Konu hk. detaylı bilgi için bk. TAKMER 2006; TAKMER 2007: 165–188.

¹⁹ *LBW* 1311 = *OGIS* 572. Konu hk. ayrıca bk. ROBERT 1963: 35–36; ROBERT 1966: 52; ZIMMERMANN 1992: 233–234.

yapıldığı düşünölen Iulius-Claudiuslar ile Agrippa'nın onurlandırıldığı anıt ile bu anıtın hemen yanında yer alan ve M.S. I. yy.'ın başına tarihlenen yazıtsız anıt bu durumun açık bir göstergesidir (ÖZTÜRK 2010: 297). Bu anıtların yanı sıra, imparator II. Constantius (*CIL* III 12126), Iulianus (*CIL* III 12128) ve Iovianus'a ait onur yazıtları bilinmektedir. Bunların arasında en ilginç 2010 yılı kazı sezonunda bulunan, imparatorluk tahtında bir yıldan daha az kaldığı bilinen İmparator Iovianus için yapılmış bir onur heykeline ait yazıtlı bir kaidedir (ÖZTÜRK 2010: 297). İkinci kullanım görmüş olan bu kaidenin yazıtında adı geçen Vali Arbius Pletus Themistius (*PLRE* I, s.v. "Themistius 2"), Libanius'un mektuplarında sıklıkla anılan *Lycia praeses*'i ile özdeştir (Lib. *ep.* 309; 635; 661).

M.S. 68'de Myra, tıpkı Patara gibi depreme ve deniz depremine maruz kalmıştır. M.S. 141'de meydana gelen depremde Rhodiapolisli Opramoas, çok zarar gören kent için 100.000 *denarius* bağışta bulunmuştur²⁰. Bu miktar Lykia'da bağış yaptığı otuz kent arasındaki en yüksek meblağdır. M.S. 152'den sonra, Opramoas tarafından kentin *gymnasium*'unun *peristylos*'u ile *skytlosis*'inin (*FdXant* 67. 186) yanı sıra, "Lykia'daki yapıların en büyüğü ve en güzeli olarak anılan tiyatro"²¹ ve "Eleuthera Kutsal Alanı"nın yeniden inşası finanse edilmiştir²². Ayrıca yine Opramoas'ın kentte Eleuthera için imparator kültüyle bağlantılı bir *panegyris*'in kurucusu olduğu bilinmektedir²³.

M.S. III. yy.'da Myra sikkelerinde, kentin baştanrıçası Eleuthera'ya ait olan VI. yy.'da Sionlu Nikolaos tarafından kesilen²⁴ Eleuthera'nın kutsal ağacı görölmektedir²⁵. Roma imparatorları III. Gordianus ve Tranquillina zamanında otonom sikke darbetmiştir. İmparator Valerianus zamanında Side'de Homonoia sikkeleri üzerinde, Side-Myra ve III. Gordianus Dönemi'nde Patara'da, Patara-Myra darp edilmiştir²⁶.

²⁰ PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 118; *TAM* II 905 XIX A; BROUGHTON 1938: 780; WÖRRLE 1975: 159–160. Rhodiapolisli ünlü hayırsever Opramoas'ın diğör Lykia kentlerinin yanı sıra, Myra vatandaşı da olduğu bilinmektedir (*TAM* II 907. 908. 1203; PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 37, no. 66; *IGR* III 726; *FdXant* 66).

²¹ Kyaneaili İason da tiyatronun tekrar onarılması için paralar vermiştir (*IGR* III 704 II A 15; KOKKINIA 2000: 186).

²² *TAM* II 905 XIX A sat. 9–10. Ayrıca bk. *FdXant*: s. 135, dn. 146; 192–193.

²³ PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 45, no. 82; KIRSTEN 1978: 466; *FdXant* 135, A146.

²⁴ *VNS* 14–19; BLUM 1997: 102.

²⁵ VON AULOCK 1974: 69, Taf. 10, Nr. 165, 87, Taf. 19, Nr. 358.

²⁶ VON AULOCK 1974: 45; FRANKE – NOLLÉ 1997: 150–151; 196; DÖNMEZ-ÖZTÜRK 2006: 192.

Hristiyanlık Çağı'nda da önemini korumaya devam eden Myra kenti, II. Theodosius zamanında Telmessos ve Limyra gibi *metropolis* unvanı almıştır²⁷. Myra'nın Hristiyanlık Çağı'nda oldukça güçlü bir cemaatinin bulunduğunu, kentin civarından bilinen birçok kilise göstermektedir²⁸.

529 yılında Myra bir depremle yıkılmış²⁹; 542 yılında, olasılıkla Mısır ve Filistin'den deniz aracılığıyla büyük bir veba salgını Lykia'ya da uğramıştır³⁰. Hıyarcıklı veba, özellikle de Myra'nın merkezinde etkili olmuştur (STATHAKOPOULOS 1998: 6). Vebanın bulaşmasından korkan kırsal alandaki çiftçiler kente gitmemişler; bu nedenle tahıl, un, şarap ve yakacak odun sağlamayı da kesmişlerdir³¹. Veba salgının azalmasından 2 yıl sonra, Sionlu Nikolaos "Tanrı'ya olan şükranını göstermek" ve kıtlığı gidermek için, kurban sunumlu bir çevre gezisi düzenlemiştir³².

Deprem ve veba ile sarsılan Myra, 730'larda başlayan Arap akınları sebebiyle bölgedeki diğer önemli kentler gibi küçülerek, nüfus kaybetmeye başlamıştır. Arkeolojik veriler, var olan nüfusun önemli bir kısmının da kırsal alana göç ettiğini kent yaşamının daha güvenilirli olan kırsala alanda yoğunlaştığını desteklemektedir.

2. Çok Tanrılı Dinler

M.Ö. XII. yy.'da Hitit Kralı IV. Tudhaliya Dönemi'nde Anadolu *pantheon*'unun genel görüntüsü oluşmuş ve oluşan bu dinsel manzarada hiyerarşik bir biçimde tanrılar yerlerini almışlardır. Hititler'in *pantheon*'u, kültürel olarak etkiledikleri her coğrafya ve toplumda görünmeye ve etkin olmaya başlamıştır. Hititler için bazen askeri açıdan önem taşıyan bazen de önemli bir problem haline gelen Luviler'in etkin olduğu Lykia'nın yer aldığı Akdeniz'in güney sahilleri ile Lykaonia ve Karia'nın kültürel yaşamlarında, Luviler aracılığı-

²⁷ IGR III 704 A 2; Ayrıca bk. TAM II 1683, 1685.

²⁸ Bizans Çağı yerleşimleri hk. detaylı bilgi için bk. HARRISON 2001; TIB 8.

²⁹ Io. Mal. 376. Ayrıca bk. BRANDES 1982: 97; FOSS 1994: 23.

³⁰ Tarihleme için bk. STATHAKOPOULOS 1998: 104–105.

³¹ VNS 82; BRANDES 1989: 85.

³² VNS 86–90; ROBERT 1955: 199–200.

la, Hitit kültürü büyük bir paya sahiptir. Erken dönem Likçe yazıtlarında adı geçen tanrıların birçoğunun Hitit *pantheon*'unda yer alan önemli tanrılar olduğu anlaşılmaktadır³³.

M.Ö. II. Bin ile Helenistik Çağ arasındaki döneme ilişkin olarak Lykialılar'ın dinsel yaşamına ilişkin bilgilerimiz neredeyse yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte, M.Ö. IV.–V. yy.'lardaki mezar anıtları ile üzerindeki yazıtlardan bir takım bilgiler elde edilebilmektedir: Ksanthos'taki Harpy Anıtı (DES COURTILS 2003: 56), Nereid Anıtı ile yine Ksanthos'ta yer alan bir mezarda betimlenen Dans Eden Kadınlar ruhların öbür dünyaya yolculuğuna refakat eden uhrevi yaratıklara ilişkin bilgiler vermektedir. Bu mezar yazıtlarından bölgede Bronz Çağı'ndan beri tapım gören yerel tanrıların kimler olduklarını öğrenmekteyiz. Bu tanrıların içinde başlıcaları şunlardır³⁴: *Arßßazuma*, *Ddewezi*, *Eheti/Ehetehi*, *Ermma/Armma*, *Hppñterus*, *Ia*, *Mãhãi Huwedri*, *Qebeliya*, *Qeli/Qele*, *Tesêti*, *Trzzubi*, *Xbidêñni*, *Xñtawati*'dir. Yine yerel bir tanrı olan, özellikle M.S. III. yy.'da tapım gören Δώδεκα Θεοί "Oniki Tanrılar" ayrı bir öneme sahiptir³⁵. Lykia'da bu yerel kültlerin yanı sıra, Hitit-Luvi geleneğinde önemli bir yere sahip olan *Eni Mahanahi* yani Ana Tanrıça Kültü tapımını da yer almaktadır³⁶.

M.Ö. IV. yy.'dan itibaren bölgede Helen kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte, Lykia *pantheon*'unda Luvi ve Hitit kökenli tanrıların yanında Helen tanrıları da yer almaya başlamıştır. Hatta bazı yerel tanrıların yerini, Helen *pantheon*'undaki tanrılar almıştır; ya da yerel ve Helen dinindeki tanrılar birbirleriyle kaynaşarak bir *syncretismus* meydana getirmişlerdir. Helen tanrı ve tanrıçaları Helenizm kültürünün etkisinin daha fazla hissedildiği Lykia'nın kıyı kentlerinde yaygın olarak tapım görmüşlerdir. Bu tanrıların içinde en çok tapım gören Helen kökenli tanrılar şunlardır: Apollon, Ares, Artemis, Athena, Dionysos, Eleuthera, Helios, Hephaistos, Hera, Herakles, Hermes, Leto, Nemesis, Tykhe ve Zeus.

Phrygia'dan Ay Tanrısı Men ile Sabazios, Sozon ve Kakasbos gibi tanrılar da Lykialılar'ın din hayatında önemli bir yere sahiptirler. M.S. IV. yy.'a doğru pagan kültürleri geride kalmaya ve onun yerine Hıristiyanlık ile Musevilik'in etkisinde kalan yeni fraksiyonlar ön

³³ EFENDİOĞLU 2010: 118; EFENDİOĞLU 2012: 109.

³⁴ Lykia Bölgesi'nde yer alan Yerel Tanrılar hk. detaylı bilgi için bk. EFENDİOĞLU 2010; EFENDİOĞLU 2012: 109–122.

³⁵ Konu hk. detaylı bilgi için bk. AKYÜREK-ŞAHİN 2001: 103–113; KOLB 2007: 286.

³⁶ Lykia'daki Ana Tanrıça Kültü hk. detaylı bilgi için bk. FREI 1990: 1729–1864; EFENDİOĞLU 2012: 112–113.

plana çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Tefenni’de bulunan ve M.S. 350–352 yılına tarihlenen Tanrı Sozon’a yapılan bir adak³⁷, pagan dinlerin rağbetten düştüğünü, yeni ümitler veren yeni dinlerin popülerlik kazandığını göstermektedir. Hıristiyanlığın M.S. 391 yılında Theodosius’un çıkardığı bir emirle resmi din olmasına rağmen, pagan inancı hemen son bulmamıştır.

Lykia’da tapım gören tanrılardan biri de, yarılarda genç birer Atlı Tanrı ile ortada Helena’dan oluşan figüründen oluşan, Anadolu’nun güneybatısında ve özellikle Lykia-Kabalia-Pisidia topraklarını kapsayan bölgede, gerek Roma Çağı kent sikkelerinde, gerekse kabartmalarda yaygınlıkla karşımıza çıkan ve yerli bir tanrı üçlüsünün betimlendiği Dioskurlar’dır³⁸. Savaşçı bir tanrı olmalarının ötesinde, insanları zor durumlardan kurtaran ve aynı zamanda koruyan tanrılar olarak da bilinirler³⁹. Söz konusu bu Helen ve yerel tanrıların yanı sıra, M.Ö. I. yy.’da Olympos ve civarına korsanlar tarafından getirilmiş olan Mithras Kültü de bilinmektedir⁴⁰.

M.Ö. 168 yılında Lykia Roma tarafından Rhodos hâkimiyetinden alınmış ve özgürlüğü verilmiştir. Bunun üzerine Lykialılar teşekkürlerini ifade etmek üzere Roma’da Capitolinus Tepesi’nde yazıtlı bir anıt dikmişlerdir⁴¹. Lykialılar bu tarihten itibaren Dea Roma Kültü’nü kabul edip, bu tanrıça onuruna düzenlenen *Romaia* Festivali kutlamaya başlamışlardır⁴².

M.S. III.–IV. yy.’lar Roma İmparatorluğu’nda Gotlar, İskitler gibi barbar kavimlerin saldırılarının, Sasani istilalarının, komutanlar arasındaki taht mücadelelerinin, kabile isyanlarının ve Hıristiyanlar’la paganlar arasındaki mücadelelerin yaşandığı en buhranlı yüzyıllardır. Bu dönemde “barbarlara” ve Sasaniler’e karşı verilen mücadeleler, artık imparatorluğun sınırlarını değil, Roma’nın varlığını korumak için yapılmaktaydı. Devlet bu yüzyıllarda ekonomik açıdan tam bir çıkmazın içindeydi. M.S. III. yy.’dan sonra, kent yaşamı

³⁷ COLLIGNON 1878: No. 2; DELEMEN 1999: No. 289.

³⁸ DELEMEN 1995: 295; DELEMEN 2005: 162; HORSLEY 2007: 30. *Dioskuroi* sözcüğü Helen mitolojisindeki Kastor ve Polydeukes adlı Lakonialı ikiz kardeşleri birarada ifade etmek için kullanılmıştır: Zeus ve Leda’nın çocukları olan Dioskurlar, savaşçı ve silahlı olarak betimlenen Sparta kökenli tanrılardır (BURKERT 1985: 212).

³⁹ FREI 1990: 1785; DELEMEN 1995: 296.

⁴⁰ Plut. *Pomp.* XXIV 5. Olympos’taki Mithras Kültü’ne ilişkin kalıntılar hk. bk. DİLER 1991: 161–176; ATVUR 1999: 15–17; GÜREN 2010: 33–34, çb. Olympos; 50–51, cc. Olympos/Yanartaş.

⁴¹ *CIL* P 725 = *OGIS* 551.

⁴² *SEG* 18, 570; *OGIS* 551; ŞAHİN – ADAK 2007: 49.

ekonomik bir dar boğaza girmekle kalmamış, aynı zamanda maddi açıdan büyük bir çöküntüye uğrayan kırsal alanlar da terkedilmişti. Yaşanan bunca felaket ve sıkıntının yansımalarını önceki yüzyıllara göre artan adak yazıtlarında görmekteyiz. Zira bu dönemde insanlar tanrılardan daha fazla medet ummaktaydılar. Bu dönemde tanrılar için “herşeyi duyan” *επηκόος* sıfatının kullanılmaktadır. Bütün imparatorluğun karışık ve buhranlı bir dönem yaşadığı M.S. III.–IV. yy.’da insanlar *Theoi Dikaioi* “Adil Tanrılar” ile *Hosios kai Dikaios* “Eşit ve Adil Tanrı”yı öne çıkartmışlar ve Anadolu’nun güney kıyılarında bu tanrılar oldukça sevilmişlerdir⁴³.

Myra’dan bilinen en erken Yerel Tanrılar M.Ö. IV. yy.’a uzanmaktadır: Bu tanrılar mezarların koruyucu olan *Tesm̃mi* (NEUMANN 1979: No. 309 c.7) ya da *Trbbâmara* (NEUMANN 1979: No. 309c) ile Myra ve Limyra’daki birer mezar yazıtında adı geçen ve İrmak Tanrısı olduğu düşünülen *Khba* ya da *Xba*’dır⁴⁴.

Kentin bilinen en önemli tanrısı ise, Artemis’tir⁴⁵. Artemis için Myra’da bir agonistik festival düzenlendiği bilinmektedir (Myra: Env. No 12 [2009]): 2009 yılı Myra-Andriake Kazıları’nda bulunmuş olan fragman halindeki bir yazıtta adı bilinmeyen bir kişinin Artemis Rahipliği yaptığı ve Tanrıça Artemis için güreş dalında bir oyun düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, Andriake’deki kazılardan Artemis Kombike’ye adanmış bir yazıt bulunmuştur (Andriake: Env. No 59 [2011]). Kabartma kaya mezarlarının üzerinde ve sikkelerin üzerinde yer alan “bitkilerden çıkan Tanrıça” olarak betimlenen Artemis’in aynı zamanda Myra’ya özgü bir tanrıça, Artemis/Myrrh olduğu kazılardan elde edilen bilgiyle sabit hale gelmiştir (ÇEVİK 2010b: 63). Kentte, kentin koruyucusu olan Artemis Eleuthera’ya adanmış bir tapınağın olduğu da kaynaklardan bilinmektedir. Hıristiyanlığın bölgede ve Myra’da yerleşmesiyle birlikte pagan tanrılarına adanmış tapınakların “şeytanın saklandığı yer” olarak görülmesi din adamlarının bu tapınakları ya yıkması ya da kiliseye dönüştürmesine neden olmuştur (JONES 1978: 18–19). Myra’da da bir zamanlar kentin hamisi ol-

⁴³ Konu hk. detaylı bilgi için bk. İPLİKÇIOĞLU 2006: 5–16.

⁴⁴ Myra için bk. NEUMANN 1979: No. 309 c.6; Limyra için bk. TAM I 102.

⁴⁵ Artemis’e sunulan adak yazıtları için bk. PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 38, no. 71.

duğuna inanılan Artemis'in tapınağı IV. yy.'da Nikolaos tarafından temellerine dek yıkılmıştır⁴⁶

Myra ve çevresinde Roma İmparatorluk Çağı'nda en çok sevilen tanrı, Apollon'dur. Tanrının Myra antik kentinin hemen yanı başında yer alan Sura'da bir kehanet merkezi bulunmaktadır⁴⁷: Sura kenti kehanet konusunda sadece Lykia'da değil, aynı zamanda antik dünyada da önemli bir yere sahip olmalıydı. Zira birçok önemli antik yazarın satır aralarında Sura kentinin bu önemine işaret eden bilgilere rastlamaktayız. Antik edebi metinlerde, Sura'da yapılan kehanetle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler yer almaktadır (Ath. *Deip.* VIII 334a). Şöyle ki, M.S. II. yüzyılda yaşamış olan Athenaios Sura'da rahiplerin balıklara bakarak nasıl kehanette bulunduğunu, ayrıntılarıyla şu şekilde anlatmaktadır: “Geleceğini öğrenmek isteyen kişi kum girdabının bulunduğu Apollon Koruluğu'na elinde 10 adet kızarmış etler dizili 2 tahta şişe gelir. Rahip koruluğa yerleşir ve susar. Adakta ya da kehanette bulunacak kişi elindeki şişi girdaba atar ve olanları izlemeye başlar. Şişler atıldıktan sonra, girdap deniz suyu ile dolar ve hemen ardından değişik tür ve boyda balık bir anda ortaya çıkar. Kehanetin gerçekleştirecek olan Apollon Rahibi balıkların türüne ve şekline göre kehaneti gerçekleştirirken, geleceğini öğrenmek isteyen kişi de dualar eder.” Aynı yazar, bu girdabın içindeki balık türlerini şöyle tanımlamaktadır: “Büyük tatlı su levrekleri, bazı tatlı su balıkları, balina, testere balığı ile biçimi tanınmayan ya da bilinmeyen türden balıklar.” M.Ö. I. yy.'da yaşamış olan bir başka antik yazar olan Artemidoros da benzer bilgiler vererek, içinde girdapların olduğu bir tatlı suyun içinde büyük balıklar olduğundan; adakta bulunan kişilerin haşlanmış veya kızarmış et ya da arpadan yapılmış ekmeği tahta şişe geçirecek girdabın içine attığından bahsetmektedir. Bu tapınağın iç duvarlarında bağış yapanların listeleri yer almaktadır. Ancak bağış Apollon Surios'a değil; Tanrı Sozon'a⁴⁸ yapılmaktadır. Antikçağ'daki bu önemini koruyan Sura, Bizans Çağı'nda da Apollon Tapınağı'nın hemen yakınında bir kiliseye ev sahipliği yaparak, görünüşe göre işlevini sürdürmeye de-

⁴⁶ Symeon, Myralı Nikolaos'un Artemis Tapınağı'nı yıkışını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bk. FALCONI 1751: 96-97; JACOBK 1999: 111.

⁴⁷ Tapınakta görev yapan Apollon rahiplerinin listeleri için bk. PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 45, no. 82; 45, no. 83; 46, no. 84.

⁴⁸ Σόζων ismi “kurtarıcı” anlamına gelen Helence σόζων sözcüğünden gelmekte olup; Tanrı Sozon'un Anadolu kökenli bir “Güneş Tanrısı” olduğu kabul edilir. Her şeyi gören ve duyan tanrılar olan Anadolu Güneş tanrıları, Hristiyanlıkta olduğu gibi doğruluğun koruyucusu olarak tapım görmüşlerdir. İnsanları her yerde duyan ve gören bir tanrı olduğuna inanılan ve bu nedenle “her şeyi duyan” sıfatını taşıyan Sozon da, insanları zor durumlardan kurtaran bir tanrıdır (konusu hakkında detaylı bilgi için bk. WEINREICH 1927: 1248–1256).

vam etmiştir. Apollon Pınarı adı verilen tatlı su kaynağının hemen yakınında yer alan Bizans Kilisesi'ne ait kalıntılar, *akropolis*'ten rahatlıkla görülebilmektedir.

Antik kaynaklardan Myra'da tapım gördüğü anlaşılan diğer tanrılar ise şunlardır: Apollon (Andriake: Env. No 70 [2011]), Eleuthera⁴⁹/Eleuthera Trebenditike (Myra: Env. No 44 [2010]), Isis ve Sarapis (PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 42), Poseidon (Andriake: Env. No 24 [2009]), Tykhe⁵⁰, Tüm Tanrılar (Turant Asarı/Myra egemenlik alanı): Env. No 56 [2011] ve Yeraltı Tanrıları⁵¹.

3. I.–III. Yüzyıllarda Hıristiyanlık

Lykia'nın Hıristiyanlık ile olan ilişkisi ve bu dinin bölgede yayılması konusunda kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır; ancak sürecin Lykia'ya komşu eyaletlerde olduğu gibi işlediğini düşünmek konuya yaklaşım açısından makul görünmektedir.

RAMSAY 2004: 110 Lykia Bölgesi'nin Hıristiyanlık ile tanışmasını II. yy.'ın ortalarına kadar indirmektedir; ancak Lykia Bölgesi'nde 170'lerden önce ve 170'ler civarında önemenebilecek miktarlarda Hıristiyan topluluğu yoktur. Yapılan son araştırmalarla elde edilen epigrafik ve arkeolojik kanıtlar ise, Lykia Bölgesi'nde Hıristiyanlıktan önce Musevîlik'in var olduğunu göstermektedir⁵²: Küçükasya'nın güney sahillerindeki büyük kentlerde azım-

⁴⁹ Myra: ÖZTÜRK 2010: 296 = ALKAN 2011: 111–113; Sura/Myra egemenlik alanı: PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 45, no. 82; Turant Dağı/Myra egemenlik alanı: Env. No 53 [2011].

⁵⁰ Myra: PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 29, no. 35; Andriake: Env. No 76 [2011].

⁵¹ Myra: PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 36, no. 58; Env. No 34 [2010]; Env. No 43 [2010].

⁵² FOSS 1994: 2. Bölgedeki Yahudi varlığından zayıf izler veren bazı antik edebi metinler ve birkaç da yazıt bilinmektedir. Bu kaynakların verdiği bilgilere göre, Lykia'daki Yahudi varlığının izleri M.Ö. II. yy.'a kadar uzanabilir. Daha geç dönemde, Pataralı Leonis ve Paregorius'un *Vita*'sında da Yahudiler'den söz edilmektedir. M.S. X. yy.'da yaşamış olan Sym. *Metaphr.* 114, 1457'e göre, Patara'daki Yahudiler bir Hıristiyan *heros*'unu, hâkimin önüne çıkarmak istemişlerdir. Orta Bizans Dönemi'nde Patara'da Yahudi varlığını söz konusu eden bu kaynağın doğrulanması da ileride kazılarla mümkün olabilecektir. Yukarıda anılan antik kaynaklara ek olarak Lykia'da ikamet eden olası Yahudiler'e ilişkin olarak oldukça sınırlı ve içerikleri kesin olmayan sadece iki yazıt söz konusudur. Bunlardan ilki, Limyra'da Judas'a ait Lykia tipi mezarda yer alan yazıttır (PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 66, no. 129 = OEHLER 1909: 299, no. 74 = KRAUSS 1922: 235, no. 70 = *CIJ* II 758 = WÖRRLE 1995: 400 N III 305 = *SEG* 45, 1799). İkinci yazıt ise Tlos'tandır (HULA 1893: 99–103 = OEHLER 1909: 299, no. 75 = KRAUSS 1922: 235, no. 69 = *CIJ* II 757 = *TAM* II 612 = *IJO* 223) ve Ptolemaios adında birisinin, Yahudi cemaati yönetiminde bir görev olan *arkhonteia*'ya atanması konusunda kendisine yardımcı olmaları nedeniyle, Tlos'ta oturan Yahudiler'e duyduğu şükranın bir ifadesi olarak onlar için bir *heroon* yaptırdığını anlatmaktadır. Karakterinden ve ortografisinden ötürü M.S. I. yy.'ın sonuna tarihlenen bu yazıttan, Tlos'ta niceliği bilinmeyen bir Yahudi cemaati olduğu düşünülebilir. 1998 yılında yayımlanmış olan, Oinoandalı ünlü filozof Diogenes'in epikür düşünceleri içinde Yahudiler'den ve Mısırlılar'dan söz ettiği yazıt da burada anılabilir (SMITH 1998: 130–131 = *IJO* 222). Ancak bu yazıtta Lykia'da ikamet eden Yahudiler'in bahsi geçmekte, sadece Onlar'ın dünya görüşlerine ilişkin genel bilgiler yer almaktadır.

sanmayacak bir Yahudi nüfusu vardı. Yahudi cemaati M.Ö. 140'lı yıllarda Phaselis ve Side'de artık belgelenmektedir⁵³. Myra'da ise Yahudiler'in varlığı M.S. III. yy.'a ait bir mezar yazıtı ile bilinmektedir (Μυρεῖς Ἰουδαῖοι)⁵⁴. Myra'da bunun dışında bir Yahudi cemaatinin varlığını gösteren ilk bulgular 2009 yılında Andriake'de yapılan kazıda tespit edilen ve M.S. V. yy.'a tarihlenen bir sinagog (bk. Foto: 2) ile ona ait diğer arkeolojik bulgularla kanıtlanmıştır. Söz konusu sinagoptan üzeri menoralı 3 tane adak levhası ele geçmiştir. Bu yazıt levhaları ile yapının sinagog olduğu tespit edilmiş ve Lykia'da bilinen ilk sinagog ortaya çıkarılmıştır⁵⁵. Görüleceği üzere, Kilikia'da olduğu gibi Lykia ve Pamphylia'da da oldukça yoğun olan Yahudi nüfusu Hristiyanlığın yayılmasında etkili olmuş olmalıdır.

Lykia ve Pamphylia'daki Hristiyanlık'a ilişkin en erken kanıtlar hagiyografilerdir⁵⁶: Kreta'dan Titus oğlu Nikandros, *martyrion* mertebesine ulaşan *Presbyteros* Hermaios ile birlikte I. yy.'da Myra'da piskopos olarak atanmış olmalıdır⁵⁷. İmparatorlar Decius, Aurelianus, Diocletianus ve Maxentianus zamanında Attaleia, Myra, Magydos, Patara, Perge, Ptolemais, Side, Talmenia ve Tritonion'dan birçok *martyros* bilinmektedir.

Lykia halkının Hristiyanlıkla ilk gerçek karşılaşması, Havari Paulus'un 53–57 yıllarındaki üçüncü misyonerlik seyahati sırasında, bölgenin en kalabalık ve en zengin kentlerinden biri olan Patara ve Myra'ya gelişle gerçekleşir. *İncil*'de ve Azize Thekla'nın Hayat Hikâyesi'nde anlatılanlara göre, Havari Paulus bu seyahati sırasında ve daha sonra M.S. 60 yılında tutuklu olarak Roma'ya götürülürken Andriake'den geçmiştir⁵⁸. Bu yolculuğunda Paulus'a Piskoposluk listelerinde hiç bir zaman adı belirtilmeyen Andriake'nin ilk piskoposu Epaphrodeitos eşlik etmiştir (MERGEN 2011: 97). Paulus'un bu gezileri civar bölgelerde etkili olduğu gibi Lykia'da da etkili olmuş olmalıdır ki, Limyra tiyatrosunda Hz. İsa'ya ses-

⁵³ *Macc.* XV 23'e göre, Lykia ve Phaselis'te bir Yahudi cemaatinin varlığı söz konusudur. Ünlü Yahudi tarihçi Iosephus'a göre, Yahudi Kralı I. Agrippa (M.Ö. 10 – M.S. 44) Phaselis için yıllık haracını ödemektedir (Ioseph. *Bell. Iud.* I 428).

⁵⁴ CORSTEN 1999: 487; *TIB* 8: 139.

⁵⁵ Andriake ve Lykia'daki Yahudi varlığı hk. detaylı bilgi için bk. ÇEVİK *et alii* 2010a: 169–180; ÇEVİK *et alii* 2010b: 335–366. Andriake dışında, Lykia'dan ikinci bir sinagog 2012 yılında Limyra'da kazılar sırasında bulunmuştur (SEYER 2013: 84–85).

⁵⁶ Topluluk olarak en erken Hristiyanlar'a ilişkin bk. BROX 1998: 77–97.

⁵⁷ ANRICH 1917: 337; 513, 541–542; LACKNER 1980: 99–131; *TIB* 8: dn. 22.

⁵⁸ *Elçilerin İşleri* XXI 1; XXVII 5–6; *PG LXXXV* 550–552; HARRISON 1963: 119. Thekla hk. ayrıntılı bilgi için bk. DAGRON 1978.

lenen, kırmızı boya ile yazılmış yazıt da, aynı yüzyıl içerisinde, I. yy.'a tarihlenir (JACOBK 1999: 111).

Myra'dan Hıristiyanlığa ilişkin en erken belge, O'nun limanı olan Andriake'nin kuzey nekropolündeki bir yazıttan gelmektedir⁵⁹: Andriake'den 2009 yılında tespit edilmiş olan bir mezar yazıtında geçen mezarın zarara uğratılması durumunda bu eylemi gerçekleştiren kişi için "... σχήσει πρὸς θεόν" (*Tanrı'ya sorumlu olsun!*) ifadesi yer almaktadır. Yazıtın içinde bulunduğu *tabula ansata*'nın soldaki *ansata*'sı üzerinde muhtemelen stilize bir balık motifi yer almaktadır ki, bunlar mezar sahibinin tek tanrılı bir inanışa sahip olduğunun göstergesi olabilir.

I. ve III. yy.'larda bölgede Hıristiyanlığın ne gibi bir süreç içinde yayıldığı konusunda bilgilerimiz kısıtlı olsa da IV. yy.'da Lykia Bölgesi'nde kiliselerin faal olduğu bilinmektedir ve bu dönemde Lykia'da Arius Doktrinleri'nin kabul gördüğü de önemli bir noktadır (FOSS 1994: 2). Bu durum bize, en azından III. yy'da bölgede dikkate değer bir Hıristiyan cemaati olduğunu düşündürmektedir. Nitekim ileriki bölümlerde değinildiği üzere Maximinus Daia Dönemi'nde Lykia'nın da Hıristiyan takibatından şiddetli bir şekilde nasibini almış olması bu düşünceyi destekler. Bölgede ve Myra'da oluşan bu kalabalık Hıristiyan cemaati, yeni dinin serbest bırakılması ve örgütlenmesiyle daha sonraki dönemlerde mezhep çatışmaları içerisinde de, Doğu Akdeniz ve Mısır ile olan ilişkileri sayesinde aktif rol oynamış olmalıdır.

4. Konuya İlişkin Antik Kaynakların ve Modern Literatürün Durumu

Konumuz itibariyle tezimizin ana hareket noktasını oluşturan Myra ve *territorium*'unda yaşamış olan azizlerin hayat hikâyelerini anlatan edebî kaynaklardan büyük ölçüde faydalanılmıştır. Myralı Aziz Nikolaos ile ilgili olarak IX.–XIV. yy.'lar arasında yirmi üç eser kaleme alınmış olup, bu eserler şunlardır: En erken tarihli eser VI. yy.'a ait *Praxis de Stratelatis*'tir ve Myralı Aziz Nikolaos'un Patara'da doğduğunu ve Constantinus Döne-

⁵⁹ Andriake'den 2009 yılında bulunmuş ve Env. No. 25 olan Helence yazıtın çevirisi şöyledir: *Bu mezarı Aurelius Epagathos, kendisine ve evlilik bağı ile bağlı olduğu Aurelia Nike ile çocuklarına; Dadoukhos oğlu Leon'a yaptırdı. Başka birinin gömülmesi yasaktır. Şayet birisi (bu mezara) gömerse, Tanrı'ya karşı sorumlu olsun!* (bk. Foto: 1).

mi'nde (M.S. 324–337), Myra Piskoposu olduğunu aktarmaktadır. 812–842 arasında yazılmış olduğu Theodore Studite'ye ait olabileceği düşünülen *Vita per Michaelem*'de de Aziz'in Patara'da doğduğu, Constantinus Dönemi'nde IV. yy.'ın başlarında, Myra piskoposu olduğu belirtilmektedir. İstanbul Patriği Methodios tarafından *Vita per Michaelem* baz alınarak kaleme alındığı sanılan *Methodios ad Theodorum* adlı eser IX. yy.'ın ilk yarısına aittir. Methodios'un eseri 880 yılında Rahip Ioannes'in yazmış olduğu Latince yaşam öyküsüne de kaynaklık etmiştir ve bu eserlerde Aziz'in üç genç kız hikâyesi, paganizmle mücadele, deniz mucizeleri gibi daha önceki kaynaklarda yer almayan hikâyeleri yer almaktadır. IX. yy.'ın ikinci yarısından sonra kaleme alınan *Enkomion* (= *Övgü*) ve ilahiler Myralı Aziz Nikolaos'un mucizelerine yenilerini eklemiştir. İstanbul Patriği Methodios'un 860 yılından sonra yazdığı *Encomium Methodii*; Georgios Kartophylaks'ın *Enkomion'u, Thaumata Tria*; Giritli Adreas'ın olduğu düşünülen *Enkomium* bunlardan bazılarıdır⁶⁰. Ayrıca İmparator VI. Leon'un da (doğ. 866 – öl. 912) Myralı Aziz Nikolaos için bir *Enkomion* kaleme aldığı bilinmektedir⁶¹.

Sionlu Aziz Nikolaos ve O'nun yaşamıyla ilgili en önemli kaynak M.S. VI. yy.'da kaleme alınmış olan ve yazarı tam olarak bilinmeyen Βίος τοῦ Ἀγίου Νικολάου adlı eserdir. Eser, Sion Manastırı'ndaki işleyiş, yapılar, görevliler ve o dönemde var olan Myra çevresindeki yerleşmeler ile dini, ekonomik ve sosyal yaşam hakkında bilgiler içermesi bakımından önemli olduğu kadar, Myralı Aziz Nikolaos'un Myra'da yaşadığı ve öldüğünü doğrulaması bakımından da önem taşımaktadır. Aziz Nikolaos'un *Vita*'sının ilk ve en kapsamlı edisyonuna ANRICH 1913/1917 tarafından 2 ciltlik eserinde yer verilmiştir. Birinci cilt Helence metinlere, ikinci cilt ise yorumlara ayrılmıştır. Söz konusu eserin modern dillere tercümesi ilk kez ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984 tarafından İngilizce olarak yapılmıştır. ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984, Giriş Bölümü'nde Aziz Nikolaos'un yaşamı ve eseri, kaleme alan kişi ile ilgili karanlıkta kalan yönleri aydınlatmaya çalışarak, tarihsel olaylarla *Vita*'da geçen olaylar hakkında birkaç yorumda bulunmuş; konuyla ilgili yapılan çalışmalardan

⁶⁰ Nikolaos'un yaşamı ile ilgili Helence kaynaklar, ANRICH 1913'te toplanmış, 1917'de ise metinlerin eleştirisi yapılmıştır. HALKIN 1957 ve eklerinde Aziz'in yaşamı ile ilgili yayınlanmış ve yayınlanmamış Helence metinlerin listesi verilmiştir. Aziz Nikolaos'a atfedilen sekiz *kanon*, *Parakletike* adlı ayin kitabında toplanmış, on beş *kanon* da KOMINIS 1976'da yayınlanmıştır. Konuyla ilgili en yeni ve en kapsamlı çalışma ise JONES 1978 olup, Aziz'in yaşamı, XX. yy.'a kadar Doğu ve Batı'daki kültürel metinler eşliğinde anlatılmıştır. Konu hk. ayrıca bk. KARAKAYA 2010: 130.

⁶¹ *Enkomion*'lar için bk. PG107, col. 203–228.

bahsetmiş, eseri çevirirken izlediği yöntemi belirtmiştir. Araştırmacı, hem Helence hem İngilizce metni vererek yayınladığı çalışmasında metin üzerinde bir yorumda ise bulunmamıştır.

Sionlu Nikolaos'un *Vita'sı*, son olarak kritik ve edisyonuyla birlikte Helence ve Almanca çevirisi yapılarak BLUM 1997 tarafından yayımlanmıştır. Adı geçen araştırmacı, ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984'ten farklı olarak her bölüm için uzun yorumlar yapmış; kitapta adı geçen yerleşimler için lokalizasyon önerilerinde bulunmuştur.

JONES 1978'de Myralı Nikolaos'un kültü ile ilgili olarak Antik metinlerin ışığı altında, metinlerin çevirileri de verilerek yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Nikolaos'un gerçekte var olup olmadığı sorusu bir yana, bunun belki de bir yakıştırma olduğu üzerinde durulmuş, efsanenin gelişimi tıpkı *enkomion*'larda azizlerin hayatlarının yedi aşamada anlatılması gibi ele alınmıştır. Aziz ile ilgili değişik anlatılar da çalışmaya konu edilerek Nikolaos kültürünün farklı ülkelerde nasıl bir gelişim gösterdiği; efsanenin günümüzde ulaştığı durum da geniş bir şekilde incelenmiştir.

Sınırlı sayıdaki antik metin dışında çalışmamıza esas teşkil eden diğer bir antik kaynak grubu, yazıtlardır. Lykia Bölgesi'nden yazıtlar aracılığıyla bilinen Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne ilişkin yazıtların tespiti amacı ile bölge yazıtlarını kapsayan yazıt *corpus*'ları taranmıştır: Bunlar *CIG, IGR, IGSK, ILS, LBW, OGIS, Syll³, TAM* başta olmak üzere; *Adalya, AMS, AS, AST, BCH, BZ, Chiron, EA, Gephyra, JHS, KST, REG, ZPE* gibi süreli yayınlar; BENNDORF – NIEMANN 1884; PETERSEN – VON LUSCHAN 1889; GREGOIRE 1922; BEAN 1971 ile *online* sistemdeki <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/>'tur (*PHI*).

Konuya ilişkin modern araştırmaların başında ise, 1989 yılında Antalya Müzesi tarafından başlatılan ve 1991 yılından itibaren Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN tarafından sürdürülen Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları'nda elde edilen bilgilere dair yayınlar gelmektedir. Kazı çalışmalarına ilişkin bilgiler, ÖTÜKEN tarafından 1991'den 2008'e kadar her yıl raporlar halinde Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan *Kazı Sonuçları Toplantısı Bildirileri*'nde bilim dünyasına sunulmuştur. Bu yayınlar dışında ÖTÜKEN'e ait, Iustinianus tarafından 529'daki depremden hemen sonra inşa edilen Aziz Nikolaos Kilisesi'ne tarih boyunca yapı-

lan eklemeler ve kilisede yapılan mimari değişikliklerden bahseden pek çok yayın bulunmaktadır⁶².

HARRISON 1963: 117–151 Lykia’da Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılması; bölgede önemli dinsel figürlerden biri olan Aziz Nikolaos’un tarihsel kişiliği ile piskoposluk görevi sırasındaki faaliyetlerinden bahsetmektedir. XIX. yy.’dan itibaren Lykia’ya gelen seyyahlardan söz ettikten sonra kendi yapmış olduğu yüzey araştırmasının sonucunda bölgede bulunan kentlerin ve kiliselerin arkeolojik ve tarihsel durumlarını ortaya koymaktadır.

Foss 1991: 303–339 Aziz Nikolaos’un *Vita*’sında geçen bilgilerden kısaca bahsettikten sonra, burada geçen yerleşimlerin bir kısmını lokalize etmektedir. FOSS, HARRISON’UN Karabel’in Tragalassos olduğu yönündeki tezine katılarak, arkeolojik verilerden yola çıkmış ve Alakilise’deki yerleşimin antik Karkabo olduğunu öne sürmüştür. Kastellon ve Muskar’ın Kutsal Sion’dan Myra’ya giden yol üzerinde bulunduğundan bahsederek, Kastellon’un adının Muskar’ın 1 km güneyinde bulunan kale kalıntısıyla bağlantılı olabileceğini ancak; kanıtların bunun için yeterli olmadığını belirtir. Yine de modern yerleşimin “Kale” adını taşıdığına ve Muskar’ın belki de Kastellon ile bir bağlantı noktası oluşturabileceğine işaret eder. Bir diğer ihtimal olarak, *Vita*’da adı geçen St. Daniel Manastırı’ndan hem Sabandos’da hem Kastellon Köyü’nde olmak üzere iki değişik şekilde bahsedilmesinden, ayrıca Damasei Köyü’nden bahsedilirken Sabandos Bölgesi’nde olduğunun belirtilmesinden yola çıkarak Sabandos’un Kastellon ve Damasei’yi içine alan yerel bir idare merkezi olabileceğini ekler. Dolayısıyla Sabandos’un, Myra’ya giden yol üzerinde bulunan, kalıntıların zengin bir yerleşime işaret ettiği ve yönetim için iyi bir konuma sahip olan Muskar’da aranması gerektiği sonucuna ulaşır.

Lykia’nın Bizans Dönemi’ndeki durumunu ele alan NAKATANI 1995: 42–51 çalışmasında bölgenin asıl zenginlik kaynağının Myra olduğunu belirterek, kentin piskoposluk merkezi oluşuyla artan önemine değinmiştir. Bizans’ın karanlık yüzyıllar olan VII. ve VIII. yy.’larda yaşanan Arap akınlarının bölgede yaptığı tahribat ve bunun sonucunda yaşanan

⁶² Prof. Dr. ÖTÜKEN’e ait yayınların listesi oldukça uzun olduğundan, söz konusu yayımlar *Kısaltmalar Listesi*’nde verilmiştir.

gerilemeye işaret ederek bölgenin Türkler'in kontrolüne girmesine kadar geçen dönemde yönetimde yapılan değişiklikleri özetlemiştir.

Antik Dönem'de olduğu gibi Bizans Dönemi'nde de Lykia'nın önemli kentlerinden biri olan Myra'nın limanı durumundaki Andriake ile ilgili TEKİNALP 2000 tarafından yapılmış tezde, kentin fiziksel yapısı ve tarihsel durumu değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Helenistik, Roma ve Bizans kentlerinin fiziksel özelliklerine dair bilgilerin de ortaya konduğu çalışmada, kentin dönemlere göre statüsü ve ekonomik özellikleri üzerinde de durulmuş, Andriake'deki mevcut kiliselerin planları çıkarılmış ve tarihlemeye sunulmuştur. TEKİNALP 2000'de ortaya atılan birçok fikir, 2009 yılında Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK başkanlığında Myra ve Andriake'de başlatılan kazı çalışmalarlarıyla birlikte değişmektedir.

HARRISON 2001: 8–47 Myra egemenlik alanında yer alan Dereağzı, Muskar, Alakilise, Dikmen, Turant Dağı, Karabel-Asarcık, Devekuyusu, Alacahisar ve Arif'teki Bizans Dönemi yerleşimleri ile kiliselerini incelemiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Kiliselerin yapımında kullanılan malzemelerinin nereden geldiğine ilişkin yorumlar yapmış; kiliseleri plan ve arkeolojik özelliklerine göre tarihlendirmiştir. Yine, HARRISON 2001: 79–86'da Myralı ünlü Aziz Nikolaos'un tarihsel kişiliği üzerine tartışmaları ele alarak, bugün nasıl popüler bir hale geldiğinden söz etmiştir.

ÇEVİK 2010: Myra kentinde 2009 yılında başlayan kazı çalışmalarından elde edilen sonuçların değerlendirildiği ve kente ilişkin en yeni bilgileri sunması bakımından çalışmamızda yararlanılan başlıca kaynaklardan biri olmuştur. Özellikle konumuzla yakın ilişkisi olması bakımından AKYÜREK, KARAKAYA ve İŞLER'in makalelerinden faydalanılmıştır. AKYÜREK 2010: 155–160, kazısına 2010 yılında başlanan, Myra ören yeri girişinin 150 m batısında, Antik tiyatronun 250 m güneybatısında yer alan XII.–XIII. yy.'lara tarihlenen *kiborion* planlı şapele dair bilgiler verir. KARAKAYA 2010: 127–135 Myra Aziz Nikolaos Kilisesi'nin mimarisiyle ilgili bilgiler verdikten sonra, Aziz için yazılan *enkomion*lara değinir; Aziz Nikolaos'un yaşamından sahnelerin sergilendiği duvar resimlerinden bahseder. İŞLER 2010: 233–255 tez konusuna paralel olan Myra ve çevresinin Bizans Dönemi'ndeki durumunu, bölgede yerleşimin karakteristikleri olan, köy (*komai*) yerleşimleri, bey evleri

ve kule çiftlikler, manastır yerleşimleri hakkında ve ayrıca kilise mimarisi, şapel mimarisi, konut mimarisi ve mimari taş bezeme özellikleri hakkında bilgiler vermektedir.

ALKAN 2011: 99–124'te Myra'nın kuzeyindeki dağlık alanda bulunan yeni arkeolojik ve epigrafik buluntular (Karacaören'de bir yerleşim, Karacaören'in yakınında bulunan Günağı'nda bir kilise, Muskar-Asarbelen Tepesi'nde bulunan bir Helenistik yazıt ve Arapyurdu etrafında bulunan bazı buluntular) fotoğraflarla tanıtılmış ve Sionlu Nikolaos'un *Vita*'da anlatılan gezileri bağlamında tartışılmıştır. ALKAN 2012: 104'te yeri konusunda tartışmalar bulunan Kutsal Sion Manastırı'nın, Alacahisar'daki Çam Dağı üzerinde bulunan kilise olduğu ve bu yekpare taştan yapılmış kilisenin Kutsal Sion olmaya Asarcık'taki bazilikadan daha uygun olduğu iddia edilmiştir. Pharroa'nın Alacahisar Kilisesi'nin 1 km kuzeydoğusunda ve Karabel'in 2 km batısında bulunan yerleşim olduğu ileri sürülmüş, Karabel'deki yerleşimin ise Hemalissoi olduğu, HARRISON ve İŞLER tarafından Kutsal Sion olarak lokalize edilen Asarcık'taki kalıntıların ise Akalissos Manastırı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Myra'nın 7 km kuzeyinde bulunan Muskar/Belören Köyü'nde bulunan bir yazıttan elde edilen verilerle Muskar'ın Trebendai olduğu iddia edilmiştir.

Çalışmamızın özellikle Lykia'nın Geç Antik Çağ'daki durumuyla ilgili bölümlerinde yararlanılan bir başka kaynak olan, FOSS 1993: 5–25'te Lykia'nın coğrafi özellikleri ve önemli kentlerine kısaca değinildikten sonra Prehistorik Dönem'de başlanarak Bizans Dönemi'nin sonuna kadar geçirdiği tarihi süreç özet halinde ele alınmıştır. Bazı kentlerin III. yy.'da yaşanan sıkıntılı dönemden oldukça sert bir biçimde etkilendiğinden, küçüldüklerinden bahsedilir. Nüfusun ve zenginliğin arttığı ve belki de Lykia Bölgesi'nin tarih boyunca en iyi dönemi olarak VI. yy.'da kentlerin durumu hakkında bilgi verilir. Bunda kıyı bölgelerdeki kentlerin Mısır ve Filistin ile yaptığı ticaretin etkili olduğu, kırsal kesimin de bu zenginlikten nasibini aldığı, Hristiyanlık ile beraber görünümü de değişmeye başlayan kentlerin sürekli bir büyüme yaşadıkları belirtilir.

Lykia'nın Bizans Dönemi yerleşimlerine maddeler halinde yer veren *TIB* 8, Nikolaos'un *Vita*'sında geçen M.S. VI. yy. yerleşim yerlerinden bir kısmını lokalize etme çalışmasında bulunmuştur.

Lykia'ya yapılan Arap akınları konusunda bir diğer çalışma da KÜÇÜKAŞCI 2006: 375–383 tarafından yapılmıştır. Konuyu Arap kaynaklarından yararlanarak ele alan KÜÇÜKAŞCI 2006, bu anlamda olaylara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmayı olanaklı kılmıştır.

İŞLER 2009, doktora tezinde Antalya'nın Demre İlçesi'ne bağlı, Muskar/Belören Köyü'nün Karabel Mahallesi'ndeki, Asarcık Doğu ve Batı yerleşimlerdeki yapıları ayrıntılı olarak belgelendirmiş, yapıların işlev, kimlik ve tarihlendirme sorunlarını irdelemiştir. Konuyla ilgili en son ve en kapsamlı araştırma olması bakımından önemli bir çalışma olan tezinde İŞLER, Asarcık'ta birbirine çok yakın iki yerleşimin bulunmasından yola çıkmış, mimari bulgular ve tarihsel kaynaklardan da yararlanarak, ilk olarak HARRISON 1963: 150 tarafından ortaya konulduğu gibi, Doğu Asarcık'ın Antik Tragalassos; Batı Asarcık'ın ise Aziz Nikolaos Manastırı olduğu sonucuna varmıştır. İŞLER 2012: 161–174'te de aynı tezi savunarak, Karabel-Asarcık'taki yerleşimin büyüklüğü ve yapılarının işlevi bakımından köy ve manastır yerleşimlerinde olması gereken tüm özellikleri taşıdığı ancak bunlardan hangisi olduğu sorusu üzerinde daha önce çok fazla durulmadığı belirtilir. Bu bağlamda yerleşimde bulunan yapıların mimari özelliklerine dair bilgiler verilerek Doğu Asarcık'ın Tragalassos Köyü ve Batı Asarcık'ın ise Sion Manastırı olduğu belirtilir.

5. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Lykia Bölgesi'nin Hıristiyanlık tarihi ile ilgili elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Her ne kadar bu konuyla alakalı çalışmalar yapılmış olsa da, var olan çalışmaların çoğu Hıristiyanlık ile ilgili daha fazla veri bulunan diğer bölgelerden yola çıkılarak yapılmış varsayımlara dayanmaktadır. Genelde Lykia Bölgesi'nin IV. ve VII. yy.'lar arasında Hıristiyanlık ile birlikte girdiği yeni kültürel çevre, özelde ise Lykia'nın piskoposluk merkezi olan Myra kentinin durumu ele alınmıştır. Myra'nın bu çalışmada temel alınmasının sebebi, etkileri kültürel hayatımızda bugün bile devam eden iki azizin, Myralı Nikolaos ve Sionlu Nikolaos'un faal oldukları alan olması ile hiç kuşkusuz konumu sebebiyle Hıristiyanlık içerisinde oluşan dini akım ya da mezheplerin ortaya çıkmasında büyük rol oynayan Mısır ve Suriye ile olan yakın ilişkileridir. Bizans tarihi boyunca önemli bir tartışma konusu olan mezhep çatışmalarının başrolünde olan Mısır ve Suriye'den, Hıristiyan görünümü kazanma-

ya başlayan Lykia Bölgesi'nin dolayısıyla Myra'nın ne gibi dini inançlar aldığı ve bunların dini yapıyı nasıl etkilediği soruları da mümkün olduğunca cevaplanmaya çalışılmıştır. Sionlu Aziz Nikolaos'un hayatı, mucizeleri, Hıristiyan inanışındaki rolü ele alınırken gerçekten yaşayıp yaşamadığı bile bilinmeyen Myralı Aziz Nikolaos'un bugünkü efsanevi özelliklerini nasıl kazandığı tartışılmıştır. VI. yy.'da yaşamış olan ve bütün hikâyelerin asıl sahibi olduğu düşünülen Sionlu Nikolaos'un hayat hikâyesinin elimizde bulunması araştırmamızın yapılabilir olmasını sağlamakla beraber hâlihazırda yeni soruları da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, *Vita*'da geçen Myra ve egemenlik alanında olduğu bilinen ancak lokalize edilememiş olan kent ve köylerin yerleri hakkında ortaya çıkan verileri de kullanarak getirilen önerilerin bir araya toplanması bu çalışmanın en önemli amaçlarından birini oluşturmaktadır.

6. Araştırmada Uygulanan Yöntem

Lykia'nın ve O'nun piskoposluk merkezi olan Myra'nın tarihsel süreçteki yerini oldukça etkili bir şekilde değiştirmesi bakımından Hıristiyanlık'ın getirdiği ve çoğu zaman eskileriyle çatışan yeni adetlerin birbiriyle karışması ile ortaya çıkan kültürel çevrenin oluşumunda rol oynayan azizler ve manastırların rolünün ne olduğu sorusu ayrıntılı bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden özellikle Hıristiyanlık'ın ve Hıristiyan nüfusun bölgede yükselişe geçtiği, önemli azizlere ait hayat hikâyelerinin yoğunlaştığı IV. ve VII. yy.'lar ele alınmıştır. Ancak konunun arka planı ve değişkenlerin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle, kısa bir Myra tarihi, Lykia ve Myra'da kabul gören çok tanrılı dinler ile I. ve III. yy.'lar arasında Hıristiyanlık'ın bölgedeki durumunun nasıl olduğu gibi konulara değinilmesi gerekli görülmüştür.

I. ve III. yy.'larda konuya ilişkin çok fazla kaynağın bulunmaması Lykia'ya yakın bölgelerde izlenebilen Hıristiyanlığın gelişim sürecinin incelenmesi ile çıkarılan sonuçlara dayandırılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Kaynakların nispeten daha fazla olduğu IV. ve VII. yy.'lar için ise Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sı temel kaynak olarak kullanılarak, azizlerin hayat hikâyelerinde yer alan mucizeleri, dini ritüellere ait ipuçları, kilise ve manastırlarda yaşa-

mın nasıl olabileceği dolayısıyla dini, sosyal ve kültürel anlamda tabanda ne gibi değişikliklerin olabileceği üzerinde durularak okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Bölgenin ve Myra'nın maddi kültür yönünden en zengin yüzyılı olan VI. yy.'ın bu durumu maalesef ki kaynak anlamında geçerli olmayıp, var olan kaynaklar yeni sorunları beraberinde getirmektedir. *Vita*'da geçen yerleşimlerin henüz kesin bir şekilde lokalize edilememiş olması bu sorunların başında gelmekte olup, tezimizde üzerinde durduğumuz bazı noktaların aydınlatılmasında farklı bilim adamları tarafından ortaya atılan lokalizasyon önermelerinin dikkatle incelenmesini gerektirmiştir.

7. Teknik Noktalar

Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sı olarak da bilinen, *Vita Nicolae Sionitae* adlı eser için VNS kısaltması kullanılmıştır. *Vita*'dan yapılan alıntılarda, cümlelerin aynen aktarılması uygun görüldüğünden, çok sık kullanılan "Tanrı'nın Hizmetkârı" ifadesi için "TH" kısaltması kullanılmıştır.

Okuyucunun metni takip etmekte zorluk yaşamaması için kaynaklar, tek yazar ismi olduğunda metin içerisinde, birden fazla yazarın ismi verileceğinde ise dipnot olarak verilmiştir. Çalışmada kullanılan bir diğer kaynak grubu olan web sitelerden alınan bilgilerin internet adresleri de yine dipnotlarda gösterilmiştir.

Metin içinde gösterilen tarihlerde, milattan önce olan tarihler için M.Ö. kısaltması gösterilmekle birlikte, milattan sonra olan tarihler için M.S. kısaltmasının kullanılmasına gerek duyulmamıştır.

Roma imparatorlarından bahsedilirken, Latince'nin resmi dil olarak kullanıldığı dönemlerde imparatorların isimleri için Latince kullanım, Helence'nin Doğu Roma'da yaygın olarak kullanıldığı dönemlerde ise Helence kullanım tercih edilmiştir. Aynı yöntem kent isimlerinden bahsedilirken de izlenmiştir. Örneğin; Constantinus adının Helence kullanımı Konstantinos adı ya da Constantinopolis'in Helence kullanımı olan Konstantinopolis gibi. Özel olarak Lykia'dan bir eyalet olarak bahsedildiğinde de "*Lycia*" kullanım şekli tercih edilmiştir.

Okuyucunun Myra kentinin sınırlarını görebilmesi için Ekler Bölümü'nde yer alan Haritalar kısmına bir harita eklenmiştir (bk. Harita 1). Yine, Sionlu Nikolaos'un kırsal alana yaptığı gezilerde gittiği kentlerin yerleri konusunda bulunan tartışmaların ve önerilerin daha iyi anlaşılabilmesi için farklı araştırmacılar tarafından hazırlanan haritalara da bu bölümde yer verilmiştir (bk. Harita 2–5). Bölgede henüz kapsamlı bir yüzey araştırması yapılmadığından yerleri konusunda öneri getirmenin oldukça zor olduğu bu kentler için tarafımızca yeni bir harita ise hazırlanmamıştır.

Metin içinde bahsedilen arkeolojik buluntuların elimizde var olan fotoğrafları da Ekler Bölümü'ndeki Fotoğraflar kısmında gösterilmiştir.

I. TARİHSEL BÖLÜM

1. IV.–VII. Yüzyıllarda Hıristiyanlık

IV. yy.'dan itibaren Lykia Bölgesi'nde Hıristiyan nüfusun artmasıyla, yeni dinin bölge hayatında oluşturduğu değişiklikler, birtakım düzenlemelere olan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. Özellikle pagan vatandaşlar ile Hıristiyanlar arasında yaşanan gerginlikler imparatorların yeni emirnameler çıkarmasına ve bazen de çatışmaların daha da kuvvetlenmesine sebebiyet vermiştir. Başlangıçta, pagan ve Hıristiyan dinine mensup olanlar arasında yaşanan çatışmaların bir süre sonra Ortodoks–Monofizit zeminine kaydığı görülecektir. Lykia Bölgesi'nin Doğu Akdeniz ve Mısır ile yakın ilişkiler içerisinde olması sebebiyle etkisi gözle görülür şekilde izlenebilen Monofizitizm, piskoposların Ortodoks inancına mensup olmasına rağmen bazı inanış ve geleneklerde yerini almıştır. Bu durum IV. yy.'dan itibaren faal olan resmi inanışa bağlı kiliseler ile V. yy.'dan itibaren bölgede yoğunlaşan ve Doğu Akdeniz etkisinde olan manastırlar arasında olası bir çekişmeyi de akla getirmektedir. FOSS 1994: 2'ye göre IV. yy.'dan itibaren Lykia'da Arius doktrinleri kabul görmektedir. Bu noktada, Constantinopolis'in önemli bir eyalet olan Lykia'yı Ortodoksi'ye bağlama çabaları dikkat çekmektedir. *Lycia* Eyaleti'nin dini açıdan önemi piskoposluk kayıtlarından (*Notitiae episcopatum*) bilinmektedir. Yaklaşık 12.500 km² ile küçük bir eyalet olan *Lycia* 37 piskoposluk merkezine sahiptir. Lykia'ya komşu olan ve yaklaşık 16.500 km² alanı olan Pamphylia'da 35 piskoposluk merkezi vardır. Buna zıt olarak Paphlagonia ve Honorias'ta 46.000 km²'ye karşılık 10 piskoposluk bulunur (HILD 2004: 1). Eyaletin bu durumunda Lykia'nın dağlık yapısı ve ticaretten elde edilen gelir etkili olmakla beraber, yukarıda bahsedilen Ortodoksi-Monofizitizm çekişmesinin de bir etken olduğu savunulabilir. Lykia'nın bütün dini ve sosyal hayatında belirleyici olan da –başlangıçta paganizm ve Hıristiyanlık, daha sonra Monofizitizm ve Ortodoksi– böylelikle bu çekişmeler olmuştur.

311–312 yılında Lykia ve Pamphylia vatandaşlarının “kavgacı Hıristiyanlar”a karşı yaptırım uygulanmasını talep ettikleri, aynı zamanda ilk toplumsal karışıklıkların habercisi olan şikâyetle beraber pagan halk ile Hıristiyan halk arasındaki gerginlik artmıştır: Arykan-

da'da ve paralel metni Pamphylia'daki Kolbasa'da⁶³ ele geçmiş olan 311–312 yıllarına tarihlenen İmparator Maximinus Daia'ya yazılmış mektupta⁶⁴, kentte yaşayan Hristiyanlar şikâyet edilmekte; Onlar'ın cezalandırılması ve Hristiyanlık'ın yok edilmesi istenmektedir. Lykia ve Pamphylialılar'a gönderilen emirnâme, Lykia'daki Arykanda ile Pamphylia'daki Kolbasa'dan Latince fragmanlar halinde günümüze ulaşmıştır. Kolbasa'daki yazıt 6 Nisan 312 yılına tarihlenmektedir. Bu belge, Hristiyanlar'ın kentte alışageldik günlük yaşantıyı etkileyecek, nüfus ve ekonomik güce sahip olduklarını göstermektedir. Maximinus Daia, 311 yılında ilan edilen Hristiyanlar'a karşı toleranslı olunmasını emreden kararnameye karşı, Hristiyanlar'ın takibatına izin vermiştir⁶⁵. Kolbasa'daki yazıtta göre, sakin Hristiyanlar serbest bırakılmalı; ama boş inanç içindeki dik kafalı Hristiyanlar kent ve kent çevresinden atılmalıdır (MITCHELL 1988: 108, sat. 1–6). Bu yeni Hristiyan takibatında Lykia'nın bilinen ilk resmi piskoposu da olan Patara piskoposu Olymposlu Methodios'un 12 Haziran 312'de *martyrion* mertebesine ulaşmış olması önemli bir noktadır⁶⁶. III.–IV. yy.'lar arasında yaşadığı düşünülen doğum ve ölüm tarihleri ile yerleri, piskoposluğu ve hatta piskoposluk yaptığı yerler hakkında çok çeşitli tartışmaların ortaya atıldığı Olymposlu Methodios, Platonik diyalogları Lykia'ya özgü bir üslûpla düzenleyerek Hristiyanlık'a ait doktrinleri ve teolojik problemleri Platonist yöntemle öne sürmüş ve araştırmış eserlerinde de bu yönetime bağlı kalmıştır. Dini risaleleri, *İncil*'e dair yöntemsel incelemeleri, Diocletianus'un Hristiyanlar'a karşı uyguladığı zulmün biraz öncesinde veya sonrasında Porphyrios tarafından yazılan *Contra Christianus* (= *Hristiyanlara Karşı*) adlı esere yönelik kaleme aldığı reddiye, alegorik *İncil* yorumları, “özgür irade” üzerine ortaya attığı tez ile ünlünen Origenes'e yaptığı eleştirisi, Hristiyanlık için önemli olan “bakirelik” dolayısı ile iffet meselesini ele aldığı eserleri bunlardan bazılarıdır⁶⁷. Lykia'nın Hristiyan kimliğini ve düşünce yapısını oluşturmada

⁶³ MITCHELL 1988: 108. Dönem imparatorlarının Hristiyanlar'a bakış açısı için bk. MITCHELL 1988: 112. Ayrıca bk. BEHRWALD 2000: 156–159.

⁶⁴ TAM II 785 = GREGOIRE 1922: No. 282; Arykanda'daki yazıtın en son edisyonu için bk. *Iarykanda* 12. Maximinus Daia'ya gönderilen benzer bir dilekçe Tyros kenti ya da *Syria-Phoinike* Eyaleti'nden de bilinmektedir. Kaisar'ın emirnamesi Tyros'ta bir stelin üzerin yazılmıştır. Söz konusu bu yazıt, Eusebios'un *Kilise Tarihi* adlı kitabında yer almaktadır, (Euseb. *Eccel. Hist.* IX 7, 3–14). Lykia ve Pamphylialılar'a gönderilen emirname, Lykia'daki Arykanda ile Pamphylia'daki Kolbasa'daki yazıtlardan orijinal Latince fragman halinde günümüze ulaşmıştır. Kolbasa'daki yazıt 6 Nisan 312 yılına tarihlenmektedir.

⁶⁵ ROSEN 1993: 1049; MITCHELL 1993: 64; *TIB* 8: dn. 36.

⁶⁶ Menol. Basil. 504 D; BALDWIN 1991: 1354; IRMSCHER – KAZHDAN 1991: 1355–1356; MITCHELL 1988: 119, dn. 40; RIST 2000: 96.

⁶⁷ Konu hk. yayınlar için bk. BARNES 1981: 193; MERGEN 2011: 171.

çok önemli bir yere sahip olan Methodios, Diocletianus zulmünün son yıllarında (*PG XVIII* 9–408) ya da 20 Haziran 312 yılında Patara’da, kenti ziyaret eden *tetrarkhes*’lerden Maximinus Daia’nın da katıldığı bir mahkeme tarafından Olympos’ta idam edilmiştir⁶⁸. Ölümü ve *martyrion*’a erişmesiyle Hıristiyanlar arasındaki önemi ve ifade ettiği anlam daha da güçlenmiştir.

Myralı Aziz Nikolaos da karışıklıkların başladığı bu dönemde yaşamıştır: Yine Lykia’da; fakat VI. yy.’da yaşamış olan ve Sionlu Aziz Nikolaos olarak anılan azizin hayat hikâyesini anlatan ve 564 yılında kaleme alınmış olduğu düşünülen *Vita* ile beraber, Myralı Aziz Nikolaos’un hayat hikâyesini anlatan ve 812–842 arasında yazılmış olan *Vita Per Michaelem* IV. yy.’ın başlarından itibaren Lykia Bölgesi’nin durumu hakkında da önemli bilgiler sağlamaları bakımından oldukça önemlidirler. *Vita*’da Aziz’in Patara’da doğduğu, Constantinus Dönemi’nde Myra piskoposu olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber, diğer kaynaklarda her ne kadar Nikolaos’un, Lykia ve Pamphylia’nın kilise organizasyonunun Patara Piskoposu aracılığıyla ilk kez temsil edilmiş olduğu ekümenik konsil olan (*TIB* 8: 141) ve 325 yılında yapılan Nikaia Konsili’nde Ortodoksi’yi savunduğu -hatta Arius’a yumruk attığı- söylene de Nikolaos’un bu konsilde yer alıp almadığı konusu şüphelidir. Nikaia Konsili’ndeki imza Pataralı Eudemos’a⁶⁹ ait olması sebebiyle bu hikâyeyenin sahte olduğu düşünülmektedir⁷⁰. Aziz Nikolaos’a ait hikâyelerin çoğalmasına bağlı olarak XIII. yy.’dan sonra düzenlenen listelere ismi eklenmiştir⁷¹. Hıristiyanlık için oldukça önemli kararlar alınan Nikaia Konsili’nin işleyiş süreci hakkındaki bilgiler günümüze ulaşmamıştır. Dolayısıyla Lykia’yı nasıl etkilemiş olduğu da bilinmemektedir; ancak, bu tarihten sonra Eudemos’un Lykialı meslekdaşlarının mezhep çatışmalarında aktif rol oynadıklarını ve Lykia’da Monofizit anlayışla örgütlenen bir kilise olduğunu söylemek mümkündür⁷².

⁶⁸ Methodios hk. ayrıntılı bilgi için bk. Mergen 2011: 170–183.

⁶⁹ Pataralı Eudemos için bk. Mansi 1778: 695.

⁷⁰ Halkin 1957: 139; Harrison 1963: 119.

⁷¹ Gelzer *et alii* 1898: 67; 73; 81; 151; 181; 316. Symeon’un Nikolaos’un Nikaia Konsili’ne katıldıktan sonra, kendi yurduna dönüşünü anlattığı bölüm için bk. Falconi 1751: 97–98. Metnin İngilizce çevirisi için ayrıca bk. Jones 1978: 63.

⁷² VNS 6; Anrich 1913: 67–91; Anrich 1917: 368–377; Harrison 1963: 119. VNS 6’da geçen “manastır yeminini tutmak için çabala” ifadesi bu konu ile ilgili bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

358'deki Seleukeia Konsili'nde Lykialılar, Ariusçu Akakios ve Eudoksios'u desteklemişlerdir (MANSI 1778: 322). Bundan on yıl sonra Arius karşıtı Kaisareialı Basileios, Ikonion Piskoposu Amphilokios'tan Lykia'ya liyakatli bir adam göndermesini istemiş ve O'na Ortodoksi'yi kabul edebilecek olan Lykia kentlerinden Korydalla, Phellos, Patara ve Telmessos piskoposları ile Limyra'dan bir ve Myra'dan üç papazın isimlerini vermiştir (PG XXXII 809). Limyra ve Myra piskoposlarının birbirine düşman olması sebebiyle Basileios, davasını yüz yüze yapılacak görüşmelerle yürütmek istemiş olmalıdır. Basileios'un çabaları sonuç vermiş ve Myra papazlarından biri olan Tatianos -Myra piskoposu ile aynı kişi olabilir (HARRISON 1963: 119)-, 381'de Constantinopolis'te sekiz Lykia piskoposu ile birlikte oyunu Ortodoksi yönünde değiştirmiştir⁷³. Lykialılar'ın resmi Ortodoks doktrinine bağlanması yolunda ilk adım da, Myra Piskoposu'nun ilk kez katıldığı konsilde böylece sağlanmış olmalıdır⁷⁴. Bu arada I. Theodosius Dönemi'nde, 395'te, paganizmin tamamen yasaklanmasını, tapınakların mülklerinin imparatorun özel hazinesine, tapınakların da ordu ya da kiliselere devredilmesini öngören yasanın uygulanması sırasında bazı yerel piskoposlar da tapınakların kötülük barındırdığı gerekçesiyle yıkılmasını istemişlerdir. Myra piskoposu da bunlardan biridir ve O'nun emriyle Artemis Tapınağı temellerine kadar yıkılmıştır (JACOBK 1999: 111). Lykia'nın resmi Ortodoks doktrinine bağlanması ve Lykaonia'dan ayrılarak, Myra metropolis olmak üzere ayrı bir piskoposluk haline getirilmesi ise II. Theodosius Dönemi'nde (408–450) gerçekleşmiştir (Io. Mal. XIV). 431 yılında Nestorios'un Ephesos'ta mahkûm edilmesinde sadece dört Lykialı piskopos rol oynamışsa da bu dönemde Ortodoksi'den kalıcı bir sapma olduğuna dair herhangi bir kanıt yoktur⁷⁵. 449 yılında Myralı Romanos, Ephesos *Latrocinium*'unda (LE QUIEN 1740: 968) Monofizitizm'i desteklemiş; ancak on altı Lykialı piskoposun yeni formülü onayladıkları 451 yılındaki Khalkedon Konsili'nde fikrini değiştirmiştir⁷⁶. 457'de Lykia bloğu Khalkedon Konsili kararlarını Papa I. Leo'ya yazdıkları bir mektupta savunmuştur⁷⁷. Altı yıl sonra da bir Oinoanda piskopo-

⁷³ MANSI 1778: 570; HARRISON 1963: 119.

⁷⁴ Myra piskoposunun adı ilk kez 381'deki konsil listelerinde yer almaktadır, (TIB 8: 142).

⁷⁵ MANSI 1778: 1219–1226; HARRISON 1963: 119.

⁷⁶ MANSI 1778: 565–580; HARRISON 1963: 119.

⁷⁷ MANSI 1778: 576–580; HARRISON 1963: 119.

su'nun heretik Monofizit görüşlerinden dolayı I. Anastasios'a saldırdığı söylenmektedir⁷⁸ ki bu da Lykia'nın Monofizitizm'e yönelik tavrını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

553'teki Constantinopolis Konsili, bir yüzyıl önce Khalkedon Konsili'nde kabul edilmiş olan kesin eleştirileri hafifleterek Suriye ve Mısır'ın Monofizit kiliselerini uzlaştırmak için toplanmıştır⁷⁹. Fakat sadece dört Lykialı piskopos yeni teklifleri onaylamıştır (MANSI 1778: 389–396); on altısı 451 Khalkedon Konsili'nin kararlarını desteklemiştir. Orada olmayan Lykialı piskoposların çoğunluğunun ise Monofizitizm karşıtı olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak V. yy. itibariyle, ilki Antakyalı *Diakonos* Basileios tarafından kurulmuş olan⁸⁰ ve Lykia'nın kırsal kesimlerinde çoğalmaya başlayan manastırlar Suriye ve Mısır ile kurulan yakın kültürel ilişkileri ve dolayısıyla Monofizit görüşlere yakınlığı gözler önüne serer. Kilise ve manastır hayatı arasındaki sürtüşmenin her yerde var olduğu göz önünde bulundurulursa, Ortodoksi'nin egemen olduğu Kilise'ye bağlı piskoposların Monofizit manastırlarına kısmen karşı olduğunu akla getirmektedir (HARRISON 1963: 120).

Lykia'nın Hristiyan kimliğini kazanmasında ve bu kimliğin sosyal hayatta belirleyici hale gelmesinde kuşkusuz ki azizlerin büyük rolleri vardır. Hayatları hakkında çok fazla bilgi bulunmamasına ve daha çok Filistin ve Kutsal Topraklar civarında yaşamış olmalarına karşın bu azizlerin ideal Hristiyanlar olarak bölge halkının yaşayış ve geleneklerinde önemli yere sahip olmalıydılar: V. yy.'da Orta Lykia'da bilinmeyen bir yerde, yerel karakterli Aziz Theoktistos adında birisine ait aziz mezarının (*martyrion*) varlığı bilinmektedir⁸¹. Pap(i)as ve Sozon adlı *martyrios*'lar, her ne kadar Lykaionia'dan bilinseler de⁸² aslında, Lykia kökenlidirler⁸³. Bir pagan aileden yetişip büyüyen Aziz Apphianos Lykia'daki Gagai kentindedir. Aziz Apphianos Lykia'dan çıkarak, kutsal topraklara gitmiş ve Filistin'deki Kaisareia'da 306 yılında *martyrios*'luğa ulaşmış, Lykia'daki Partaesos'ta onurlandırılmıştır⁸⁴. Myralı Aziz Nikolaos'un hayat hikâyelerinde rastladığımız, yaşadıkları dönem tam olarak bilinmemekle birlikte, III. veya IV. yy.'da yaşamış olabilecekleri düşünülen Diosko-

⁷⁸ LE QUIEN 1740: 989; HARRISON 1963: 119.

⁷⁹ OSTROGORSKY 1991: 71–72; HARRISON 1963: 119.

⁸⁰ *TIB* 8: 151; İŞLER 2009: 225; MERGEN 2011: 98.

⁸¹ MARAVAL 1985: 387; *TIB* 8: dn. 25.

⁸² *TIB* 4, s.v. "Laranda"; *TIB* 5, s.v. "Pompēiupolis u. Seleukeia"; *TIB* 8: dn. 27.

⁸³ Menol. Basil. 35 C, 48 D; *TIB* 8: dn. 26.

⁸⁴ Euseb. *Mart. Palest.* IV 5; VNS 57; FRUTAZ 1957: 769–770; GESSEL 1993: 886; BLUM 1997: 117.

ros ve Kreskentos da Lykia’da saygı gören azizlerdendi⁸⁵. Bir kaynaktan da, IV.–V. yy.’da Lykialı Hıristiyan bir doktor bilinmektedir⁸⁶. V. yy.’ın başında büyük bir olasılıkla monofizit olan Çileci Leontios’a rastlıyoruz⁸⁷.

Lykialı papaz ve din adamlarının Filistin ile özel ilişki içinde oldukları görülmektedir: Myra’nın egemenlik alanında yer alan Sion Manastırı *arkhimanditros*’u olan Sionlu Aziz Nikolaos iki kez Kutsal Topraklar’a yolculuk etmiştir. Lykia’dan Aziz Gerasimos, Filistin’de *anakhoretos*⁸⁸ idi. V. yy.’ın ortasında Ürdün Vadisi’nde bir manastır kurmuştu⁸⁹. Filistin’deki Megiste Laura’daki Aziz Sabas’ın başpapazı olan Konon da Lykialı’dır⁹⁰. 600’lerde ise, Lykialı Abbas Nikolaos’un Ürdün’deki Laura’da Lykialı 40 rahibeyle birlikte bir manastır kurduğu zikredilmektedir (ANRICH 1917: 229).

Iustinianus’un 535 tarihli *Yasası*’nda Lykialı bir çilekeş olan Zosimos’tan bahsedilmektedir⁹¹. Karia ile Lykia arasında yer alan Lagbos’ta (*TIB* 8, s.v. “Lagbos”) bulunmuş bir yazıtta (GREGOIRE 1922: Nr. 314) *eukterion tou hagiou Ioannou* ifadesi geçmektedir ki Aziz Ioannes bir kilise ya da manastırın kurucusu olduğunu belgeler. Idyros’ta (Kemer/Antalya) bir kilise mozaiğinde bulunmuş bir adak yazıtında Zosimos *monazon* ifadesi geçmektedir⁹². Kyaneai’in *khora*’sındaki Davazlar’da *Paramonarios* Elias adında birisinin bir yapı (kilise/manastır?) yaptırdığına ilişkin yazıt yer almaktadır⁹³.

IV. yy.’dan itibaren bölgede oldukça yaygın hale gelen ve resmi olarak kabul edilmesiyle kalabalık bir cemaatin etrafında toplanmaya başladığı Hıristiyanlık beraberinde yeni dini yapıların inşası ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Bugüne kadar IV. yy. öncesine tarihlenen dini bir yapıya rastlanmamıştır. Bunun başlıca sebebi, IV. yy.’dan önce Hıristiyanlığın yasak olması olmalıdır. Hıristiyanlığın ve dolayısıyla ibadetlerinin yasak olması sebebiyle,

⁸⁵ Dioskoros ve Kreskentos’un isimlerine *Stratilates*’te geçen üç komutan hikayesinde ve *Diakonos* Ioannes’in eserinde rastlanmaktadır, *Stratilates* için bk. MEISEN *et alii* 1931: 527–530; Hikâyenin Helence versiyonu için bk. FALCONI 1751: 98–105; *Diakonos* Ioannes’in anlatımı için bk. MOMBRIZIO – BRUNET 1910: cxlv^v–clxviii^f.

⁸⁶ *PLRE* I, s.v. “Leontius 15”; *TIB* 8: dn. 27.

⁸⁷ NAU 1982: 138; HILD 2003: 314.

⁸⁸ Dünya’dan uzaklaşıp çölde münzevi bir hayat sürmeyi tercih eden kişiye verilen isimdir (bk. LIDDELL – SCOTT 1996¹⁰: 127).

⁸⁹ SCHWARTZ 1939: 44, 95; 224–225; 261; 294; *PG* 87/3, 2860 C; ANRICH 1917: 229; MARAVAL 1985: 119, dn. 105.

⁹⁰ SCHWARTZ 1939: 196, 198; BLUM 1997: 97.

⁹¹ *Nov.* V 2; ANRICH 1917: 229.

⁹² ŞAHİN 2001: 151; LAJTAR 2003: 123–124.

⁹³ BEHRWALD *et alii* 1993/1994: 202–203, Nr. 27; BAUMANN 1999: 221; 241; 244.

bölgede dini bir yapının bulunmaması beklenebilecek bir sonuçtur. Hıristiyanlığın resmi din haline geldiği IV. yy.'dan itibaren ise, yerleşimlere, çoğu da daha önceki bir tapınağın ya da kutsal bir alana olmak üzere anıtsal boyutlarda kiliseler inşa edilmeye başlanmıştır (İŞLER 2010: 244).

V. yy.'dan itibaren dini yapılara manastırlar eklenir. İlk kez Doğu Hıristiyanlığı'nda görülen “manastır”, kelime olarak “tek, yalnız” manasına gelen Helence *μόνος* (*monos*) kelimesinden türetilen ve münzevi hayat tarzını benimseyenlerin ve *μοναχός* (*monakhos*) olarak adlandırılan kişilerin yaşadığı mekânları ifade eden *μοναστήριον* (*monasterion*) kelimesinden gelmektedir. İşleyiş ve örgütlenme anlamında çok farklı çeşitleri bulunmakla birlikte, genel olarak dünya işlerinden el etek çekerek, yalnızca Tanrı'nın emrettiği şekilde yaşayıp, ibadet etme fikrinden doğan ve toplu yaşama dayalı olan manastırlarda, keşişler sıkı disiplin kurallarına bağlı olarak yaşarlar, bu kurallara uyulması ve manastır hayatının işleyişinden ise başkeşiş sorumludur⁹⁴.

Lykia Bölgesi'ne manastırlar muhtemelen, bölgenin Suriye ve Mısır ile kurduğu yakın ilişkiler vasıtasıyla gelmiş olmalıdır. Manastırların bölgede inşası ve toplumsal hayatta da önemli bir yer tutmaya başlamasında, Güneybatı Küçükasya'da yer alan Lykia Yarımadası'nın, Filistin ve Mısır ile sıkı bir kontağı olan deniz yolu üzerinde yer alan çok sayıda antik limana sahip olması önemli bir etken olmuştur (HILD 2003: 313). Yakın Doğu'dan alınan bazı dini inanışlar bölge kültüründe de etkili olmuş olmalıdır. Lykia Bölgesi'nde ilk manastırı kuran kişinin, Mısır'daki Thebais kentinde otuz beş yıl yaşamış ve V. yy.'da Lykia'ya gelmiş olan Antakyalı Basileios olması da bu kanıyı doğrulamaktadır. Basileios sahil kenarında bir mağarada⁹⁵ inzivaya çekilmiş on iki yıl sonra ise bir grup denizci tarafından yerleşik bir bölgeye götürülmüştür. Bugün yeri bilinmeyen bir yerde bir kadınlar ve bir de

⁹⁴ Bir Kıpti olan Aziz Antonius'un M.S. 285 yıllarında inzivaya çekilmesi, pek çok kimse tarafından taklit edilmesine yol açmış, daha sonra aynı yaşam tarzını benimseyen topluluklar ortaya çıkmıştır. Aziz Antonius'un ortak kurallar altında yaşayacak bir münzevi keşişler grubuna önderlik etmek için kendi yalnızlığına son vermesi manastır fikrinin oluşmasını sağlamış; bu fikir çok geçmeden tüm Akdeniz Dünyası'na yayılmıştır (ROBERTS 1996: 129–130). Manastır ve manastır hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. POLAT 2004: 8–15.

⁹⁵ Doğu Lykia'da Helen portulanlarında Adrasan Burnu'nda, *kabo tou Kalogerou* olarak bilinen ve “Papaz Burnu” anlamına gelen bir münzevi mağarası bulunmaktadır (DELATTE 1947: 257). Bir İtalyan portulanında ise bu mağara, “Cauo di Fermita” diye adlandırılmaktadır (KRETSCHMER 1909: 330). Bu isim, *Cauo di Fermita* yerine *Cauo di Eremita* (= Papaz Burnu) olarak düşünülmelidir (HILD 2003: 314).

erkekler manastırı kurmuş; Patrik Nestorios zamanında (428–431) İstanbul'a gitmiştir⁹⁶. Ancak bu olayın doğruluğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Lykia Bölgesi'nde manastır yapılarının köy yerleşimlerinden ayırmak oldukça güçtür. Manastırların genel olarak yüksek tepelerde tarım arazileri etrafında kurulduğu ve bazen bir savunma duvarı ile çevrildiği görülmektedir (İŞLER 2012: 162). Aynı zamanda geniş topraklara sahip olan manastırların içinde elde edilen ürünün işlenmesi için işlikler bulunur. Keşişler tarım arazilerini işleyerek ve bunların ticaretini yaparak, hem manastır hem bölge ekonomisine katkıda bulunmuşlardır (İŞLER 2009: 279). Manastırların köy yerleşimlerinden ayrılabilmesini sağlayan en önemli özellik, konut alanlarının az, ibadet alanlarının çok olmasıdır. Manastır kiliselerinin en belirgin özellikleri yanlarına bitişik vaftizhane, mezar yeri gibi değişik çok sayıda mekânın olmasıdır. Manastır kiliselerinin ve bitişik mekânlarının, köy kiliselerine göre daha yoğun bezemeli oldukları düşünülebilir. Bir başka belirleyici özellik de manastırlarda ortak yaşama uygun yemekhane, toplantı odası, kiler ve mutfak gibi işlevlerde kullanılan geniş mekânların varlığıdır (İŞLER 2010: 240–241). Bazı araştırmacılar ise dağlık Orta Lykia Bölgesi'ndeki kutsal alanı *trikonkhos* planlı kiliselerin ve çevrelerindeki yapıların manastır yerleşimlerine ait olduklarını ileri sürmüşlerdir (SEVERIN – GROSMANN 2003: 134). Öte yandan Bizans Dönemi'nde köy yerleşimlerinin çoğunun merkezine anıtsal boyutta bir kilise inşa edilmiş ve konutların da bu kilisenin etrafında konumlanmış olduğu (İŞLER 2013: 288); kırsal alanda bulunan kule gibi bazı yapıların daha sonraki dönemlerde ek yapılarla bir manastır görünümü kazandığı da görülmektedir (İŞLER 2013: 289). Bu durum da kesin bir ayırım yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Bölgede bulunan manastırların konumu, işleyişi ve sosyal hayattaki etkilerini izleyebilmemiz için örnek niteliği taşıyan Sion Manastırı bu konuda bir fikir sahibi olmamıza olanak sağlar. Nikolaos'un kırsal alana yaptığı gezilerde yanında götürdüğü tahıl, hayvan ve şarap gibi gıda maddeleri de manastırdaki üretimin boyutunu gözler önüne sermektedir⁹⁷.

⁹⁶ Basileios'un kurduğu manastırın yeri hakkında bk. *TIB* 8: 151.

⁹⁷ *VNS* 54–56 Sion Manastırı'nın işleyişi hakkında detaylı bilgiler aşağıdaki "Dini Yapılar" Bölümü'nde anlatılacaktır.

Manastırların, Lykia Bölgesi'nin oldukça aktif olan limanları ile birlikte, VI. yy.'ın sonlarına kadar Lykia Bölgesi'nin ticaretle sağladığı refahının destek noktalarından birini oluşturduğu da söylenebilir. Manastırlarda üretilen ürünlerde olduğu kadar, iç kesimlerde üretilen ürünlerin pazarlanmasında da manastırların söz sahibi olduğu görülür (VNS 52–53). Geleceği ticarete dolayısıyla, iç kesimlerle merkez ve limanlar arasındaki bağlantının güçlü ve kolay ulaşılabilir olmasına bağlı olan bölgenin sonraki yüzyıllarda karşılaştığı zorluklar ise bu bağlantıların bozulmasına ve dolayısıyla üretim ile ticaretin de darbe görmesiyle sonuçlanmıştır (FOSS 1991: 336). 542'de yaşanan veba salgını, büyük nüfus kaybına yol açtığı gibi, bazı kentlerin durumunda da önemli değişiklikler yapmıştır (FOSS 1993: 20). Vebanın ardından karşılaşılan bir başka zorluk da Arap akınlarıdır. 730'larda başlayan Arap akınları, Bizans İmparatorluğu'nun Filistin, Suriye ve Mısır gibi Doğu eyaletlerini kaybetmesine sebep olmuştur (NAKATANI 1995: 45). Lykia Bölgesi'nin başlıca ticaretinin bu eyaletlerle olduğu düşünülürse, Bizans İmparatorluğu'nun karanlık yüzyılları olarak kabul edilen VII. ve VIII. yy.'ların Lykia için de yeterince karanlık bir dönem olduğu görülmektedir. Uzun vadede iç kesimler ile merkez ve limanlar arasındaki bağlantı bozulunca, köyler eskiden sahip oldukları fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Büyük kentler yerini, birkaç küçük ve izole edilmiş yerleşime bırakmış; oluşan bu yeni düzen modern zamanlara kadar böyle devam etmiştir (FOSS 1991: 336). Arkeolojik kalıntılar da Lykia şehirlerinin Arap akınlarının verdiği ağır zarardan etkilendiklerini doğrulamaktadır. Helenistik ve Roma Dönemleri'nde kale duvarları dışına yayılmış olan kentler yeniden güçlü kaleler haline gelmeye zorlanmıştır (FOSS 1993: 26). VIII. yy.'a gelindiğinde Myra dahi küçülmüştür. Bu dönemde uğradığı yağma nedeniyle olsa gerek, Aziz Nikolaos Kilisesi bir duvar ile çevrilmiş ve kubbeli kompleks bir yapıya dönüşmüştür. Benzer değişiklikler Antik Leto Tapınağı, Ksanthos Vadisi'ndeki bir tepede yer alan Tlos dini merkezi, Apollonia ve Kandyba; Pinara ve Aziz Nikolaos'un doğum yeri olan Patara gibi diğer Lykia şehirlerinde yer alan kutsal mekânlarda da görülmüştür (BRANDES 1989: 96–101).

VII. yy.'dan itibaren Lykia Sahili'nin Bizans İmparatorluğu'nun deniz kuvvetlerinin bir üssü haline gelerek stratejik önem kazanması ve Arap akınlarına karşı bir kale görevi üstlenmesiyle Lykia Bölgesi daha askeri bir görünüm almaya başlamıştır: Arap akınları sırasında Lykia, asıl hedefi Konstantinopolis olan seferlerin kavşak noktasını oluşturuyor ve

“yaz seferleri” (= saife) sırasında da bazı akınlara maruz kalıyordu (KÜÇÜKAŞCI 2006: 378). Oluşan güvenlik problemi sebebiyle, Hristiyan cemaatin eskiden olduğu kadar özgürce dini merkezleri ziyaret edemiyor oluşu ve ekonomik bunalım daha kapalı bir yaşam tarzına sebep olmuş olmalıdır. Bütün bu değişikliklerin Lykia’nın dini hayatını da etkilediğini söylemek mümkündür. HARRISON 2001: 7’de Lykia sahilindeki kentlerde IV. yy.’dan itibaren bir yeniden yapılanma ya da gelişmeye dair bir işaretin olmadığına dikkat çeker ve buna karşılık kırsal kesimde kilise ve manastırların etrafında yoğunlaşan nüfusun mütevazı bir gelişimin yolunu açtığını belirtir. Dolayısıyla dini yaşamın merkezi kentlerde yer alan kiliseler yerine, kırsal kesimde sayıları oldukça artan kilise ve manastırlara kaymış olmalıdır. Kentlerde IV. yy.’dan itibaren görülen gerilemeye dair bir şey söylemek zor olsa da, kırsal kesimdeki nüfus yoğunluğunun artışının kısmen Lykia’nın maruz kaldığı salgınlar, depremler ve son aşamada Arap akınlarıyla ilgili bir durum olduğu ve buradaki nüfusun artışına bağlı olarak kırsal kesimde yeni dini binaların inşa edildiği söylenebilir.

2. Din Adamları ve Azizler

2.1. Kreskentos ve Dioskoros Kardeşler

Yaşamı hakkında bilgi sahibi olmadığımız ancak Myralı Nikolaos’un ölümünden sonra yazılan hayat hikayesinde geçen üç komutan hikayesinde Kreskentos ve Dioskoros kardeşlerin *martyrion*’unun bulunduğu Dioskoros isimli bir yerden bahsedilir⁹⁸.

2.2. Myralı Nikolaos

Myralı Nikolaos, bugün dünyada Santa Claus olarak bilinen, şüpheli tarihsel kişiliği efsanelerle birleşerek eğlenceli anlatılara dönüşmüş Lykialı bir azizdir. Patara doğumlu olan Aziz’in, 260–280 yılları arasında doğmuş olabileceği düşünülmekte, 6 Aralık 345 veya

⁹⁸ Dioskoros ve Kreskentos’un isimlerine *Stratilates*’te geçen üç komutan hikayesinde ve *Diakonos* Ioannes’in eserinde rastlanmaktadır, *Stratilates* için bk. MEISEN *et alii* 1931: 527–530; Hikâyenin Helence versiyonu için bk. FALCONI 1751: 98–105; *Diakonos* Ioannes’in anlatımı için bk. MOMBRIZIO – BRUNET 1910: cxlv^v–clxviii^f.

352 yılında Myra'da öldüğü bilinmektedir⁹⁹. IV. yy.'da, Büyük Constantinus zamanında yaşayan Aziz Nikolaos'un hayat hikâyesi, hakkında çok fazla şey bilinmemesi sebebiyle, yine Lykia'da fakat VI. yy.'da yaşamış olan ve Sionlu Nikolaos olarak bilinen bir başka azizle karıştırılmaktadır. X. yy.'a kadar Myralı Aziz Nikolaos ile Sionlu Aziz Nikolaos tek bir figür olarak düşünülmüş, Sionlu Aziz Nikolaos'un *Vita*'sında anlatılan mucizeler Myralı Nikolaos'a atfedilmiş, sonraki dönemlerde Aziz hakkındaki mucizevî öykülere yenileri eklenmiştir. Bunda da IX. yy.'dan itibaren Myralı Aziz Nikolaos için kaleme alınan ve Giriş Bölümü'nde de değinilen *enkomion*'ların büyük rolü olmuştur¹⁰⁰. Hristiyanlık'ın Lykia'da yayılışının hızlandığı ve aynı zamanda toplumda din temelli karışıklıkların arttığı bir dönemde (HARRISON 1963: 119), IV. yy'ın başında, Myra piskoposu olan Nikolaos'un kültü; Sionlu Nikolaos'un da etkisiyle VI. yy.'da ortaya çıktıktan sonra, IX. yy.'da başkentte, X. yy.'da ise Batı'da yayılmış ve Myra bir anlamda Aziz Nikolaos ile özdeşleşmiştir.

Aziz Nikolaos ile ilgili anlatılar incelendiğinde çok yönlü bir efsane karşımıza çıkmaktadır: Bölgedeki pagan kültürün Hristiyan unsurlarla kaynaşmasıyla oluşan ve Nikolaos'un iyi tarafta mı kötü tarafta mı bulunduğu pek anlaşılamayan bu efsanede Nikolaos'un denizle olan bağlantısını Töton dillerinde Nix, Nikke gibi isimlerle bilinen Şeytan'a dayandırmak da mümkündür (JONES 1978: 8–9). Nikolaos'un Artemis'in ağacını kesmesinden sonra, kendisine gidecek bir yer bulamayan ve bu yüzden denizcileri verdiği mür yağıyla felakete sürükleyen Şeytan efsanesinin Nikolaos'un kimliğinden türediği anlaşılmaktadır¹⁰¹. Bu hikâye deniz ticareti ile yakından ilgili olan bölgenin konumundan da kaynaklanmaktadır: Doğu'dan gelen ve Myra'nın limanı Andriake'de duran gemilerin mürettebatı tapınakta, güvenli yolculuk için önceleri pagan tanrılar olan Artemis, Poseidon¹⁰² ya da Thetis'e mum yakıyorlardı. JONES 1978: 9'a göre Hristiyanlığın yayılmaya başladığı zamanlarda da buna uygun olarak bir kült oluşmuş olmalıdır. Yine JONES 1978: 17'ye göre

⁹⁹ Catholic Encyclopedia, "Saint Nicholas of Myra": <http://www.newadvent.org/cathen/11063b.htm>. (Erişim Tarihi: 08.02.2013).

¹⁰⁰ Bu *enkomion*'lar retorik formülüne Erken Hristiyanlık ile birlikte eklenen, insan yaşamındaki Yedi Çağ'ın anlatılmasını baz alan bir formülle yazılmışlardır. Çoğu kulaktan dolma, *İncil*'den alınmış hikâyeler ve efsaneler ile desteklediği için pek çok azizin hayat hikâyesinde ortak noktalar, mucizeler de bulmak mümkündür. Bu durum hangi hikâyenin hangi azize ait olduğu konusunu da tartışmalı hale getirmektedir.

¹⁰¹ Konu hk. detaylı bilgi için bk. JONES 1978: 19–23. Hikayenin değişik versiyonu için bk. FALCONI 1751: 118; MOMBRIZIO – BRUNET 1910: clxv.

¹⁰² 2009 yılında Andriake'de yapılan araştırma sırasında yayımlanmamış bir mezar yazıtında, mezarın ihlali durumunda ödenecek cezanın Tanrı Poseidon'a verilmesinden söz etmektedir (Env. No 24 [2009]).

Nikolaos, bölgedeki deniz ticaretine bağlı olarak, denizcilerin ve deniz ticaretinin patronu olan Artemis'in yerini almıştır. İmparator Constantinus'un Hıristiyanlığa tolerans göstermeye başladığı zamanda yerel bir aziz kimliğiyle Nikolaos'un bölgede Hıristiyanlığın kurucusu ve koruyucusu olarak ortaya çıkması da bununla ilgili olmalıdır (JONES 1978: 9). ANRICH 1917: 449'a göre Nikolaos'un *martyrion*'u veya mezarı Iustinianus Dönemi'nden önce burada oluşan kültün merkezinde yer almıştır. Myra-Andriake Kazıları Başkanı Prof. Dr. N. ÇEVİK'e göre ise Aziz Nikolaos, Myra'nın yakınında bulunan Sura Kehanet Merkezi'nde bir tapınağı olan ve bölgede oldukça geniş tapınım gören; çocukların, denizcilerin, tüccarların, bilim adamlarının koruyucusu olan, geleceği gören, kayıp eşyaları bulan Tanrı Apollon'un özelliklerini devralmıştır (ÇEVİK 2010: 18–25).

JONES 1978: 7'ye göre, Nikolaos adının Helence anlamı “insanların muzafferi”dir. İsmi geldiği anlam göz önünde bulundurulursa, Nikolaos adı Myralı azize ya da aziz, Nikolaos ismine yakıştırılmıştır. Bu yüzden bunun bir soyutlama olduğu üzerinde durmaktadır. St. Sophia, St. Veronica ya da aslında hiç yaşamamış ama aziz olarak kabul edilen St. Agape, St. Pistis, St. Renatus gibi efsane olmadan önce sadece bir soyutlama olan örnekler bulunmaktadır. “İnsanların muzafferi” anlamına gelen bir kelime yerel bir kahraman-aziz olan biri için oldukça uygundur. Ancak Antik Helenler bu kelimeyi pek sevmezler ve hatta onları “hizipçi, kışkırtıcı” olarak tanımlarlardı. Trajedilerde Nikolaos adını taşıyan kişilerin başından hep hazin hikâyeler geçmesi ve sonlarının hep kötü bitmesi sebebiyle de kayıtlarda Nikolaos adını taşıyan pagan kimselere pek rastlanmaz (ANRICH 1917: 452, dn. 2). Nikolaos ismini taşıyan ve pagan olan kişilerin Myra ve Antiokheia gibi Güney Akdeniz sahil şeridinden olması da dikkat çekicidir.

Roma takvimine göre Nikolaos'un öldüğü gün 6 Aralık'tır ve aynı zamanda bu gün, St. Nikolaos Günü olarak kabul edilir. Güneş takviminde azizlerin günü olarak kabul edilen bu günler değişmez. Daha önce aynı şekilde pagan kahramanların yıl dönümleri de böyle değişmez günler olarak kabul edilip kutlanmaktaydı. Aziz Nikolaos'un günü olarak kabul edilen 6 Aralık gününde de birşey olmuş olmalıdır ki bu güne böyle bir önem atfedilmiş olmalıdır. Normalde azizlerin öldüğü ve cennette yeniden doğduğu gün onların günü olarak kabul edilir; fakat bazı azizlerin günü olarak kabul edilen tarihlerin aslında pagan festivalle-

rinin günü olduğu da görülmektedir. Bu durum mevsimle ve azizin faziletiyle de yakından bağlantılıdır. Örneğin İsa'nın karanlık dünyaya ışığı getiren doğumu kış dönümüne yani güneşin ekvatorundan en uzakta olduğu döneme rastlar; ölümü ise ayın ve güneşin ekinoksal birleşmesine denk gelir. Bunun gibi Şükran Günü Azizi olarak bilinen, St. Martin 11 Kasım'da öldüğü ve bu tarih hasat zamanının bitimine denk geldiği için tart ve pasta azizi olarak kabul edilir. 2 Şubat tarih boyunca sülfür ve pekmez günü olarak kabul edilirken, paganlar için arınma festivali, Hristiyanlar için Hz. Meryem Yortusu günüdür. Bunun gibi 6 Aralık da kış fırtınalarının başladığı gün olarak karşımıza çıkmaktadır ve paganların Deniz Tanrısı Poseidon için festival düzenledikleri de görülmektedir¹⁰³.

Hristiyan geleneğine göre, Nikolaos Havariler'in belirttiği ilk yedi *diakonos*'tan biri olup, Antiokheia kökenlidir¹⁰⁴. Bu şekilde başlayan gelenek pek iyi sonuçlanmamış ve Patmoslu İohannes "Nikolaïtes" olarak nitelendirdiği ve daha sonra bir tarikat olarak kabul edilecek olan bu grubu lanetlemiştir¹⁰⁵. II. yy.'da yaşamış olan papazlardan Irenaeus da Nikolaïtesler'i, ilk *Diakonos* Nikolaos'un heretik takipçileri olarak tanımlamaktadır. Bu aşağılayıcı tanımlamalar Kilise'de oldukça derin bir iz bırakmış olmalıdır ki *The Act of Andrew* (M.S. ca. 260) adlı eserde karşımıza çıkan iki Nikolaos'tan biri zengin bir kasabalıyken diğeri, sefih bir kişilik olarak karakterize edilmiştir (JONES 1978: 8). Yine bu geleneği yansıması bakımından verilecek bir başka örnek de St. Hieronymos'un V. yy.'da bir arkadaşına yazdığı mektuplarda kullandığı ifadelerdir. Burada St. Hieronymos, bütün piskoposların dürüst olmadıklarını belirterek, Nikolaos'u "Tanrı'nın kıyamet gününde nefret edeceği kişi" olarak tanımlamıştır (Hier. *Epist.* XIV 9).

Myralı Nikolaos gençliğinde Mısır ve Filistin'e hac yolculuğu gerçekleştirmiş ve bunun hemen akabinde Myra piskoposu olarak atanmış olmalıdır¹⁰⁶. Aziz ile ilgili anlatıların başında mucizevî bir şekilde piskopos oluşu gelmektedir. Symeon'un eserinde anlatılan hikâyeye göre Myra piskoposunu seçecek olan din adamları ertesi sabah kiliseden ilk giren

¹⁰³ Konu hk. detaylı bilgi için bk. JONES 1978: 10–11.

¹⁰⁴ *Elçilerin İşleri* VI 5. WOHLBERG *et alii* 1895: 923–961.

¹⁰⁵ Epiph. *Adv. Haer.* I, ii 25; Eus. *Eccl. Hist.* III 29; VACANT *et alii* 1903–1950: 499–506; AMMAN – DUMAS 1940: 476–482.

¹⁰⁶ New Catholic Dictionary, "Saint Nicholas of Myra": <http://saints.sqpn.com/new-catholic-dictionary-saint-nicholas-of-myra/> (Erişim Tarihi 08.02.2013).

kişiyi piskopos yapma konusunda Tanrı'nın yönlendirmesiyle anlaşılır, Nikolaos ertesi sabah dua etmek için kiliseye girdiğinde piskopos ilan edilir¹⁰⁷

Nikolaos'un Diocletianus Dönemi'nde tutuklandığı; ancak Büyük Constantinus tarafından cezasının affedildiği¹⁰⁸; 325 Nikaia Konsili'nde yer aldığı ve burada Ortodoksi'yi savunduğu, bu yüzden de Arius'a yumruk attığı söylene de 325 Nikaia Konsili'nde imza Pataralı Eudemos'a ait olduğundan, bu olayın gerçekliğine şüpheyile yaklaşılmalıdır (HARRISON 1963: 119). Nikaia Konsili'nde adı bulunmayan Myralı Aziz Nikolaos'un ismi efsanenin gelişimine paralel olarak XIII. yy.'dan sonra bu listelere eklenmiştir¹⁰⁹. Bu konu ile ilgili olarak sonraki yüzyıllarda hikâyelere yenileri eklenmiştir: XIV. yy.'a ait bir hikâyede Myralı Aziz Nikolaos'un Konsil'de Arius'a yumruk atması üzerine "cübbe ve külahıtan yoksun bırakıldığı" anlatılmaktadır (MARIN 1917: 105–106). Batı'da XVI. yy.'dan itibaren oldukça yaygın olarak kabul edilen ve Rönesans sanatçıları tarafından freskolarda da betimlenen hikâyeye göre ise Nikolaos'un özellikle bağlı olduğu Meryem Ana cübbe ve külahını geri almasında yardım etmeleri için iki melek göndermiştir¹¹⁰.

Nikolaos, acı çekmiş bir *martyrios*¹¹¹, bir asker ya da şifacı olmamasına rağmen, Doğu Kilisesi'nin en önemli azizlerinden biri olmuş, Constantinopolis'te adına yirmi beş kilise inşa edilmiştir (HARRISON 2001: 79). Bu kiliselerden en önemlisi, Aziz'in adının liturjiye Hagios Khrysostomos olarak geçmesine sebep olan, Iustinianus I'in O'na atfettiği kilisedir¹¹². Başkentteki kiliselerden başka Iustinianus, 529 Lykia depreminden sonra, Myra'nın yeniden imar edilme çalışmaları sırasında kente, Aziz'in adına bir kilise de yaptırmıştır¹¹³. Bölgenin en önemli hac merkezi de olan bu kilise, XI. yy.'dan itibaren manastır olarak kul-

¹⁰⁷ FALCONI 1751: 94–95; MARIN 1917: 71–72.

¹⁰⁸ New Catholic Dictionary, "Saint Nicholas of Myra": <http://saints.sqpn.com/new-catholic-dictionary-saint-nicholas-of-myra/> (Erişim Tarihi 08.02.2013).

¹⁰⁹ GELZER *et alii* 1898: 67; 73; 81; 151; 181, 316. Symeon'un Nikolaos'un Nikaia Konsili'ne katıldıktan sonra, kendi yurduna dönüşünü anlattığı bölüm için bk. FALCONI 1751: 97–98. Metnin İngilizce çevirisi için ayrıca bk. JONES 1978: 63.

¹¹⁰ JONES 1978: 64. Rönesans sanatçıları tarafından oldukça sevilen bu hikâyeye dair sahneler, Aziz Nikolaos'un Papa XVI. Sylvester'ı ziyaret sahnesiyle beraber Bari'deki St. Nikolaos Kilisesi'nin tavanını süslemektedir.

¹¹¹ Symeon'un satırlarında *martyrios* olarak söz edilen Nikolaos'un yaşadığı dönemde *martyrios*'luk mertebesinin olması imkânsızdır (FALCONI 1751: 96–97). Çünkü *martyrios*'luk, inancı uğruna acı çeken ve öldürülenler için geçerlidir. Fakat Nikolaos'un döneminde Hristiyanlar'a dolayısıyla inananlara uygulanan zulüm ortadan kalkmış olup *martyrios*'luk da orijinalinde bütün inanan Hristiyanlar için kullanılabilen bir kelime olan azizlik mertebesi ile yer değiştirmiştir. Bu konu hk. ayrıntılı bilgi için bk. JONES 1978: 20–21.

¹¹² Catholic Encyclopedia, "Saint Nicholas of Myra": <http://www.newadvent.org/cathen/11063b.htm>; Saint Nicholas Center: <http://www.stnicholascenter.org/pages/real-saint/>.

¹¹³ Kilise hk. detaylı bilgi için bk. KARAKAYA 2010: 127. Ayrıca bk. Foto: 3a–3b.

lanılmaya başlanmıştır. Bunların dışında daha sonraki dönemlerde imparatorluk sınırları içerisinde farklı bölgelerde Aziz'e ithaf edilmiş pek çok kilise olduğu bilinmektedir. Kapadocia'da Niğde ve çevresinde yoğun olmak üzere Sivrihisar (Germacoloneia), Mustafapaşa (Sinassos), Küçükköy (Ilmason-Dylmisun), Akyamaç (Kanatola), Başköy (Katabassos), Kiçiağaç, Helvadere, Uluğaç, Güzelyurt'ta (Karbala)ve Kayseri'de pek çok Aziz Nikolaos Kilisesi bulunmaktadır. Trakya'da Midye'de (Medeia) yer alan en önemli manastır O'na adandığı gibi, Pınarhisar (Brysis), Babaeski (Boulgarophygon), Tekirdağ'da Kumbağ (Khrysomyon) yakınlarında bulunan Naipköy/Mermer Köyü'nde, Enez (Ainos), Gaziköy (Ganos), Marmara Ereğlisi (Herakleia Perinthus), Gelibolu'da (Kallipolis) kendisine ithaf edilen kiliseler bulunmaktadır. Marmara Bölgesi'nde de Aziz Nikolaos'a adanmış kiliselerin varlığı bilinmektedir. Kaynaklar Uludağ'da (Olympos) bulunan iki Aziz Nikolaos Manastırı'ndan bahsetmektedirler. Bunun dışında Gümüştepe (Misi), Nilüfer'de iki manastır İznik Gölü'nün güneyinde yer alan Sölöz'de (Pylopythion) Aziz adına inşa edilmiş bir kilise tespit edilmiştir. Karadeniz'de Trabzon'da biri Khrysokephalos Kilisesi (Ortahisar Camii) yakınlarında olmak üzere iki kilise, Başar (Staman), Ünye'de (Oinaion) birer şapel olduğu bilinmektedir¹¹⁴

Doğu'da sevilen bir dini figür olan ve kusursuz Ortodoksluk'un sembolü haline gelen Aziz, Batı'da ilk olarak, Germanya'da, bir Bizans prensesi olan eşi Teophano'nun da etkisiyle, II. Otto tarafından saygı görmüştür. Hatta 991'de öldüğü bilinen Piskopos Eichstadedtli Reginald *Vita S. Nicholai* adında bir eser kaleme almıştır¹¹⁵. Nikolaos, 1087 yılında kemiklerinin Myra'dan Bari'ye nakledilmesiyle İtalya'da ve Batı Avrupa'da -İngiltere ve İskandinavya'da- geniş bir kitleye ulaşmıştır. Rusya'da en önde gelen azizlerden biri olmuş ve daha sonra iki çara ismini vermiştir¹¹⁶. 1090'larda Bari'de kemiklerine ev sahipliği yapması için O'nun adına muhteşem bir Norman kilisesi inşa edilmiştir. Kültü, Bari'den çok hızlı bir şekilde önce Normandiya'ya arkasından, Lorraine'e kadar yayılmıştır. İngiltere'de aşağı yukarı dört yüz kilise, Belçika'da üç yüz, Roma'da otuz dört, Hollanda'da yirmi üç

¹¹⁴ Birçoğu Geç Dönem'e ait bu kilise ve manastırlar için bk. ÖTÜKEN 1991b: 179-192.

¹¹⁵ Catholic Encyclopedia, "Saint Nicholas of Myra": <http://www.newadvent.org/cathen/11063b.htm> (Erişim Tarihi 08.02.2013).

¹¹⁶ HARRISON 2001: 79. Bu çarlar I. Nikolay (1825-1855) ve II. Nikolay'dır (1894-1917).

kilise O'na adanmıştır¹¹⁷. Aziz'i onurlandıran diğer ülkeler ve bölgeler de şunlardır: Avusturya, Freiburg (İsviçre), Kampen (Hollanda), Korfu (Yunanistan), Liege (Belçika), Napoli Krallığı, Rusya, Sicilya, Yunanistan¹¹⁸. Böylece Doğu'da ideal Ortodoksluğun sembolü haline gelmiş olan Aziz Nikolaos Katolik Batı Dünyası'nda da önde gelen dini figürlerden biri haline gelmiştir.

Doğu sanatında, IX. yy.'da kültürünün geniş yayılım alanına ulaşmasına kadar standart bir şekilde resmedilmese de bundan sonra sakallı, geniş alınlı, ince yapılı bir aziz olarak tasvir edilmiştir. Myra'daki Aziz Nikolaos Kilisesi'nde bulunan ve XII. yy.'a tarihlenen Aziz'in hayat hikâyesinden sahnelerin yer aldığı duvar resimlerinde Nikolaos, geniş alınlı, seyrek beyaz saçlı ve kısa sakallı, keşiş yaşamını yansıtan çökük şakak ve gözlerle tasvir edilmiştir. Bu tasvirde piskoposluk kıyafetleri içerisinde görünen Aziz, sol elinde kalın bir kitap tutmakta, sağ eliyle takdis etmektedir (KARAKAYA 2010: 132). Batı'da en erken Nikolaos tasviri VIII. yy.'da yapılmış olup Roma St. Maria Antiqua Kilisesi'nde yer almaktadır¹¹⁹. Batı sanatında genel olarak Latin piskoposlarına ait taç ve asa ile gösterilmiştir. XIV. yy.'dan itibaren Batı Kilisesi tarafından kendisine üç altın kesesi, fiçi içinde görülen çocuklar ve çapa gibi özel simgeler atfedilmiştir. Aziz'in duvar resimlerinde görülen fiziksel özelliklerinin gerçeği ne kadar yansıttığı sorusu Bari'de bulunan St. Nikolaos Bazilikası'nın 1950'li yıllarda yapılan restorasyonu sırasında röliklerin Bari Başpiskoposu'nun izniyle Bari Üniversitesi Anatomi profesörlerinden Luigi MARTINO ve Dr. Alfredo RUGGIERI tarafından incelenmesiyle kısmen cevaplanmıştır: Rölikler üzerinde yapılan anatomik ve antropolojik çalışmalar sonucunda yayınlanan raporda Aziz Nikolaos'un 72–80 yaş aralığında ölmüş olabileceği, 1.67 m boyunda olduğu, yüzünün normal boyutlardan biraz daha uzun ve elmacık kemiklerinin oldukça çıkık olduğu, alnının geniş, göz boşluklarının normalden büyük, orta boy bir burna sahip olduğu belirtilmektedir. Aziz Nikolaos'un diş yapısı ve röliklerde görülen çürüme beslenme alışkanlığının da belirlenmesine yardımcı olmuştur. Buna göre; Aziz'in vejeteryan bir beslenme alışkanlığına sahip olduğu belirlenmiştir. İskelet yapısı ayrıca Aziz'in muhtemelen 51 yaş civarında rutubetli ve sağlıklı koşullara sahip ha-

¹¹⁷ HARRISON 2001: 79. Ayrıca bk. St. Nikolaos Center: <http://www.stnicholascenter.org/pageswho-is-st-nicholas> (Erişim Tarihi 12.03.2013).

¹¹⁸ Catholic Encyclopedia, "Saint Nicholas of Myra": <http://www.newadvent.org/cathen/11063b.htm> (Erişim Tarihi 08.02.2013).

¹¹⁹ JONES 1978: 3; KARAKAYA 2010: 132.

pishanelerde kaldığını gösterdiği gibi, Aziz'in omurga ve leğen kemiğinde kronik eklem iltihabı olduğunu göstermekte ve kafatasındaki kemiklerin kalınlığının kronik baş ağrısına yol açmış olabileceğini göstermektedir. MARTINO'nun Aziz'in yüzünün görünümünün nasıl olabileceği konusundaki çalışmalarına göre Aziz'in gerçeğe en yakın şekilde resmedildiği biçim, Venedik'te bulunan St. Mark Basilikası St. Isidore Şapeli'nde yer alan Aziz Nikolaos'un Bakire Meryem ve Vaftizci Yahya ile tasvir edildiği mozaiktir¹²⁰. Aziz Nikolaos'un yüzünün tanımlanması için 2005'te Manchester Üniversitesi'nden antropoloji uzmanı Dr. Caroline WILKINSON da birtakım çalışmalar yapmıştır. Bilgisayar ortamında özel programlar ile yapılan bu çalışmaların sonucunda Aziz'in görünüşüne en yakın görüntü belirlenmiştir. WILKINSON'un çalışmaları sırasında Aziz'in burun kemiğinin kötü bir biçimde kırılmış olduğu da ortaya çıkmıştır¹²¹.

Aziz Nikolaos'un büyük ölçüde ölümünden sonra gelişen kültürün temel noktası iyileştirici özelliği olduğuna inanılan mür yağıdır. O'nun ölümünden sonra röliklerinden akıtılan bu yağ, dünyanın çeşitli yerlerinden gelen hacılar tarafından oldukça rağbet görmüştür. Kaynaklara göre, Aziz Nikolaos'un rölikleri, hacıların adak olarak getirdikleri yağ ile sürekli yenilenen bir lahitte korunurdu. Hacılar lahitin içine boşalttıkları yağı, Aziz'in kemiklerine değerek kutsallaşmış bir şekilde geri alırlar ve ülkelerine götürürlerdi¹²². Doğu Kilisesi'nde Katolik inanç, yağ ve balmı birleştirerek buna *myron* ismini vermiştir. İyileştirici özelliğini bir azizin röliklerinden aldığına inanılan yağ ile bağlantılı olan azizlere verilen isim de *myroblytos*'tur. Aziz Nikolaos, IX. yy.'dan itibaren metinlerde *myroblytos* olarak anılır¹²³. Aziz'in mür ile olan ilişkisi, Papaz Epternachlı Theofrid'in (1078–1106) bu konuda yaptığı ansiklopedinin III. Bölümü'nde “Şarap, Yağ ve Nikolaos'un Mezarı” şeklinde yerini almıştır (JONES 1978: 67).

¹²⁰ St. Nicholas Center: www.stnicholascenter.org/pages/anatomical-examination/ (Erişim Tarihi 25.05.2013)

¹²¹ Basında WILKINSON'ın bu konuyla ilgili verdiği pek çok röportaj yer almaktadır. Bunlardan bazılarında Guardian'ın (www.guardian.co.uk/science/2004/dec/16/thisweekssciencequestions1) adresinden BBC'nin (news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7591945.stm) adresinden ulaşılabilmektedir. Aziz Nikolaos'un WILKINSON'ın çalışmaları sırasında belirlenen portresi için ise bk. St. Nicholas Center: www.stnicholascenter.org/pages/real-face/ (Erişim Tarihi 25.05.2013). Aziz Nikolaos'un dış görünüşü için bk. Foto: 5–6.

¹²² ANRICH 1917: 516, dn. 2; TÜRKER 2005: 311. Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları'nda bulunan ve mür yağının taşınması amacıyla kullanılan çok sayıda *unguentarium* da Aziz'in kutsal yağ ile olan bağlantısını ortaya koymaktadır.

¹²³ JONES 1978: 70. Aziz Nikolaos'un mür yağıyla olan bağlantısı, kültürün başkent Konstantinopolis'te zirveye ulaştığı IX.–X. yy.'larda kaynaklarda ilke kez görülmeye başlanmaktadır, Const. VII Porphyry. *De them.* LXXVIII.

Aslında hemen hemen tüm din dinlerde, yağın besleyici, arıtıcı, iyileştirici, rahatlatıcı özellikleri olduğuna inanılır. Örneğin zeytin ağacı ve yağı Athena'nın insanoğluna verdiği bir hediyedir. Yağın bu özelliği antik olsa da, ölümünden sonra bir azizin kemiklerine de-ğen yağın iyileştirici ve arındırıcı etkisinin olduğu inancı Hıristiyanlık ile birlikte yerleşmiş-tir. Nikolaos gibi bütün Erken Dönem *myroblytos*'ların Constantinus Dönemi'nden sonra, bu inancın konusu oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda *myroblytos* olarak kabul edi-len bütün azizlerin Levanten olması da dikkat çekicidir (JONES 1978: 67–68).

JONES 1978: 68–69'a göre, Myra kentinin isminin de bağlı olduğu Aziz'in mür yağı ile olan ilişkisi Aziz Menas ile bağlantılı olabilir: Menas ya da Mina isimleriyle bilinen ve Mısırlı bir asker olan ancak 11 Kasım'da İskenderiye'de arenada işkence edildikten sonra öldürülen Aziz, İskenderiye'nin otuz mil dışında gömüldüğü yerde bir kültün de temsilcisi olmuştur. Hatta İmparator Arcadius (383–408) Menas için misafirhane ve hastane ile geniş-letilen bir bazilika da yaptırmıştır. Arap istilası sırasında harabe haline gelen kentte Aziz Menas'ın yağ kültü ile ilişkili pek çok obje bulunmuştur. Balkanlar'da, Fas'ta ve Fransa'da da Aziz Menas'ın yağ kültüyle ilişkili olan objelere rastlanmıştır. Menas'ın mezarından ta-şınan yağ, O'nun kültünün geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. V. yy.'dan VII. yy.'a ka-dar olan sürede Aziz Menas Efsanesi bütün Akdeniz'e taşınmıştır. VII. yy.'ın başında Me-nas için Myra ve Konstantinopolis arasında yer alan Kotyaion'da (Phrygia) bir *passion* (= acı hikâyesi) yazılmıştır. Konstantinopolis'te de İmparator Constantinus zamanında yapılmış olduğu düşünülen bir kilisesi vardır. Menas'ın röliklerinin de Arap istilası sırasında Konstantinopolis'teki bu kiliseye taşındığı sanılmaktadır. JONES 1978: 70'te efsanelerin “bu tür anarşik zamanlarda insanlar gibi yollara vurduğu” ve Menas Efsanesi'nin de bu şekilde başkentte kendisine bir yer edindiği anlatılmaktadır. İki azizin efsanelerinin de aynı yollar-dan geçerek Konstantinopolis'e oradan da Batı'ya geçtikleri mucizelerinin pek çoğunun or-tak olduğuna dikkat çekilmektedir. İmparatorluğun Mısır'ı dolayısıyla tahıl ambarını Arap-lar'a kaptırmasıyla çöl romantikliğini yitirmiş; çöl azizleri de yerlerini tahıl gemilerini kontrol eden, denizle ilgili olan azizlere bırakmıştır. Böylece Menas, efsanesini ve kültünü Nikolaos'a devretmiştir (JONES 1978: 72). Hatta iyileştirici yağın yapımını bütün diğer azizlere de Nikolaos'un öğrettiği inancı yayılmış; bu durum aynı zamanda Aziz'in parfüm

yapan zanaatkârların da koruyucusu haline gelmesinde etkili olmuştur (JONES 1978: 72–73).

Nikolaos'un yüzyıllar içerisinde değişen ve gelişen efsanesi günümüzde çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Pek çok kültürde var olan Noel Baba figürü, aynı zamanda çocukların da koruyucusu olan Myra piskoposu Aziz Nikolaos'un bu vasfının modern zamanlara uyarlanmış halidir. Kilise'nin Nikolaos adına festival düzenlediği 6 Aralık günü Hollanda, İsviçre ve Almanya'da, Sinterklaas'ın¹²⁴ çocuklara gizlice hediye verdiği gün olarak kabul edilmiş; XVIII. yy.'ın sonlarında Kuzey Amerika'daki İngiliz ve Hollanda kolonilerinde Santa Claus olarak anılmaya başlanmış ve daha sonra yayılarak bu şekilde kabul görmüş; Noel Baba olarak bilinen efsanevi kişilik ve O'nun geleneğinin başlatıcısı olmuştur. Bunda da şüphesiz Nikolaos ile ilgili anlatılan meşhur iki hikâyeye rol oynamış olmalıdır: İlkinde, Nikolaos bir kasap tarafından katledilen üç çocuğun yeniden dirilmesini sağlamış, ikinci hikâyede ise fakir düşmüş bir adamın üç kızına çeyiz yapabilmesi için üç kese altını gizlice adamın evine bırakmıştır. Böylece iki ayrı hikâyedeki özellikleri ön plana çıkarılmış olan Nikolaos, her yılbaşında çocuklara hediye dağıtan yaşlı aziz rolünü üstlenmiş ve modern Noel Baba ya da Santa Claus figürü ortaya çıkmıştır. Bunun dışında, Nikolaos denizcilerin koruyucusu olarak bilindiğinden bugün hala, denizcilik geçmişleriyle ünlü olan ülkelerin de koruyucusu olarak kabul edilmekte ve saygı görmektedir ki Yunanistan bunlardan biridir. Nikolaos ile ilgili daha az bilinen bir gerçek ise, günlük hayatımızda geniş bir yer tutan paranın yapıldığı madene ismini vermiş olmasıdır: Nikeli 1751'de keşfeden İsveçli ünlü kimyager Cronstedt, bulduğu bu madene “şeytanın bakırı” ya da “St. Nikolaos'un bakırı” anlamına gelen, Almanca kökenli *kupfernickel* adını vermiştir (HARRISON 2001: 79).

Bütün bu anlatılanlardan anlaşıldığı üzere Aziz'in çok fazla efsanede yer alması, tarihsel bir figür olup olmadığı hakkında bazı şüpheler oluşmasına sebep olmuştur. Bu sebepten olsa gerek, 1584'te Papa XIII. Gregory tarafından ortaya konulan *Roman Martyrology*'de ismi yer alan Aziz Nikolaos'un ismi (JONES 1978: 94–95)1968'de, Papalık listelerinden çıkarıl-

¹²⁴ Sinterklaas Hollanda ve Belçika'da Germen dinlerinde Baş Tanrı olan Odin'in Hristiyan bir görünümüne bürünmüş şeklidir. Göklerde dolaşan beyaz sakallı Odin, Aziz Nikolaos'un kimliğine bürünmüş böylece bir pagan geleneği de Hristiyanlaştırılmıştır.

mıştır. Ne Ortodoks ne de Katolik Kilisesi'nin liturjik takviminde Aziz Nikolaos Günü yer almamaktadır¹²⁵.

Myralı Aziz Nikolaos'a ait olduğu düşünülen hikâyelerin çoğu VI. yy.'a aittir. Bazı yeni bilgiler her ne kadar IV. yy.'da Nikolaos adında bir piskoposun varlığını desteklese de, bu bilgi aynı zamanda Helenistik ve Roma dönemlerinde çok fazla yaygın olmamakla beraber kullanılan bu ismin aynı kişiye ait olup olmadığı endişesini de beraberinde getirmektedir. Doğu Akdeniz Dünyası'nda *LGNP* I'de 44; II'de 25; III'de 118; IV'de 69; V'de ise 28 olmak üzere toplam 284 tane Nikolaos adı görülmektedir¹²⁶. İçinde Ksanthos, Patara ve Rhodiapolis gibi kentlere ait 1230 yazıtın yer aldığı *TAM*'nin II. cildinde Nikolaos adı sadece bir yerde; M.S. II. yy.'a tarihlenen Patara'da bulunan bir yazıtta (*TAM* II 449) geçmektedir. Yine *TAM* ciltleri arasında yayımlanmış olan, Lykia'nın yakın komşu kentlerinden Termessos'ta (Pisidia) bulunan 944 yazıtın hiçbirinde Nikolaos ismi geçmemektedir.

M.S. IV.–VI. yy.'a ait piskopos listeleri ve yazıtlardan yaklaşık 130 şahıs adı tespit edilmiş olup bunlardan sadece 16 tanesi Nikolaos'tur. Ancak bunların arasında Myra piskoposu Nikolaos yer almamaktadır. Iustinianus Dönemi'nden sonra ise Nikolaos adına hiç rastlanmamaktadır. Tespit edilen yazıtların altı tanesi V. yy.'a ait olup, adı geçen kişilerin dördü piskopos ve bu piskoposlardan birisi de Sionlu Nikolaos'un amcasıdır.

Lydia ve Kilikia gibi diğer bölgelerde hala nadir görülmeye devam edilmesine rağmen, V. yy. ile birlikte Lykia'da Nikolaos ismi popülerlik kazanmıştır. VI. yy.'a ait olan *Vita*'da Nikolaos ismine, ağırlığı din adamı olmak üzere sekiz yerde rastlanmaktadır¹²⁷. Bu durum IV. yy.'da Myra'da Nikolaos adında bir piskoposun varlığını kanıtlamamakla birlikte, böyle bir kişiliğin varlığıyla da ilgili olabilir. Hem Sionlu hem Myralı Nikolaos'un tarihsel bir kişilik olduğu yadsınamaz; fakat IX. yy.'dan itibaren bu iki figür karıştırılmış ve tek

¹²⁵ JONES 1978: 373. Ayrıca Ortodoks Kilisesi'nin liturjik takviminde (<http://patriarchate.org/patriarchate/feast-days>) ve Katolik Kilisesi'nin liturjik takviminde (http://www.vatican.va/liturgical_year/liturgico_en/liturgico_en.html) de Aziz Nikolaos Günü görünmemektedir. Yalnızca Amerikan Ortodoks Kilisesi'nin liturjik takviminde Aziz Nikolaos Günü yer almaktadır: <http://oca.org/FSicons-churchyear.asp?SID=4&Section=lesser> (Erişim Tarihi 03).

¹²⁶ Bk. Lexicon of Greek Personal Names: <http://www.lgpn.ox.ac.uk/database/lgpn.php> (Erişim Tarihi 13.05.2013)

¹²⁷ Bu sayının içinde IV. yy.'da yaşamış olan Myra Piskoposu Nikolaos (*VNS* 8; 76), Sionlu Nikolaos'un amcası Akalisos Manastırı'nın Başkeşişi Nikolaos (*VNS* 1; 2; 7; 12; 13), VI. yy.'da Myra Piskoposluğu yapmış olan Nikolaos (*VNS* 4), Sionlu Nikolaos, Sionlu Nikolaos'un klerığı olan Nikolaos'un (*VNS* 58) isimleri de bulunmaktadır. Sözü geçen din adamları dışında Sion Manastırı'na şifa bulmak için Myra ve çevresinden gelen üç farklı kişinin adı da Nikolaos'tur (*VNS* 15; 26; 72).

bir kişi olduğu düşünölmüştür. Bu yüzden elimizde yazılı hayat hikâyesi bulunan Sionlu Nikolaos'un gösterdiği mucizelerin, hayat hikâyesi az bilinen Myralı Nikolaos'a atfedildiği görüşü baskın hale gelmiştir.

Fakirlerin, çocukların, genç gelinlerin, denizcilerin, kasapların, tüccarların, fiçı üreten zanaatkarların, mahkûmların ve bunun yanında daha birçoklarının koruyucusu olarak kabul gören azizin gerçekleştirdiği mucizeler aşağıda başlıklar halinde anlatılacaktır.

2.2.1. Myralı Aziz Nikolaos'un Mucizeleri

2.2.1.1. Deniz ve Denizcilikle İlgili Mucizeleri

Yukarıda da bahsedildiği üzere Aziz Nikolaos pagan dinlerinde Deniz Tanrısı olan ve denizcilerin güvenli yolculuk sağlaması için dua ettikleri tanrıların kültlerinin Hristiyanlığa uyarlanmış biçiminde başrolde-dir. Bu yüzden kendilerini kurtardığını ya da güvenli bir yolculuk sağladığını için denizciler gemilerde Aziz'in bir ikonu ile hiç sönmeyen bir lamba bulundurlardı. Nikolaos adına yapılmış tapınaklarda Aziz'e adak olarak sunulan şeylerin başında, çapa, halat, gemi modeli gibi denizcilikle ilgili eşyalar gelirdi (JONES 1978: 25).

Denizcilerin koruyucusu olarak bilinen Aziz Nikolaos'un bu konuda oldukça fazla mucizesi bulunmaktadır. Hikâyeye göre, Artemis'in tapınağını yıktıktan sonra kendisine gidecek bir yer bulamayan Şeytan, Nikolaos'tan intikam almak için kadın kılığına girip Myra'ya gitmek üzere yola çıkan hacılara yağ dolu bir şişe verir ve bunu Aziz'in mezarı başında kandile koymalarını ister. Yolculuklarının ilk gecesinde Nikolaos, şişeyi alan kişilere görünür ve şişeyi denize atmalarını söyler. Şişeyi denize attıkları anda ateş ve pis koku etrafa yayılır, deniz ikiye yarıılır, gemi büyük dalgalar arasında kalıp batmaya başlar. Nikolaos onları oradan kurtarır. Bu hikâye Aziz'in patlamalara karşı da insanları koruduğunu düşündürmüştür¹²⁸. Nikolaos'un denizcilerin koruyucusu olması Bizans İmparatorluğu'nun denizlerde girdiği savaşlarda da imparatorluğun koruyucusu olarak kabul edilmesine sebep

¹²⁸ Hikâyede anlatılan şişe içindeki yağ grejuva olarak bilinen Rum Ateşi ile de bağlantılı görünmektedir. 678'de Kallinikos tarafından bulunduğu düşünölen ve Bizans İmparatorluğu'nu denizden yapılan pek çok saldırıdan kurtaran Grejuva, Haçlı Seferleri sırasında da karada kullanılmıştır. Ortaçağ boyunca meteorolojik bir olay olarak düşünölen ateş, Aziz Elmo ya da Aziz Helme, Telme gibi isimlerle Nikolaos'un şahsında bir kimliğe kavuşmuştur. Aziz'in kendi ateşini kontrol ederek, insanları patlamalardan koruduğu düşüncesi de bununla ilgili olmalıdır, JONES 1978: 22–23.

olmuştur. Konstantinopolis'in uğradığı deniz saldırılarında da kentin Nikolaos'un koruması altında olduğu inancı yayılmıştır¹²⁹.

VI. yy.'a ait bir hikâyede Aziz Nikolaos'un Lykia'da başgösteren bir kıtlık sırasında açlık ve sefaletten yorgun düşmüş Myra'yı bu durumdan kurtarmak için tahıl taşıyan bir tüccara bir gece rüyasında görünmüş ve tüccara üç¹³⁰ ölçü altın vaad ettikten sonra, Myra'ya gitmesini ve tahılı buradaki vatandaşlara satmasını emretmiştir. Elindeki altını gö-rerek şaşkınlığa uğrayan tüccar, Myra'ya gitme kararı almış ve tahılı burada satmıştır¹³¹.

Bu hikâyenin bir başka versiyonunda Nikolaos, Myra'nın limanı Andriake'de demir-lemiş üç imparatorluk kadirgasının kaptanına tahılın birazını Myra'da bırakması için yava-rır. Ancak kaptan daha önce imparatorun adamları tarafından hesaplanmış olan yükten ve-remeyeceğini söyler. Nikolaos O'nu cezadan koruyacağını söyler ve tahılın bir kısmını alır. Nikolaos'un aldığı tahıl kente iki yıl, tohumlarıyla üç yıl yeter. Ancak bundan daha muciz-evî olan şey ise kaptan Constantinopolis'e varıp gemilerin yükünü boşalttığında tahıldan hiç eksilmediği görülür¹³². Daha geç bir anlatıya göre ise olay, Nikolaos'un ölümünden beş yıl sonra gerçekleşmiştir. Nikolaos, Theodulos'a görünüp O'na tapınakta halkın da katıla-cağı bir ayin düzenlemesini söyler. Geceyarısı ayini sırasında bir deprem olur. Aziz'in tabu-tu açılır ve "etrafa yayılan mür kokuları açlığın acısını bastırır". Kör ve topal olanlar iyile-şir. Ertesi gün Nikolaos, bir başpapaz kıyafetinde, elinde bir meşaleyle denizin üzerinde yü-rüyerek Kıbrıs'tan Constantinopolis'e tahıl götürmekte olan beş geminin yanına varır. Tahı-lı alıp gemicilere parasını verir ve Onlar'a Myra'ya gitmelerini söyler. Ancak Şeytan'ın kışkırtmasıyla gemiciler hileye başvururlar ve daha önce belirlemiş oldukları rotayı değiştiri-p Myra'ya uğramaktan vazgeçerler. O sırada çıkan fırtına pişman olmalarını sağlar ve verdikleri sözü yerine getirmek üzere Myra'ya gelirler. Karaya çıkıp Myralılar'ın korkula-

¹²⁹ Nikolaos imgesi Bizans İmparatorluğu'nun VI. ve VII. yy.'da denizlerde içinde bulunduğu durum ile de alakalı olma-lıdır. Bu dönemlerde imparatorların bir donanma ile ilgili çok ciddi bir girişimleri olmamıştır. V. yy.'da Akdeniz'in büyük bölümünü ele geçiren Vandallar Bizans imparatorlarını donanma oluşturma konusunda harekete geçirmiştir. Vandallar'dan sonra İmparatorluğu tehdit eden Sasaniler, Avarlar, Slavlar; daha sonraki dönemde Araplar'a karşı veri-len savaşlarda, yani Iustinianus I'den Leo III'ün hüküm sürdüğü döneme kadar Konstantinopolis halkı Nikolaos'un koruyuculuğuna sığınmıştır. JANIN 1932: 404–410'da kaydettiğine göre, 1453'te Türkler'in eline geçen kentte Aziz Nikolaos'a adanmış ve farklı zamanlarda yapılmış yirmi beş kilise bulunuyordu, JONES 1978: 26–27. Ayrıca bk. HAR-RISON 2001: 79.

¹³⁰ Myralı Aziz Nikolaos'un geceleri kişilere rüyalarında görünme mucizelerinde üç sayısının belirleyici olduğu görül-mektedir, JONES 1978: 27.

¹³¹ FALCONI 1751: 98; ANRICH 1917: 396; JONES 1978: 27.

¹³² ANRICH 1913: 288–299; ANRICH 1917: 396; JONES 1978: 27–28.

rını yatıştırırlar, Onlar'a neler olduğunu anlatırlar ve tahıllarını verirler. Nikolaos'un mezarının başına gittiklerinde kendilerini görünmüş olan Aziz'i tanırlar. Parayı burada bırakırlar; bununla Aziz adına bir festival düzenlenir¹³³. Anlatılan hikâyelerden Aziz'in denizciler arasında sembolü olmuş olan üç somun ekmek ritüeli ortaya çıkar. Akdeniz'e açılan denizciler "Nikolaos'un ekmekleri" olarak bilinen bu somunları almadan gemiye binmezlerdi ve fırtınanın ilk işaretini gördükleri anda bunları denize atarlardı (JONES 1978: 28).

Aziz Nikolaos ile ilgili anlatılardan biri de *The Chronographia of Theophanes* 483'te bahsedilen Arap Donanması'nı bozguna uğratmasıdır. Buna göre, Arap donanması VIII. yy.'da Lykia'ya akında bulunmuş, Myra da 807'de saldırıya uğramıştır. Halife Harun Reşid tarafından Rodos'a gönderilen Arap donanması komutanı Humeyd, dönüşünde Myra'ya uğramış ve Aziz Nikolaos Kilisesi'ni yağmalamıştır. Her ne kadar Aziz'in mezarına zarar veremediyse de, dönüşünde çıkan bir fırtınayla donanması tahrip olmuş pek çok gemi kaybetmiş ve Humeyd bu durumu Aziz'in efsanevi gücüne bağlamıştır.

Aziz'in deniz ve denizcilikle ilgili olarak IX. veya X. yy.'da mucizevî hikâyelerine yenileri eklenmiştir. *Encomium Methodii*'nin yazarı Methodios tarafından IX. veya X. yy.'a ait bir hikâyesi de şöyledir: Methodios'un patrik babası bir deniz kazasında denize düşmüş ve boğulmak üzere iken Nikolaos'a dua eder; yardımına yetişen Nikolaos, harmanisini denizin üzerinde yüzdürerek O'nu boğulmaktan kurtarır¹³⁴. Buna benzer hikâyelerinden birinde bir fırtına boyunca kendisine dua eden Papaz Ioannes'i kurtardığı gibi (ANRICH 1917: 416); Athyros'da karaya çıkmak üzereyken gemisi batmaya başlayan Demetrios'u da evine götürmüş komşuları O'nun ıslak kıyafetlerini görmüşlerdir¹³⁵. Yine kendisini kurtarırsa Hristiyan olacağını söyleyerek dua eden bir Arap'ı da denizde felakete uğramaktan kurtarmıştır. O'nu Attaleia'ya taşımış, burada balıkçılar denizciye yardım eden Nikolaos'u ikonasından tanımışlardır (ANRICH 1917: 418).

¹³³ MEISEN *et alii* 1931: 249–251; JONES 1978: 28.

¹³⁴ BHG no: 1357; ANRICH 1917: 416; FALCONI 1751: 66–67.

¹³⁵ BHG no: 1353; ANRICH 1913: 185–197; ANRICH 1917: 417; FALCONI 1751: 57–58; JONES 1978: 76, dn. 25: XV. yy.'da Aziz Nikolaos'un Kilisesi'nin Demetrios'un evinin temelleri üzerinde, Aya Sofya'nın yanında bulunduğu inandırıldı.

Aziz Nikolaos Kutsal Cuma Günü¹³⁶ bir sandalda oynayan çocukları da kurtarmış ve Paskalya Günü onları evlerine ulaştırmıştır¹³⁷.

2.2.1.2. *Rüyada Görünme*

Aziz Nikolaos'un en bilinen özelliklerinden birisi istediği kişilere rüyada görünerek, onları yapmak istedikleri bir şeyden vazgeçirme ya da tavsiyede bulunmadır. Yukarıda bahsi geçen denizcilerle ilgili mucizelerinde de aynı özellik görünmektedir. Ancak Aziz'in bu özelliğiyle ilgili bilinen en önemli ve yaygın hikâyesi İmparator Constantinus'un rüyasında kendisine görünmesi ve O'na tavsiyede bulunmasıdır. Hikâyenin bilinirliği ve kabul edilirliliği resmi Roma Resmi Liturjisi'nde yer bulmasına sebep olmuştur: "Lykia'nın başkenti olan Myra'da doğan Başpiskopos Nikolaos'un pek çok dikkat çekici mucizesinin arasında İmparator Constantinus'a görünmesi ve İmparator'un yok etmeye niyetli olduğu bir adamı affetmesi konusunda uyarması bulunmaktadır (JONES 1978: 29).

"Constantinus Dönemi'nde Phrygia'da ortaya çıkan bir huzursuzluk üzerine İmparator buraya Nepotianus, Ursus ve Eupoleonis komutasında bir orduyu buraya sevk etmiştir. Constantinopolis'ten yola çıkan ordu, Lycia Eyaleti'ne yelken açmıştır. Andriake'de karaya çıkan ordudaki askerlerden bir grubu ana gruptan ayrılmış, burada bir karışıklığa sebep olmuşlardır. Olayın Myra'da da duyulması üzerine Nikolaos Andriake'ye gelerek ortalığı sakinleştirmiş askerleri de alarak Myra'ya Piskoposluk Sarayı'na dönmüştür. Bu sırada valinin üç masum vatandaşa ölüm cezası vermiş olduğunu duyup, komutanları da yanına alarak Kreskentios ve Dioskoros'un *martyrion*'larının olduğu yere yönelip oradan idam cezasının uygulanacağı yer olan Byrra isimindeki yere gitmişler; Nikolaos üç masum vatandaşı cellatın elinden kurtardığı gibi emri veren valiyi de oldukça sert bir biçimde azarlamıştır. Aziz'in duasını alıp yola çıkan ordu, Phrygia'daki karışıklığı bastırdıktan sonra, Constantinopolis'e geri dönmüştür.

¹³⁶ Paskalya Yortusu'ndan önceki Cuma günü.

¹³⁷ ANRICH 1913: 144–146; ANRICH 1917: 418. Aynı hikâyenin farklı versiyonu için bk. ANRICH 1917: 419–420.

Bu sırada ordunun komutanlığını üstlenen Nepotianus, Ursus ve Eupoleonis başkentte bazı kimselerin kıskançlıklarını üzerlerine çekmişler ve haklarında bazı dedikodular ortada doluşmaya başlamıştır. Orduların başkomutanı ile Vali Ablabius imparator'u; Nepotianus, Ursus ve Eupoleonis'in ihanet içerisinde olduklarına inandırmak ve bu üçünün ölüm emrinin verdirmek için ikna etme konusunda anlaşmışlardır. Ablabius'un üç komutanın imparatorun kendisine isyan edeceklerini söylemesi üzerine komutanlar zindana atılmış daha sonra da ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Nepotianus ölüm cezasına çarptırıldıklarını duyduğunda Myra'da karşılaşmış oldukları Nikolaos'u ve O'nun ölümden kurtardığı üç kişiyi hatırlamış ve kendilerini de kurtarması için yalvarmaya başlamıştır.

Nikolaos o gece İmparator Constantinus'a görünerek, "haksız yere hapse atıp ölüme mahkûm ettiği Nepotianus, Ursus ve Eupoleonis adlı üç komutanını serbest bırakmasını aksi takdirde kendisine karşı büyük bir ayaklanma çıkaracağını, cesedini vahşi hayvanlara yem olarak vereceğini ve İlahi Kral İsa'nın huzurunda kendisinin aleyhinde şahitlik edeceğini" söylemiştir. İmparatorundan sonra, Ablabius'a görünen Nikolaos O'na da üç komutanı serbest bırakmasını, kendisini dinlemezse kral İsa'nın huzurunda O'nun aleyhinde şahitlikte bulunacağını söylemiş ve kendisinin hasta olup kurtlara yem olacağını ailesinin de perişan olacağını eklemiştir. Ablabius ve Constantinus'un gördükleri bu rüyadan sonra üç komutan serbest bırakılmış ve İmparator'un huzuruna çıkarılarak Nikolaos'un kim olduğu ve O'nu nereden tanıdıkları sorulmuştur. Anlattıkları olay üzerine İmparator onlara uygun kıyafetleri giyerek Nikolaos'un yanına gitmelerini ve kendisine hayır duasında bulunmalarını istemiş ve Onlar'a kutsal kâseler, altın bir İncil, iki altın kandil vererek göndermiştir. Myra'ya giden komutanlar burada Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a şükrederek, fakirlere altın, gümüş, elbise dağıtarak yardımlarda bulunmuşlardır."¹³⁸.

Nikolaos'un bu hikâyede imparator ve kilise arasındaki dengeyi sağlamaya çalışması ve bunu yaparken de imparatoru tehdit eder bir tavırda olması, esaslarını imparatorun belirlediği Ortodoks inancına ters düşen bir durumdur. Katolik Batı'da durum bundan daha farklıdır. Papa, krallardan üstündür, onlara taç giydirir ve hatta Papa tarafından afroz edilme

¹³⁸ JONES 1978: 29–36. Symeon'un aktardığı hikayenin Latince versiyonu için bk. MEISEN *et alii* 1931: 527–530. Helence versiyonu için bk. FALCONI 1751: 98–105. Ayrıca hikâyenin *Diakonos* Iohannes tarafından anlatılmış olan biçimi için bk. FALCONI 1751: 119–122.

tehlikesi altındadırlar. Bu nedenle Nikolaos'a ait olan bu hikâye Katolik Batı'da da sevilmiş ve Resmi Roma Liturjisi'ne alınmış olmalıdır¹³⁹.

Aziz'in IX. ve X. yy.'a ait hikâyelerinde V. Leo Dönemi'nde elçilik için Roma'ya gönderilen Iosephos'un Girit korsanlarına yakalandığı, Noel Arifesi'nde dua ve ilahi söyleyerek geçirdiği gecede Nikolaos'un rüyasında görünerek O'na Leo'nun öldüğünü söylemiş olduğu ve O'nu Constantinopolis'e geri götürdüğü anlatılmaktadır¹⁴⁰.

2.2.1.3. Ölüyü Diriltme

Aziz Nikolaos'a atfedilen ve farklı versiyonları olan bir hikâyeye göre, bir kasap tarafından öldürülen ve bir fiçıya konulan üç çocuğun cesedi Nikolaos tarafından görülmüş ve aziz dua ederek çocukları yeniden diriltmiştir¹⁴¹.

M.S. VI. yy.'a ait bir metin olan *Praxis de Stratelatis*'te, Myralı Nikolaos, Myra kentinin yetkililerinin de yardımıyla "haksız yere idama mahkûm edilmiş olan 3 masum vatandaş kurtarmış" olduğu anlatılmaktadır. Bundan sonra Nikolaos, İmparator Constantinus'a görünerek yukarıda da bahsedildiği gibi üç komutanın idamını durdurmasını istemiştir. Bu hikâye Nikolaos'un üç çocuğu kurtardığı hikâyenin orjinalini oluşturmaktadır.

Aynı hikâyenin olasılıkla M.S. XI. yy.'da yazılmış bir başka versiyonuna göre, katledilen üç çocuk değil, geceyi geçirebilmek için kasaptan izin istemiş olan üç papazdır.

Aslında tüm bu hikâyelerin ortak noktası Nikolaos'un masumların koruyucusu olduğu inanişidir. Masum kelimesinin genel olarak çocuklar için kullanılıyor olması da hikâyelerde değişikliğe yol açmıştır. Yukarıda bahsi geçen ve Nikolaos'un kasap tarafından katledilen çocukları yeniden diriltmesi hikâyesiyle birlikte Geç Orta Çağ'da popülerlik kazanan

¹³⁹ Hikâyede vurgu Nikaia Konsili'nden bu yana Ortodoksluk'un simgesi olarak kabul edilen üç rakamının üzerinedir. Aynı zamanda Nikolaos'un ideal Ortodoksluk'una yapılan bir vurgu olarak bu durum, üç komutan, üç gemi gibi simgelerle okuyucuya benimsetilmeye çalışılmıştır. Nikolaos masumların koruyucusudur: Kilise'nin Masumların Korunması (*Innocentium protectio*) Duası'nda da bu özelliği gözler önüne serilmektedir. Hikâyeden yola çıkılarak masumların koruyucusu aynı zamanda mahkûmların, avukat ve yargıçların da koruyucusu olarak kabul edilegelmiştir, JONES 1978: 41–42.

¹⁴⁰ ANRICH 1917: 43; JONES 1978: 76.

¹⁴¹ Saints SPQN.com: <http://saints.sqpn.com/saint-nicholas-of-myra/>; Columbia Encyclopedia: http://www.encyclopedia.com/topic/Saint_Nicholas.aspx#3 (Erişim Tarihi 25.05.2013). Britannica Academic Edition: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/414051/Saint-Nicholas> (Erişim Tarihi 25.05.2013).

bir başka mucizesi de çocukların koruyucusu olarak anılmasına sebep olmuştur: Symeon'a göre, Nikolaos doğumundan kısa bir süre sonra annesinin sütünü bir hafta ara ile Çarşamba ve Cuma günleri içmiştir (FALCONI 1751: 87). Başından itibaren doğasını sert bir disiplin altında tutmayı başaran Nikolaos böylece Şeytan'ı altetmiştir. Böylece hem çocukların koruyucusu oluşuna hem de onlara örnek davranışlarda bulunmuş olmasına gönderme yapılmıştır.

2.2.1.4. Yoksullara Yardım Etme

Nikolaos'un en bilinen hikâyelerinden biri olan Üç Genç Kız Hikâyesi Aziz'in yoksulların koruyucusu olarak kabul edilmesini sağlamakla beraber genç kızların ve evlilik bağının da koruyucusu olma sıfatlarını da üstlenmesine vesile olmuştur. Symeon'un aktardığı hikâyeye göre bir zamanlar zengin olan Myralı bir adamın yoksul düşmesi ve çeyiz yapacak parası olmadığı için kızlarını satmaya karar vermesi üzerine adamın niyetini öğrenen Nikolaos, bir gece gizlice adamın evinin penceresinden içeriye bir kese altın fırlatır. Üç kız için de bunu tekrarlayarak kızların kötü yola düşmesini engellediği gibi uygun evlilikler yapmalarına da aracı olur¹⁴².

Üç genç kız hikâyesindeki üç kese altın da, daha önce anlatılan hikâyede geçen ve Nikolaos'un ikonografik simgesi haline gelen üç somun ekmek gibi Nikolaos'un simgelerinden biri olmuştur¹⁴³.

Hikâyenin IX. veya X. yy.'da anlatılan bir diğer versiyonunda ise, Aziz Nikolaos Günü'nde O'na sunacak hiçbir şeyi olmayan fakir bir adam rüyasında yaşlı bir adamın kendisine bir parça altın uzattığını görmüş, kalktığında bunu elinde bulmuştur. İmparator bunu duyduğunda altın parçasını alıp fakir adama yirmi beş altın parçası vermiştir (ANRICH 1917: 424).

¹⁴² FALCONI 1751: 89–91; ANRICH 1917: 420.

¹⁴³ Tefecilerin simgesinin de Nikolaos'un bu hikâyesinden alındığı düşünülmektedir, JONES 1978: 58. Londra'da Lombardlar'ın Yahudi bankerlerin yerine İngiliz bankerleri geçirmesinden sonra finans merkezi haline gelen Lombard Caddesi'nde bulunan St. Nikolaos Kilisesi'nin çan kulesinin üzerinde üç altın kesesi bulunmaktadır.

2.2.1.5. *Hazinelerin Koruyucusu Olma*

Aziz Nikolaos'un hazinelerin koruyucusu oluşu ve ikonasını bulunduran kimsenin istediği herşeye sahip olacağına inanılırdı (JONES 1978: 79). Nikolaos'un ikonası ile ilgili anlatılan bir mucize örneği, özellikle Latin Dünyası'nda oldukça popüler olmuştur. ANRICH 1913: 338–342'ye göre, hikâye 871–1077 tarihleri arasında yaygınlık kazanmış olmalıdır; JONES 1978: 79'a göre ise, 900 civarında ortaya çıkmış olması mümkündür.

Hikâyeye göre, Afrika'dan çıkıp Calabria'yı istila eden Vandallar'dan bir asker evlerden birinde Aziz Nikoalos'un ikonasını bulur, Calabrialılar'dan bu ikonanın kime ait olduğunu öğrenir ve ikonayı alarak evine götürüp asar. Bir süre sonra yeniden savaşa gitmek üzere evinden ayrılmadan önce asker, bütün servetini Nikolaos'un ikonasının önüne koyar ve yokluğunda kilitlemeden bıraktığı hazinesine sahip çıkmasını ister. Ancak hırsızlar tüm hazineyi çalarlar. Asker, döndüğünde ikonaya hakaretler yağdırır ve Nikolaos'un hemen hazinesini geri getirmesini ister. Eğer geri getirmezse, ikonayı yakmakla tehdit eder. Bunun üzerine Nikolaos, hırsızların bulunduğu yere gider. Hırsızlara, “aldıklarını geri götürmelerini yoksa onları ölümle cezalandıracağını” söyler. Hırsızlar, gece yarısı aldıklarının hepsini geri bırakırlar. Vandal askeri sabah kalktığında hazinesini yerinde görünce ailesiyle birlikte vaftiz olur ve mucizesine tanık olduğu Aziz Nikolaos'a ve İsa'ya inanmaya başlar. Böylece Aziz'in adı Afrika'da da yayılmaya başlar¹⁴⁴.

2.2.1.6. *Diğer Mucizeleri*

IX. ve X. yy.'daki anlatılarda Aziz'in mucizelerine daha önceki kaynaklarda bulunmayan yeni mucizeler eklenmiştir: Bunlardan bir tanesinde Halife tarafından esir alınan Peter isimli bir asker papaz olma yemini bozması üzerine esir düştüğünü düşünmüş ve Aziz Nikolaos'tan yardım istemiştir. Aziz Nikolaos, Dürüst Symeon, Vaftizci Ioannes ve Merzem Ana ile birlikte Papa I. Nikolaos'a askerin papaz olarak kabul edilmesinde aracılık etmiştir¹⁴⁵.

¹⁴⁴ FALCONI 1751: 124–126; JONES 1978: 79–82. Aziz'in tefecilerin koruyucusu olması inancının bu hikâyeye de bağlantılı olduğu düşünülebilir.

¹⁴⁵ BHG no: 1359; FALCONI 1751: 69–74; ANRICH 1913: 169–182; ANRICH 1917: 403; JONES 1978: 75.

Bir diğ er mucizede Aziz, Kappadokialı bir liderin oğ lunu imparatorun sarayında inanmaya başladığı Maniheizm'den kurtarmıştır¹⁴⁶.

Myra'ya gidip Aziz Nikolaos'a saygısını sunup mür yağı almak isteyen Lesbos Papazı da yolda Sarakenler tarafından yakalanmış öldürölmek üzereyken Aziz celladın elindeki kılıcı alarak papaza evine dönmesini söylemiştir¹⁴⁷.

Myra'ya yakın bir bölgede yaşayan bir köylünün oğ lu olan ve Girit Arapları tarafından kaçırılıp Emir'in bardak taşıyıcısı (saki?) yapılan Basileios için dua etmek amacıyla Aziz Nikolaos'un kilisesine giden anne ve babası çocuklarını orada elinde bir bardak ile bulmuşlardır. Basileios Aziz Nikolaos tarafından kaçırılarak Kilise'ye getirilmiştir¹⁴⁸. Bu hikâye aynı zamanda Aziz Georgios gibi azizlerin hayat hikâyelerinde de yer almakta olup Bizans Dünyası'nın en sevilen anlatılarından biridir (JONES 1978: 76).

2.3. Sionlu Aziz Nikolaos

Sionlu Aziz Nikolaos, hakkında çok az şey bilinen ve bu nedenle hayat hikâyesi Lykia Bölgesi'nde yaşamış bir başka aziz olan Myralı Nikolaos ile karıştırılan tarihsel bir figürdür. Amcası Nikolaos'un manastır kurmayı düşündüğü Tragalassos'a yakın bir bölgede doğduğı¹⁴⁹, I. Iustinianus Dönemi'nde yaşadığı ve 10 Aralık 564'te kendi kurduğı Sion Manastırı'nda öldüğü bilinmektedir. Aziz'in hayatı ile ilgili en önemli bilgileri elde ettiğimiz *Vita*'nın ne zaman ve kim tarafından kaleme alındığı konusu ise tartışmalıdır: *Vita*'da yazarın kullanmış olduğı ifadeler göz önünde bulundurulursa, kardeşlerinden biri tarafından ya da Nikolaos'un seyahatlerinde de yanında olduğı düşünölen bir manastır mensubu tarafından yazılmış olması muhtemel gözökmektedir¹⁵⁰. ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984: 11'e göre kitabın yazarı olmaya aday üç isim vardır: “*Diakonos* ve Mahzenci Nikolaos”,

¹⁴⁶ BHG no: 1350u; ANRICH 1913: 144–146; ANRICH 1917: 406; JONES 1978: 75.

¹⁴⁷ FALCONI 1751: 67–69; ANRICH 1917: 406–407; JONES 1978: 75–76.

¹⁴⁸ BHG no: 1353; FALCONI 1751: 58–65; ANRICH 1913: 185–201; 273–275; ANRICH 1917: 407; JONES 1978: 75–76.

¹⁴⁹ FOSS 1991: 303–304'e göre Sionlu Nikolaos Pharroa Köyü'nde doğmuştur; ancak *Vita*'da Aziz'in nerede doğduğı belirtilmemiş; Aziz'in amcası Nikolaos'un Tragalassos'ta Pharroa Köyü'nden olduğı Aziz Sabbatios ile birlikte Akalissos Manastırı'nda oturduğı ve kendi yurduna yakın bir bölgede manastır kurmayı düşündüğü, bu sırada bitişik bölgede doğan çocukla manastırın da kutsandığı belirtilmektedir. Başka kaynaklarda ise, bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

¹⁵⁰ ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984: 11; BLUM 1997: 7–8; HARRISON 2001: 81.

“Oumbe Köyü’nden pek sadık Hermaios oğlu Paulus”, sonuncu ve en akla yatkın olanı ise Nikolaos’un öz kardeşi Hermaios” (VNS 78–79). *Vita*’nın yazarının kendi anılarından veya başka bilgi kaynaklarından yararlanmış olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Sion Manastırı’nın kayıtları gibi birtakım yazılı kaynaklardan da yararlanmış olması gerekir. Bubonik ya da diğer adıyla hıyarcıklı veba¹⁵¹ salgınından sonra Nikolaos’un kırsal alanda yaptığı gezilerdeki harcama listeleri ve yol güzergâhları hakkında verdiği bilgiler de bu varsayımı desteklemektedir.

Myralı Nikolaos’un hayat hikâyesinin daha sonra (IX. ve X. yy.’larda) yazılması sırasında *Vita*’dan çok sayıda alıntı yapılması iki azizin hayat hikâyesinin karışmasına sebep olmuş; bu durum da, azizlerin hayat hikâyelerinde kesişen noktaların aslında hangisine ait olduğu konusunu daha da belirsiz hale getirmiştir¹⁵². Günümüze ulaşan birkaç el yazmasında Sionlu Nikolaos’a ilişkin bilgiler korunmuştur. Bunlardan da ancak biri bütündür. Bu yazmalarda bile Myralı Nikolaos’un efsanesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır ve Sionlu Nikolaos bunlarda Pinara Piskoposu yerine Myra Piskoposu’na dönüşmüştür. Sionlu Nikolaos’un hayat hikâyesi daha erken bir dönemde kitabın çevirisini yapan Slavlar’da daha iyi korunmuştur. Onlar da Sionlu Nikolaos’u, I. Iustinianus Dönemi yerine, Myralı Nikolaos’un yaşadığı dönem olarak kabul edilen Büyük Constantinus zamanında yaşamış gibi göstermişlerdir (ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984: 11–13).

Vita’ya göre, Sionlu Aziz Nikolaos, Pharroa Köyü’nde *Arkhimandritos* Sabbatios ile birlikte Akalissos Manastırı’nda yaşayan amcası Nikolaos’un Kutsal Sion Manastırı’nı kurmaya karar verdiği sırada doğdu. Rüyasında Başmelek Mikail’in kendisini bir dağa götürdüğünü ve burada inşa edeceği tapınağı kendisine gösterdiğini, annesi Nonna ve babası

¹⁵¹ Ephesoslu Ioannes ve Prokopios’un hastalık hakkında yaptığı tanımlamalara göre VI. yy.’da Bizans İmparatorluğu’nda görülen bulaşıcı hastalığın veba olduğu kuşku götürmemektedir (ALSTON 2002: 364; MERGEN 2011: 115). Hıyarcıklı vebanın yayılmasında pireler taşıyıcı rolü oynuyorlardı. Pirelerden fare ve insan vücuduna bulaşan hastalık, ticaret yolları üzerinden izleyerek yayılmıştır (MERGEN 2011: 115–116). Prokopios’a göre veba ilk defa 540’ta Pelusium’da yaşayan Mısırlılar arasında görülmüş, Mısır’dan bir kolu İskenderiye’ye diğer kolu Suriye’ye olmak üzere ikiye ayrılarak Filistin’e ve oradan da tüm dünyaya yayılmıştır. Hastalığın önce sahil yerleşimlerinde görüldüğünü ve iç bölgelere doğru yayıldığını 542’de Constantinopolis’e ulaştığını, ikinci ayın sonlarına doğru ölü sayısının günde beş bine, ikinci ayın sonunda on bine yükseldiğini kaydetmektedir. Daha sonra İmparatorluk sınırları dışına, İran’a yayılmıştır. (Prok. *hist.* 238–239). LOUTH 2008: 122 ise hastalığın İpek Yolu ticaretiyle Constantinopolis’e geçtiği kanısındadır. HALDON 1997: 111 ve DUGGAN 2004: 132 ise salgının Etiyopya kökenli olduğunu, buradan Pelisium ve İskenderiye limanlarına ulaştığını buradan da Constantinopolis’i etkisi altına aldığını düşünmektedirler. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve vebanın Lykia Bölgesi’ndeki etkisi için bk. MERGEN 2001: 115–119.

¹⁵² Bu konudaki tartışmalar için bk. BLUM 1997: 7; ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984: 13.

Epiphanius olan çocuğun buraya yerleşip Tanrı'yı şereflendireceğini müjdelediğini gören Nikolaos, henüz anne rahmindeyken seçilen çocuktan böylece haberdar edilmiş oldu (VNS 13–14). Çocuğun vaftiz sırasında iki saat boyunca tekne de ayakta durması anne ve babayı şaşkınlığa uğrattığı için Amca Nikolaos'a giderek O'nu durumdan haberdar ettiler. Böylece amcası Nikolaos'un kendisine çocukla ilgili gösterilen işaretlerden sonra, aileye Nikolaos'un Tanrı'nın hizmetkârı olduğunu düşündüren en önemli olay da vaftiz teknesinde ayakta durabilmesi oldu (VNS 2). Yedi yaşındayken eğitimine başlanan Nikolaos bu sırada ilk mucizelerini de göstermeye başladı. Okuma yazmayı "Kutsal Ruh'un yardımıyla" kolayca öğrendi ve yine bir gün derse giderken yolda karşılaştığı Nonnine isminde sakat bir kadının yürümesini sağladı (VNS 3).

Bu sırada Büyük Nikolaos da Başpiskopos Nikolaos'un izniyle Kutsal Sion'un inşasına başlamıştı; çocuk Nikolaos, amcası tarafından manastırın inşasını denetlemesi için Papaz Konon'un yanına verildi. Daha sonra Başpiskopos Nikolaos O'nu yanına aldı ve faziletlerini fark ederek manastırların hiyerarşik düzenine uymaksızın okuyucu olarak tayin etti (VNS 5).

Myra'dan, Başpiskopos'un yanından ayrılarak amcasının yanına gelen Nikolaos, burada kilisenin yapımına yardımda bulunduğu için amcası tarafından rahipliğe yükseltildi. Bu sırada on dokuz yaşında olan Nikolaos kendisine ve manastırın işleyişine yardım etmeleri için kardeşleri Artemas ve Hermaios'u öğrenci olarak yanına aldı. Artemas'ı *deuterarios* ve *presbyteros* olarak atadı (VNS 7).

Nikolaos daha sonra Kutsal Topraklar'a gitmek üzere Askalon'dan gelen Menas adlı bir kaptan ile Andriake'den yola çıktı. Ürdün'e kadar yaptığı yolculukta adadığı ibadetleri yerine getirdi ve eve, Tragalassos Köyü'ne geri döndü (VNS 8–9). Burada pek çok mucize gerçekleştirdikten sonra Kutsal Topraklar'a gitmek üzere yeniden bu defa Tristomon'dan yola çıktı. Yolda ve Mısır'daki Diolko Köyü'nde de pek çok mucize gösterdikten sonra, Kutsal Topraklar'ı ziyaret edip ibadetini tamamlayarak Rodoslu bir gemi ile yurduna dönmek üzere yola çıktı (VNS 27–38)¹⁵³.

¹⁵³ TIB 8: 151; İŞLER 2009: 282'ye göre Nikolaos üç kez Kutsal Topraklar'a bir kez de Mısır'a yolculuk yapmıştır. Ancak *Vita* ya göre Nikolaos Kutsal Topraklar'a iki kez yolculuk yapmış; ikinci yolculuğu sırasında da Mısır'ın Diolko Kö-

Bir süre sonra ilk olarak Myra'da başlayacak ve hem bölgede hem de Bizans topraklarında felaket yaratacak olan vebaya ilişkin birtakım rüyalar ve işaretler görmeye başladı ve kırk gün sonra veba salgını baş gösterdi (VNS 47–52). Çiftçilerin Myra'dan uzak durması ve kente erzak götürmemeleri üzerine Kutsal Sion Başkeşişi Nikolaos'un köylülere kente inmeyi yasakladığına dair bir söylenti yayıldı. Baspiskopos ve Baş *Magistratus*'un emri üzerine iki *klerikos*, Nikolaos'u zincirleyip Myra'ya getirmek üzere Tragalassos'a gönderildi; ancak burada köylülerin ricası üzerine Nikolaos teslim olmadı ve civardaki manastır ve kiliseleri ziyaret edip ibadet etmek ve Tanrı'yı onurlandırmak için yola çıktı (VNS 52–55).

İki yıl sonra, Kutsal Ruh, Tanrı'nın Hizmetkârı Nikolaos'a göründü ve yakındaki kutsal tapınakları ziyaret etmesini, her sunakta bir çift öküz keserek kurban sunmasını ve Tanrı'yı şerefliendirmesini istedi. Kutsal Ruh'un isteğiyle gerçekleştirdiği 25 günlük bu geziden döndükten sonra Nikolaos (VNS 56–57), yıkılmak üzere olan St. Daniel Tapınağı'nın tamir edilmesi için emir verdi (VNS 58). Bir süre sonra Başpiskopos tarafından Pinara Piskoposu olarak atandı (VNS 67–68). Üç yıl sonra, Bakire Meryem'in kendisine görünmesi ve adına inşa edilecek olan kilisenin yerini göstermesi üzerine Pinara *Magistratus*'u ve ruhban sınıfının karşı çıkmasına rağmen hemen harekete geçti ve Bakire'ye muazzam bir kilise inşa etti. Dört yüz *nomismata*'ya mal olan tapınağı bitirdikten sonra, kendi manastırına geri döndü (VNS 69).

Önceden olduğu gibi pek çok mucize gerçekleştirip, civardan kendisine şifa bulmak amacıyla gelen pek çok kişiyi iyileştirdi. Rossalia zamanı Myra'ya gitti, kendisi gibi Tanrı'nın hizmetkârı olan kutsal adamlarla görüştü, meclise katıldı ve manastırına döndü. Daha sonra burada hastalandı (VNS 76). Iustinianus'un hükmdarlığının 38. yılında, 10 Aralık 564 yılında vefat etti. Phellos Piskoposu Philippos tarafından gerçekleştirilen törenden sonra, cesedi Müjdecî ve Vaftizci Aziz Ioannes, İlk Şehit Aziz Stephanos, Aziz Theodore, Aziz

yü'ne uğramıştır. İkinci yolculuğundan sonra hikâyede yapılan geri dönüş ile Nikolaos'un kardeşi Artemas'ın Nikolaos'u dinlemeyerek, O'nun yokluğunda ara verilmesini istediği inşa işlerine devam ettiği ancak bir taş bloğunu kaldıramadığı Nikolaos'un geri dönüşünde bunu keşişlerden on iki kişiyle yaptığı anlatılır. Bu geri dönüş Nikolaos'un Kutsal Topraklar'a üç kez yolculuk ettiği kanısını oluşturmuştur. BLUM 1997: 11 de bu üçüncü yolculuğa şüpheyle yaklaşılmaması gerektiği belirtilmektedir.

Sergios ve Bakhos ve Kutsal Kırklar'ın bulunduğu Kutsal ve Şerefli Sion'a, kadınlar için ayrılmış sağ bölümün sağına gömüldü (VS 79–80).

Bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı açısından da çok önemli bir kaynak niteliği taşıyan *Vita*'dan anlaşıldığı üzere, Nikolaos bölgede önemli bir figürdür. O'nun papazlarından ya da arkadaşlarından biri tarafından daha sonra kaleme alındığı varsayılan hayat hikâyesi; ancak genel hatlarıyla ve bazen karışık bir kronolojik çizgiye göre ilerlemiş olsa da bölgenin tarihinin anlaşılması için ve ayrıca Hristiyanlıkla gelen yeni kültürün eskiyle kaynaşmasını gözler önüne sermesi bakımından son derece büyük öneme sahiptir. Azizin mucizeleri incelendiğinde, dönemin inanışlarının pagan kültürden izler barındırdığı ve daha sonraki kültürleri de etkilediği görülür ki bununla ilgili örneklerle aşağıda Sionlu Aziz Nikolaos'un Mucizeleri başlıklı bölümde değinilecektir.

2.3.1. Sionlu Aziz Nikolaos'un Mucizeleri

Sionlu Aziz Nikolaos'un *Vita*'sında azizin gerçekleştirdiği pek çok mucizeden bahsedilmiştir ki bunların ilki, yukarıda da değindiğimiz, Nikolaos'un vaftiz teknesinde iki saat boyunca ayakta durmuş olmasıdır. *Vita*'da Aziz'in İblis ile mücadele etme ve iyileştiriciliğine dair mucizeleri sayıca çoklukları bakımından özellikle dikkat çekmekle birlikte; az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma, ölüyü diriltme, taşlara hükmetme, suya veya su kaynaklarına hükmetme, doğal olaylara hükmetme, çocuk sahibi olmak isteyen çiftlere yardım etme, geleceği görebilme vb. gibi pek çok konuyla ilişkin mucize örnekleri de bulunmaktadır. Aşağıda bu mucizeler niteliklerine göre ilgili başlıklar altında incelenecektir.

2.3.1.1. Günahkâr Ruh ile Mücadele

Vita'daki mucizelerin ağırlık noktasını oluşturan olayların başında Nikolaos'un Günahkâr Ruh ile olan mücadelesi gelir. Aslında hepsi birer eksorsizm¹⁵⁴ örneği olarak nite-

¹⁵⁴ Helence kökenli bir sözcük olan eksorsizm, ele geçirildiğine inanılan bir insandan ya da bir alandan, şeytanları ya da diğer ruhani varlıkları tahliye etmek için uygulanan dinsel bir yöntemdir. Şeytanı çıkarmanın inanışına bağlı olarak, varlığa bir yemin ettirme, özenle hazırlanmış bir ritüel ya da daha basit olarak, çıkması için daha yüksek bir güç adına

lendirilebilecek olan bu olaylarda Nikolaos, çoğu zaman insanların ruhunu ele geçiren “Şeytani Ruh” ile bazen de bir alanı ele geçiren ve orada yaşayanlara zulm eden Günahkâr Ruh ile mücadele etmiştir ki eksorsizm'in temelinde de bu yer almaktadır.

Nikolaos'un en bilinen mucizelerinden biri olan Plakoma'da bulunan ve Günahkar Ruh tarafından ele geçirilmiş olan Kutsal Ağaç'ın kesilmesi olayı da yukarıda bahsettiğimiz mucize örneklerinden biridir. Kutsal Ağaç'ın temsil ettiği şey aslında pagan tanrılarına olan tapınım olup, Nikolaos sadece Şeytani Ruh'u buradan çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda sembolik olarak pagan dinlerini de Lykia'dan kovmuştur. Dönemin dini algısının, pagan dinleriyle Hıristiyanlık arasındaki çekişmenin de gözler önüne serildiği bu olayı *Vita* şöyle anlatmaktadır: “Bir gün Plakoma Köyü'nden bir adam geldi ve Nikolaos önünde reverans yaptı ve şöyle söyledi: ‘Ey Tanrı'nın Hizmetkârı, bizim topraklarımızda adamları ve tarlaları perişan eden günahkâr bir kült için dikilmiş bir ağaç bulunmaktadır. Bu ... bölgeye ve bundan dolayı bizim işlerimiz yolunda gitmiyor. Bizimle gelip, bu ağacı kesme lütfunda bulunur musunuz? İnsanoğlunu seven Tanrı sizin dualarınız aracılığıyla bu ağaçta bulunan Günahkâr Ruh'u defeder ve hem araziler hem de bölge barış ve huzura kavuşur!’ Plakoma sakinleri, Tanrı'nın Hizmetkârı Nikolaos'a dua etmesi ve ağacın bulunduğu yere gitmesi için çok baskı kurdular. Ağacı gören Nikolaos şöyle söyledi: ‘Kutsal Ağaç bu mu?’ Cevap olarak, ‘Evet efendim’ dediler. Sonra Nikolaos da ‘Ağaçtaki bu kesikler ne?’ diye sordu. Onlar da ‘Eskilerden bazı adamlar ağacı kesmek için iki nacak ve bir balta ile geldiler. Tam kesmeye başladıkları sırada Günahkâr Ruh bıçaklarını kopardı ve bunlardan birini katletti. Bu yüzden O'nun mezarı bu ağacın yanı oldu’ dediler. Tanrı'nın Hizmetkârı Nikolaos dua etmeyi teklif etti. Çocuk ve kadınlardan oluşan, ağacın kutsallığına ve yıkılacak olmasına inanmayan neredeyse 300 kişilik bir kalabalık Nikolaos'u izlemek için toplandı. Sonra Nikolaos diz çöktü ve iki saat boyunca dua etti. Ve sonra ayağa kalkarak, etrafındakilere ‘Buraya gelin ve Efendimiz İsa'nın ve Kutsal Sion'un adıyla deneyin ve kesin!’ dedi. Nikolaos'un etrafında olanlara bir ürperti geldi ve kimse ağaca daha fazla bakmaya cüret edemedi. Sonra, Tanrı'nın Hizmetkârı Nikolaos şöyle söyledi: ‘Bana bıçağı verin! Ağacı Efendim adına ben, kendim keseceğim.’ Nikolaos bıçağı alarak haç işareti yaptı ve kutsal ağaca

emretme ile gerçekleşen ve Antik Dönem'in olduğu gibi pek çok kültür ile dinin de bir parçası olan eksorsizmin Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde pagan tapınaklarında da uygulandığı görülür.

yedi kez vurdu. Günahkâr Ruh, Tanrı'nın hizmetkârı Nikolaos'un Tanrı'dan güç aldığını gördü ve Nikolaos'un kutsal elleri tarafından kesilirken ağladı ve şöyle söyledi: 'Kendime bu selvi ağacında sürekli genişleyen bir yer edindim ve kimse şu ana kadar beni alt edemedi. Tanrı'nın hizmetkârı Nikolaos, buradan kaçmama sebep oluyor. Bundan sonra burada görülmeyeceğim. Yalnızca beni yerleştiğim bu ağaçtan kovmakla kalmayıp, Kutsal Sion'un yardımıyla Lykia sınırlarından da atıyor.' Kutsal Ağaç düşmek üzereyken Tanrı'nın Hizmetkârı, ağacın batıya düşeceğini tahmin ettiğinden 'Kuzey kıyısındaki yamaçta bir araya gelin.' dedi. Bu sırada Günahkâr Ruh, kalabalığı korkutmayı düşündü ve ağacı kalabalığın bulunduğu yer olan kuzeye, yamaca doğru yatırdı. Bu yüzden kalabalık korkuyla bağırarak şöyle söyledi: 'Tanrı'nın Hizmetkârı, ağaç üzerimize doğru geliyor, mahvolacağız.' Tanrı'nın Hizmetkârı Nikolaos, haç işareti yaptı, ağacı iki eliyle geriye itti ve Kutsal Ağaç'a şunları söyledi: 'Efendim İsa adına sana emrediyorum: Diğer yöne doğru dön ve Tanrı'nın sana emrettiği yere düş!' Ağaç, Tanrı'nın isteğiyle derhal geriye doğru sallanarak parçalanacağı yere, batıya doğru hareket etti. Bundan sonra, Günahkâr Ruh bir daha bu bölgede görülmedi. Orada bulunanlar 'Hizmetkârına Günahkâr Ruh'a karşı güç veren bir Tanrı'dır' diyerek Tanrı'yı şerefliendirdiler. Ağaç düşünce, Tanrı'nın Hizmetkârı Myra Metropolisinde talimat vererek, ağacın testereyle kesilmesi için işçiler bulunmasını istedi. İşçiler ağacın kökünün üç buçuk kübit, boyunun da kırk kübit olduğunu, büyüklüğünü duyunca korktular ve şöyle dediler: 'Biz bu ağaçla baş edemeyiz.' Bunun üzerine Tanrı'nın Hizmetkârı diğer şehirlere işçi aradığını duyurdu. Kimseyi bulamayınca, duyurusunu Karkabo Köyü'nde yapmak zorunda kaldı. Buradan beş tane işçi bulundu ve Tanrı'nın gücü ve Kutsal Nikolaos'un dualarıyla ağacı testereyle parçalandı. Arneai ve Myra civarındaki bütün bölge, Nikolaos'un dualarıyla kesilen ağacı gördüler, Nikolaos'tan izin alarak ağacı sürüklemeye geldiler. Ağacın parçaları Kutsal ve Şerefli Kutsal Sion Tapınağı'na sürüklendi. Orada, Hizmetkârı Nikolaos'a böyle güç veren Tanrı'yı övdüler. ” (VNS 15–19).

Nikolaos'un Plakoma'da gerçekleştirdiği bu mucizeden sonra Arnabanda Köyü'nden su kaynaklarının Günahkâr Ruh tarafından ele geçirildiğini düşünen köylüler de Nikolaos'a başvurmuşlardır. Ancak Nikolaos Arnabanda Köyü'ndeki kilisede ayin düzenledikten sonra köyün papazları O'na Kaisar Dağı'nda gizli bir su kaynağı olduğundan bahsetmişler, köylüler de bunu atalarından duyduklarını doğrulamışlardır. Hep birlikte adı geçen yere vardık-

larında Nikolaos “Ezeli ve ebedi olan Efendim ve Efendim İsa, sözünü ve Kutsal Ruhunu bölgeye gönder! Yaşam ve senin yarattıklarının istifadesi için bize suyun gizli hazinelerini aç! Senin bütün kutsal ve büyüleyici isimlerin bütün azizlerde ve aynı zamanda ben günahkârda şerefendirilsin! Senin Baba, Oğul ve Kutsal Ruh ismin sonsuza kadar övülsün!” şeklinde dua ettikten sonra kaynağın yerini bulmuştur (VNS 20–24).

İblis pek çok kez Nikolaos’un kendisine de musallat olmuş, Kutsal Topraklar’a ikinci kez gittiği sırada binmiş olduğu gemiyi batırmak için epey uğraşmış; ancak Aziz’in duaları çıkan fırtınanın sona ermesini sağlamış, gemiyi ve içindekileri kurtarmıştır (VNS 27–30). Aynı şekilde, Nikolaos’un imanını bozmak için hüccesine melek kılığında bürünmüş şekilde gelen; ancak, başarılı olamayacağını anlayınca kardeşi Artemas’ı öfkelenendirip Nikolaos’a karşı gelmeye sevk eden İblis ile mücadelesine de *Vita*’da yer verilmiştir: Aziz’i baştan çıkaramayacağını anlayan İblis, o sırada mutfakta bulunan Artemas’ı “Neden bu kadar çok çalışarak kendini yıpratıyorsun da, kardeşinle hücrede dinlenmiyorsun? Çünkü sen burada yıpranırken, o dinleniyor. Yıllardır ilerlediğin için, bu kadar çok tahammül etmemelisin ya da bu yıpranmaya ve gözyaşına boyun eğmemelisin!” diyerek Artemas’ı kışkırtmış ve Nikolaos’a “Bunu daha fazla senin istediğin şekilde yapmayacağım. Sen içeride rahatsın. Ben çalışıyorum ve her gün kendimi yıpratıyorum” demesine sebep olmuştur. Ancak Aziz bunu kardeşine söyletmenin İblis olduğunu farketmiş ve dua ederek, İblis’in tutuşmasını sağlayarak yok etmiştir (VNS 43–44).

Nikolaos’un insanların ruhunu ele geçiren Günahkâr Ruh ile mücadelesine dair örnekler de oldukça fazladır. Değişik yerlerden kendisine gelen veya getirilen Şeytan tarafından ele geçirilmiş kimseler O’nun yardımıyla sağlıklarına ve eski yaşamlarına kavuşmuşlardır:

“Bir gün Andronikos olarak bilinen bölgeden Presbaionlu üç adam geldi. Yanlarında zincire vurulmuş Nikolaos adında bir adam vardı, Günahkâr Ruh tarafından ele geçirilmişti. Adamlar TH Nikolaos’a ‘Şeytan pek çok felaketle bizim üzerimize geldi, bu yüzden onu sana getirdik.’ dediler. TH Nikolaos onlara, ‘Tanrı’nın yaratığını çözün! Efendim İsa yardım edecektir.’ diye cevap verdi. Adam ‘Hayır Efendim, kaçır ve kimse O’nu bulamaz.’ dedi. TH Nikolaos ‘Efendimizin kolu uzundur, O’nu ele geçirir.’ şeklinde cevap verdi ve

lambadan yağ aldı, adamın başının üzerinde haç işareti yaptı, dua etti ve O'nu serbest bıraktı. Birkaç gün sonra Tanrı'nın isteği ve Aziz'in dualarıyla Şeytan adamın içinden çıktı. Şuurunu geri kazanıp Tanrı'yı ve TH Nikolaos'u överek ve şükran duyarak evine döndü." (VNS 26).

"Eneanda Bölgesi'nde okuyucu¹⁵⁵ olan Oualolu güvenilir bir adam olan Kosmas Kutsal Sion Manastırı'na geldi; günahkâr bir ruha sahipti. Kendisi aklını kaybettiği için iki adam O'na eşlik ediyordu. 'Muhterem Peder sana yalvarırız, Tanrı'nın yarattığına merhamet et ve O'nun için dua et ki bu Günahkâr ruh O'nu terketsin, Tanrı'yı şerefledebilsin ve (bir kez kurtulduğu acısı) birşeye yarasin.' diyerek TH Nikolaos'un önünde diz çöktüler. TH Nikolaos dua etti ve iki adamı gönderip hasta adamı kırk gün boyunca tuttu. Tanrı'nın insanoğluna sevgisi ve kutsal adamın dualarıyla kırk gün sonra Kosmas iyileşip Tanrı'yı şerefendirerek ve şükrederek gönderildi." (VNS 61).

"Kısa bir süre sonra aynı bölgeden Paulos isimli başka bir adam geldi. Kendisi çobandı. Sürüsüyle beraber dağdayken Günahkâr Ruh tarafından ele geçirilmişti. Okuyucu Kosmas'tan Kutsal Sion'un gücünü ve kutsal adamın inancını duyduğundan manastıra geldi reverans ederek şöyle dedi: 'Muhterem Peder ve TH, benim acınası ruhumu serbest bırak. Tanrıdan rica et; senin ricalarınla ben de Okuyucu Kosmas'ın yaptığı gibi, Tanrı'nın insanlara olan sevgisinden sebeplenebileyim. Ve ben, sadık olan da, senin kutsal dualarını şerefledebileyim.' TH Nikolaos ayağa kalktı, adama tutundu ve başına bastırıp dua etti ve gitmesine izin verdi. Günahkâr Ruh ağlayarak şöyle dedi: 'TH Nikolaos bana işkence ediyor, ne yapabilirim?' TH Nikolaos O'nun başında durdu, dua etti ve Günahkâr Ruh O'nu terketti. Adam iyileşerek ayağa kalktı, Nikolaos'a reverans yaptı, Tanrı'yı şerefendirerek çabucak evine döndü." (VNS 62).

"Bir gün Arnabandialılar'ın Bölgesi'nden Zeno isimli bir adam geldi. O da Günahkâr Şeytan ruhuna sahipti. Manastıra kendisine eşlik eden başka bir adam ile geldi. TH Nikolaos manastırda değildi, üzümbağını eken kardeşleriyle birlikteydi. Günahkâr Ruh tarafından ele geçirilmiş adam bunu duyunca TH Nikolaos'un çalıştığı yere doğru indi ve reverans yaptı. Nikolaos O'na tutundu, O'nu Kutsal Ruh'un gücüyle haç işaretiyle kutsadı ve O'na

¹⁵⁵ Papazlığa ait bir makam.

bir çapa vererek çalışmaya davet etti. O dakikada adam hislerini geri kazandı ve Tanrı'ya şükrederek çalışmaya devam etti. Bu, duanın 9. saatiydi.” (VNS 63).

“Birkaç gün sonra Seroiatianlılar'ın Köyü'nden, Okuyucu Paulos isminde şeytani ruha sahip bir adamla birlikte bir grup geldi. Adam ölü gibiydi ve (yanındakiler tarafından) taşınıyordu. TH Nikolaos'un ayakları dibine bırakarak şöyle dediler: ‘Ey Kutsal Peder, Tanrı'nın yarattığına merhamet göster!’ TH Nikolaos O'nu görünce, O'na dua etti ve Günahkâr Ruh kaçtı. Paulos algılarına yeniden kavuştu ve Kutsal Sion'da kaldı. Sabah ve Akşam Duaları'nda okuyucu olarak görev yaptı. *Mezmurlar Kitabı*'ndan ilahiler söyledi, okumaları (parçaları?) okudu (ezberden söyledi), Tanrı'ya şükretti. İyileşmiş olarak evine doğru yola çıktı.” (VNS 64).

“Birkaç gün sonra Seroiatianlılar'ın aynı köyünden adı Kyriakos olan güvenilir bir adam geldi. O da şeytani ruha sahipti. TH Nikolaos'u görünce dizlerinin üzerine çöktü ve yalvararak şöyle söyledi: ‘Ey Peder, Tanrı'nın kutsal adamı, diğerleri için yaptığın gibi ben günahkâr için de dua et ki senin dualarınla Şeytan'ın tuzağından kurtulabileyim; Tanrı'yı ve saygıdeğer sizi şerefliendirebileyim.’ dedi. TH Nikolaos kalktı, O'na dua etti ve Günahkâr Ruh'u defetti. 30 gün sonra Tanrı'yı överek ve şükrederek gönderdi.” (VNS 65).

“Bir gün Rhabbamousa Bölgesi'ndeki Plenion Köyü'nden babasıyla birlikte bir adam geldi. Hasta adamın adı Hermes idi, şeytani ruha sahipti. Nikolaos'un önünde diz çöküp ona dua etmesi için yalvardı. TH Nikolaos O'na haç çıkardı ve on beş gün sonra kendisini gönderdi. İyileşmiş olarak ve Tanrı'yı şerefliendirerek evine döndü.” (VNS 66).

“Nikolaos birkaç gün sonra Kroba'daki Başmelek Kutsal Kilisesi'ne gitti. Kyparissos Bölgesi'nden güvenilir bir kadın geldi. Günah ve Günahkâr Şeytan yüzünden canı sıkılmış ve giydiği kıyafetleri kemiren bir oğlu vardı. Annesi O'nu TH Nikolaos'a getirdi. TH Nikolaos O'nu tuttu ve ağzına nefes verdi. Tanrı'nın gücüyle arındı ve bir daha zarar verici bir şey yapmadı. Ebeveynleri Tanrı'yı ve kutsal adamın inancını şerefliendirdiler.” (VNS 70).

“Bir gün, Nikapo Bölgesi'nden bir kadın geldi. Günahkâr Ruh'tan bozulmuştu. Kocasını O'nu taşımış manastıra getirmiş ve kutsal adamın ayaklarının dibinde indirmişti. TH Nikolaos Tanrı'ya dua etti, şeytani ruh çekildi ve kadın iyileşti. O saatten itibaren Tanrı'ya ve Kutsal Sion'a şükrederek kendi ayaklarıyla evine döndü.” (VNS 71).

“...Ve sonra Kendemoi Köyü’nden şeytani ruha sahip Timotheos isminde bir adam Kutsal Sion’a TH Nikolaos’a geldi. Şeytani ruh yüzünden kafasına vurduğu için kafasında yaralar vardı. Üç adam tarafından tutularak geldi. Gelip, Kutsal Sion’a ve Tanrı’nın en sevdiği adama reverens ettiler. Ve şöyle dediler: ‘Ey TH bu adamın acısını görüyorsun. Senin duan ile merhamet bulabilir.’ Nikolaos Efendi’nin kandilinden yağ aldı ve haç işareti yaptı. Tanrı’nın gücüyle birkaç gün sonra Nikolaos’un kutsal ellerinden iyileşti ve Tanrı’ya şükrederek kendi evine gitti.” (VNS 73).

“O günlerde Arnabanda Köyü’nden Günahkâr Ruh’a sahip Leon adında bir adam Manastır’a geldi. Üç adam tarafından tutuluyordu, çıplaktı ve kendini saran kuşağı bile parçalamıştı. Kutsal adama reverans ettiler ve şöyle dediler: ‘Ey TH bu gariban için dua et!’ Nikolaos kandilden yağ aldı ve haç işareti yaptı. Kırk gün sonra adam Tanrı’ya şükrederek kendi evine gitti.” (VNS 74).

2.3.1.2. Hastaları İyileştirme

Vita’da Nikolaos’un Amcası Nikolaos’un rüyasında gördüğü gibi “Sion Manastırını şerefliendirmesi için henüz annesinin rahmindeyken Tanrı tarafından seçilen çocuğun (VNS 13), büyüyüp burada kendisine inananlara pek çok mucizevî işaret ve tedavi göndermiş olduğundan” bahsedilmektedir (VNS 14). Nikolaos bu yeteneğini, ilk olarak yedi yaşında bir çocukken Nonnine isminde yürümekte zorlanan yaşlı bir kadını iyileştirerek göstermiştir. VNS’nin yazarı bu olayı şöyle anlatır: “Çocuk 7 yaşına geldiğinde anne ve babası, Tanrı’nın isteğine uygun olarak, Tanrı’nın harflerini öğrenmesine karar verdiler. ... Dersine gittiği bir gün yürümekte zorluk çeken Nonnine isimli bir köylü kadın O’nun yanına geldi. Nikolaos kadını kutsadı. Kutsal Ruh’un gücüyle kadın yürümeye başladı ve Efendimiz İsa’yı överek oradan uzaklaştı.” (VNS 3).

Nikolaos, Kudüs’e ikinci seyahatini gerçekleştirdiği sırada uğradığı Mısır’ın Diolko Köyü’nde de hastaları tedavi etmiştir. Kendisine bağırsak hastalığı ile ilgili olarak başvuran ve doktorlara çok para harcadığını; ancak deva bulamadığını söyleyen adamı iyileştiren Aziz Nikolaos, aynı zamanda adamın imanını da tazelemiştir: “TH Nikolaos da ‘Eğer benim doktoruma inancın varsa, senin ruhunu ve vücudunu tedavi etmesi için ona yalvaraca-

ğım.’ Adam da ‘Tanrı’ya ve size inanıyorum.’ dedi. TH Nikolaos dua etti, adam için haç çıkardı ve şöyle söyledi: ‘Efendim İsa’nın adıyla bu andan itibaren tedavi ol!’ Adam bütün kalbiyle Tanrı’ya ve O’nun hizmetkârı Nikolaos’a inandı. O andan itibaren iyileşti. 4 aydan sonra rahatsız olmadan yiyip içebilen adam Tanrı’yı överek evine gitti.” (VNS 34).

Bir başka hikâyede de Aziz, Manastır’a Sabandos Bölgesi’ndeki Damasei’den gelen evli bir çiftin kucaklarında taşıdıkları kızlarını iyileştirmiştir. Kyriake adındaki kızın hiçbir uzvunu hareket ettiremediğini söyleyen ailesine “Efendi İsa’nın ve Kutsal Sion’un gücüne inanırlarsa kızlarının ruhunun ve vücudunun iyileşeceğini” söyleyen Nikolaos, yedi yıldır hareket edemeyen genç kıza, “Gizli şeyleri bilen, körlerin gözlerini açan, sağrıların kulaklarını açan, dilsizlere ses çıkarmak için dil veren, şeytani olanın bütün kemiklerini çözen Sonsuz Tanrı! Felçlileri iyileştiren Yaratıcı Tanrım, Efendim İsa sizlerden başka hiç kimse yoktur. Efendim, bu yaratığının Şeytan tarafından karartılan ruhunu aydınlat! İçinden şeytani olan her şeyi çıkar! Ağzını aç ve bütün uzuvlarını iyileştir ki, Tek Doğru ve Yaşayan Tanrı olan Seni ve Efendimiz İsa’yı şerefledebilsin. Amin!” şeklinde dua etti. Duasını bitirdiğinde ise genç kız ayaklanarak ve Tanrı’ya şükrederek evine dönmüştür. (VNS 41–42).

Aziz, “Kutsal Oruç Günü Sibinos Köyü’nden gelen Nikolaos isimli bir adamı” da iyileştirmiştir. Adam, yürüyemediği için bir hayvana binmiştir ve Kutsal Sion’un ve Tanrı’nın en sevgili papazı TH Nikolaos’un önünde yere çökerek şöyle demiştir: “Ey TH Nikolaos, bu sadık adam için dua et ki senin kutsal dualarınla Tanrı O’na merhamet etsin!” TH Nikolaos Efendi’nin kandilinden aldığı yağ ile O’na haç çıkarmış, dua etmiş ve birkaç gün sonra adam iyileşmiş, Tanrı’yı şerefendirerek kendi evine dönmüştür (VNS 72).

Bir başka hikâyede, Nikolaos hasta ve yataktayken Sokla Köyü’nden gelen Eugeneia adında “çılgın deli bir kadını” sağlığına kavuşturmuştur. Eugeneia, Aziz’in dizlerine kapanmış; Nikolaos da ruhunu teslim etmek üzereyken kadına haç çıkarıp dua etmiş ve kadını iyileştirmiştir. Tedavi olan kadın Tanrı’ya şükretmek için Kutsal Sion’da kalmıştır (VNS 77).

2.3.1.3. *Suya veya Su Kaynaklarına Hükmetme*

Örneğine *Kitab-ı Mukaddes*'te rastlanan bu mucize türü, diğer azizlerin hayat hikâyelerinde de karşılaşılan mucizelerdendir. *Kitab-ı Mukaddes*'te Filistinliler ile savaşırken susayan Samson, Rabb'in emriyle yerden su çıkarıp içmiştir (*Hâkimler* XV 17–19). Yine hem *Kitab-ı Mukaddes*'te hem de *Kur'an-ı Kerim*'de anlatılan hikâyeye göre de Mısır'dan çıkıp Sina Çölü'nde ilerleyen İsrailoğulları Hz. Musa'ya başvurup su istemişler ve O da asasını taşa vurarak su çıkartmıştır¹⁵⁶. *Vita*'da anlatılan hikâyede ise, Aziz Nikolaos'un itikadını duyan Arnabanda köyü sakinleri Aziz Nikolaos'a gidip, su kaynaklarına ne olduğunu Aziz'e anlatmaya karar vermişler ve bu amaçla papazlarını Sion Manastırı'na göndermişlerdir: “Sana yalvarıyoruz, köyümüze gelip bizim için dua et! Çünkü Şeytan bizimle feci şekilde uğraşiyor. Eski bir su kaynağımız var, bir kadın oraya su almaya gitti. Günahkâr Ruh kadının içine girdi ve kadın öldü. Hepimiz hayvanlarımız ile birlikte tehlike içindeyiz. Su, bu andan itibaren bulanıklaştı. Biz korkumuza yenildik ve hala hiç kimse bu kaynağın yakınına gitmedi; hayvanlarımız ve biz ölüyoruz.” diyerek durumlarını anlatmışlardır. TH Nikolaos da Onlar'a şöyle cevap vermiştir: “Eğer Efendim İsa'ya inanırsanız, sizinle gelip kaynağa giderim. Efendim İsa'nın azizlere şefaatiyle suyu kutsarız.” Bölge sakinlerinin “Tanrı'ya ve senin kutsiyetine inanıyoruz. Sen Tanrı'yı ne zaman çağırırsan ve ne istesen Tanrı seni dinleyecektir. Tanrı sana güçlü bir iman ve lütuf vermiş. İnsanların korunması için Kutsal Ağaç'tan Günahkâr Ruh'u çıkarttığın ve ağacı takdisten yoksun hale getirdiğin gibi, biz günahkârlara da yardım et! Çünkü aç gözlü, Tanrı'dan nefret eden Şeytan bizi fena halde sınıyor” cevabından sonra Nikolaos, Arnabanda Köyü'ne doğru yola çıkmış; kendisini köyün girişinde kutsal haçlar ve *İnciller* ile karşılayan genç ve yaşlı bütün insanlara “Benim sizi kurtarabileceğime ya da bir şekilde yardım edebileceğime dair inancınız var mı?” diye sormuş “Evet efendim” cevabını alınca, “Tanrı'nın köylüleri rahatsız eden şeyi kendisine de göstermesi umuduyla” Kutsal Kilise'ye gidip ayin düzenlemeyi teklif etmiştir. Kutsal ayinden sonra Arnabanda Köyü'nün papazları TH Nikolaos'a, Kaisar Dağı'nın üzerinde gizli bir su kaynağından bahsetmişlerdir. Nikolaos bunun üzerine; herkesin bu su kaynağından haberdar olup olmadığını sormuş köylülerin de atalarından böyle bir su kaynağının varlığına dair hikâyeler işittiklerini söylemeleri üzerine beraberinde köylüler de olduğu hal-

¹⁵⁶ *Çıkış* XVII 3–6; XX 2–11; *El-Araf* 160.

de Kaisar Dağı'na gitmiştir. Aziz, “Ezeli ve ebedi olan Efendim ve Efendim İsa, sözünü ve Kutsal Ruhunu bölgeye gönder! Yaşam ve senin yarattıklarının istifadesi için bize suyun gizli hazinelerini aç! Böylece, Senin bütün kutsal ve büyüleyici isimlerin bütün azizlerde ve aynı zamanda ben günahkârda şereflendirilsin! Senin Baba, Oğul ve Kutsal Ruh ismin sonsuza kadar övülsün!” şeklinde dua etmiş ve kutsanan yerin kazılmasını söylemiştir. Bir buçuk kübit derinliğinde kazılan topraktan su fışkırınca köylüler Nikolaos'un ayaklarına kapanmışlar ve O'nun dualarıyla Tanrı'yı şereflendirmişlerdir (VNS 20–24).

2.3.1.4. Doğa Olaylarını Değiştirebilme

Aziz'in bir başka etkileyici yönü de Tanrı'nın sadık hizmetkârı olarak ettiği dualarla, doğa olaylarını değiştirebilmesidir. *Vita*'da iki yerde, Kutsal Topraklar'a yaptığı geziler sırasında rastladığımız bu örneklerde ilk gezisinde Tanrı'nın elverişli rüzgârlar göndermesini sağlarken, ikinci yolculuğunda, gidişi sırasında Şeytan'ın çıkardığı fırtınayı dindirmesini sağlamış; dönüşünde de manastırına gidebilmesi için inmesi gereken yerde geminin durmasını sağlayacak rüzgârı çıkartmıştır. Bahsettiğimiz olaylar *Vita*'da şu şekilde anlatılmaktadır: “Nikolaos, Tanrı'nın isteğiyle, Haç'ın kutsal ağacına, bütün kutsal yerlere ve Kutsal Papazlar'a tapmak için Kutsal Şehir Kudüs'e ikinci bir yolculuk daha yaptı. Yardımcıları Tristomon'da Askalon'a gitmek üzere olan bir Mısır gemisi buldular. TH Nikolaos'a ‘Ruhunuzun arzusuna uygun olarak, koruyucu meleğiniz Askalon'a gitmek üzere olan bir Mısır gemisi hazır hale getirdi.’ dediler. TH Nikolaos ‘Efendimizin kolu uzundur. O, sevdiklerine ne dilerse onu verir.’ şeklinde cevap verdi ve kalkıp uzun bir süre dua etti. Duası bitince yardımcıları O'nu ‘Âmin’ diyerek yanıtladılar. Mid-pentekost gününde iki yardımcısını aldı ***¹⁵⁷ ve ertesi gün gemiye bindik. Gemiciler bizi büyük bir neşeye karşıladılar ve Tanrı bize elverişli bir rüzgâr verdi. Denizin ortasındaiken TH Nikolaos bize, ‘Hepiniz dua edin çocuklarım, üzerimize büyük bir gazap geliyor ve tehlikeyle yüzleşmek üzereyiz.’ dedi. Yardımcıları ‘Peder, Tanrı seni dinler, bizim için dua et’ diyerek dizleri üzerine çöktüler. Denizciler Kutsal Nikolaos'un sözlerini duyunca ‘Peder gazabın yaklaşmakta olduğunu ve perişan olmak üzere olduğumuzu sana kim bildirdi?’ deyip feryat ederek diz çöktüler. TH

¹⁵⁷ Metnin orijinalinde bu kısım okunmadığı için *Vita*'nın editörleri, tahrifatı yıldız ile göstermişlerdir.

Nikolaos onlara, ‘Geminin etrafında dolaşan Şeytan’ı gördüm. Bizi doğru rotamızdan atmak üzere. İki ağız keskin bir bıçak ile burada. Gemiye bir arada tutan bütün donanımları devirecek ve bizi dibe götürecektir, perişan olabiliriz.’ dedi. TH Nikolaos bunları söylediğinde Cuma gününün dokuzuncu saatiydi. On ikinci saatte ayaklandı ve acı bir inlemeyle Tanrı’ya şöyle dua etti: ‘Efendim İsa, senin yüzün hepimize ışık tutsun ve üzüntümüze kulak ver. Senden umutlu olan bizi duy; bizi utandırma, bize merhamet et ve göz kulak ol! Küçük düşürüldüğümüz için biz günahkârlara sığınmak ol! Şefkatli merhametin üzerimizde olsun! Efendim, iyilikten nefret eden İblis’e karşı bize zafer ver! Şeytan’ın bizi ayartmak ve inancımızı bozmak için nasıl peşimizden geldiğini gördüm. Efendim İsa, Sen O’nun hakkından gel! O’nun ızdırabını körelt ve bize güç kuvvet ver ki O’nu hor görebilelim ve sonsuza kadar senin adını şerefli edebilelim. Âmin.’” Dua bitince hepsi ‘Âmin’ dediler. O gece denizde büyük bir fırtına yükseldi. Gemi dalgaların içinde kaybolmak üzereydi. Tehlike altında olduklarını gören denizciler, TH Nikolaos’un önünde çöküp, ‘Peder, kalk ve bizim için dua et. Rüzgâr ve dalgalar bizim aleyhimize olduğu için tehlikedeyiz’ diyerek rica ettiler. TH Nikolaos ‘Tanrı’nın kolu uzundur, hizmetçilerini gözetecektir. O’na inanalım. Eğer dilerse bizi kurtarabilir.’ dedi. Bir kez daha dizlerinin üzerinde kıvrılarak, saatler boyu dua etti. Duanın sonunda hepsi ‘Âmin’ dediler. Rüzgâr ve dalgalar yatıştı. Denizde büyük bir sakinlik oluştu. ... Ve oradan ayrılarak Askalon’a indi ve Kutsal Şehir’de ona görünen ve Lykia’ya gitmesi için acele etmesini söyleyen meleğin onun için hazırlamış olduğu Rhodos gemisini buldu. TH Nikolaos kaptana ‘Nereye gidiyorsunuz?’ diye sordu. Ve kaptan şöyle cevap verdi: ‘Tanrı’nın isteğiyle Konstantinopolis’e gideceğiz. 3 gün önce denize açılacaktık; fakat hala bu şehirdeyiz. Biz ne zaman denize açılmaya kalksak, hep aynı engelle karşılaşıyoruz. Aramızdan kimin bizi engellediğini bilmiyoruz. Bütün gemiler denize açıldı; ama biz hala buradayız.’ TH Nikolaos şöyle söyledi: ‘Beni gemine al! Tanrı sana yardım edecek.’ Denizciler ‘Hoş geldin Peder! Belki Tanrı senin dualarınla bizi engellerden kurtarır.’ dediler. TH Nikolaos gemiye bindi ve bir dua etti. Sonra denize açıldılar.

Tanrı’nın isteğiyle, 10 günde Lykia’ya, Phoiniks (Finike) yakınlarında bulunan Khe-lidon Dağları’na doğru geldiler. TH Nikolaos kaptana ‘Burası bizim karaya çıkacağımız ve Manastır’a gideceğimiz yer’ dedi. Denizciler Peder’e ‘Tanrı isteğiyle elverişli bir rüzgâr var Papaz Efendi. Seni Phoiniks’te indiremeyiz.’ O da ‘En azından Andriake’de inemez mi-

yiz?’ diye sordu. Kaptan da ‘Ne Andriake’de ne de Tristomon’da duramayız. Ancak Rhodos’ta.’ cevabını verdi. O da, ‘Sizinle burada duracağınız ve bizim de burada karaya çıkacağımız konusunda anlaşmamış mıydık’ diye sordu. Kaptan da “Anlaştık Papaz Efendi, ama gemi sıkı bir rüzgâra yakalandı ve biri bu rüzgârı durdurabilirse, seni burada karaya çıkartabiliriz.’ dedi. TH Nikolaos gözyaşları içinde kardeşlerine ‘Bu 12. saat (günün 12. saati). Hep beraber dua edelim.’ dedi. Tanrı’nın onlara verdiği inançla dua ettiler. ... Yemeklerini yediler ve yemekten sonra Tanrı’ya şükrettiler. TH Nikolaos ‘Biraz uyuyalım ve dinlenelim.’ dedi. TH Nikolaos ‘Bu açık denizde bize acı çektirme, bize yardım et!’ diyerek dua etti.

Gemi, Tristomon’u geçmek üzereyken Tanrı birden batıdan bir rüzgâr gönderdi. Gemi döndü ve tehlike içinde ileri-geri sallandı. Kaptan ‘Bu fırtına ancak bizim TH Nikolaos’a gösterdiğimiz itaatsizlikten ötürü olabilir’ diye düşündü ve denizcilere, “Çapayı atın ve salı getirin! Papaz ve kardeşleri burada insinler. Çünkü biliyorum ki, O’nun duaları Tanrı’nın nezdinde önemlidir. Tanrı bunu bize Papaz Efendi daha fazla endişelenmesin diye yaptı.’ Sonra kaptan, ‘Gel Papaz Efendi!’ dedi. ‘Söylediğin gibi burada karaya çık ve manastırına giderek bizim için dua et! Böylece senin dualarınla bize elverişli bir rüzgâr versin ve yolculuğumuza devam edebilelim ve senin dualarınla Tanrı’ya şükredelim’ dedi. TH Nikolaos da ‘Tanrı’nın isteği olacaktır’ dedi. Sonra sala bindi ve Andriake’ye ulaştı. Hepsi Tanrı’ya ve O’nun Hizmetkârı Nikolaos’a şükrettiler. Nikolaos Kutsal Sion Manastırı’na gitti. Büyük bir kalabalık TH Nikolaos’a saygılarını sunmak için toplandı. Büyük bir sevinç ve neşeyle Tanrı’yı övdü.” (VNS 27–38).

2.3.1.5. Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma

Örneğine Hz. İsa’nın mucizelerinden biri olarak *İncil*’de rastlanmaktadır. İsa’nın havarileriyle oturduğu sırada acıkmaları ve yanlarında çok az ekmek ile balık bulunduğu halde İsa’nın paylaştığı yiyeceklerin herkese yetmesi ve hatta artması şeklinde gelişen olaydan¹⁵⁸ yola çıkarak Sionlu Aziz Nikolaos’un hayat hikâyesine de yansıyan hikâyede Aziz, eğlenmek isteyen papazlarına kilerden üç somun ve üç küçük şarap sürahisi çıkartır; ancak

¹⁵⁸ *Matta* XIV 17–21; XV 34–38.

papazlar bunu az bularak homurdanmaya başlarlar. Bunun üzerine Nikolaos, sürahileri ve ekmekleri alarak kendisi paylaşır ve herkese yetecek kadar ekmekle şarap elde eden papazlar da Tanrı'yı şereflendirirler, Nikolaos'a inanmamazlık etmemeleri gerektiğini anlarlar (VNS 25).

Yine bir gün Nikolaos, Manastır'ın yapımında çalışan 83 işçiye yemek olarak dağıtabilecekleri sadece bir somun ekmekleri olduğunu söyleyen kardeşi *Deuterarios Artemas*'a ekmeği kendisine getirmesini söyler. Somunu kutsayıp dua eder ve böler. Herkesin yeterince yemesine rağmen ekmekten artar ve 9 masadan 3 sepet ekmek artığı toplarlar. Kardeşi *Deuterarios Artemas*, Tanrı'nın şerefini görünce, herkesin bir somunla nasıl doyduğunu ve hala biraz ekmekten kaldığını görünce dehşet içinde kalır ve TH Nikolaos'a artık itiraz etmez (VNS 45).

2.3.1.6. Körlerin Görmesini Sağlama

Sionlu Aziz Nikolaos, Kudüs'e yaptığı ikinci seyahatinde ilk olarak Mısır'ın Diolko Köyü'ne uğramış ve burada bir süre St. Theodore Kilisesi'nde kalmıştır. Kendisinin ününü duyan pek çok kimse O'nu ziyarete gelmiş; O'nun inancının mucizevî gücünden faydalanmak istemişlerdir. St. Theodore Kilisesi'nde kendisinin yardımına başvuran Antonios isimindeki adamın gözlerinin yeniden açılmasını da sağlamıştır. Bu mucizeye ilişkin Aziz ve Antonius arasında geçen konuşma, inanmayanları da gösterdiği mucizelerle kendi dinine inanmayı teşvik etmesi bakımından oldukça ilginçtir: "TH Nikolaos onu görünce 'Kaç yıldır göremiyorsun?' diye sordu. Kör adam, 'Güneşi görmeyeli 3 yıl oluyor ve gözlerimi bana geri versinler diye doktorlara çok para harcadım. Bütün servetimi harcamama rağmen bunların hiçbirisi çare olmadı' diye cevap verdi. TH Nikolaos ona dedi ki: 'Niye Azizlere inanmadın? Ücret ödmeden tedavi olurdu.' Kör adam 'Şimdiye kadar inançsızdım, ne yapmalıyım?' diye cevap verdi. Sonra Nikolaos ona 'Şu andan itibaren azizlerin seni tedavi edecek güce sahip olduğuna inanacak mısın?' diye sordu. Kör adam da 'Tanrı'ya ve O'nun merhamet göstermesini sağlayacak kutsal dualarına inanıyorum.' TH Nikolaos şefkatle kör adama dua etti, Aziz Theodore Kilisesi'nin lambasından yağ aldı ve adamın gözlerine doğru haç çıkardı ve şöyle söyledi: 'Yarın Tanrı'nın şerefini kendi gözlerinle göreceğine inanı-

yorum.’ Ertesi gün adamın gözleri açıldı. TH Nikolaos’un dualarıyla gözlerini açan Tanrı’yı övdü.” (VNS 33).

Bilindiği üzere Hz. İsa’nın da İncil’de geçen böyle bir mucizesi vardır. Buna göre, Hz. İsa’yı evine kadar takip eden ve kendilerini iyileştirmesi için yalvaran iki kör adamın gözlerini açmıştır (*Matta IX 27–30*).

2.3.1.7. Taşlara Hükmetme

Aslında pek çok kültürde farklı şekillerde görülen taş kültürünün¹⁵⁹ bir başka şekli olarak yorumlanabilecek taşlara hükmetme örneğine Aziz Nikolaos’un yaşam hikâyesinde de rastlanmaktadır. *Vita*’daki olayda ise, Manastır’ın yapılması sırasında Kudüs’e gitmeye karar veren Aziz’in, taş ocağı haline getirilen tepede çalışan işçileri göndermek istemesi ve kardeşi Artemas’ın işçileri kendisinin de yönlendirebileceğini de söylemesi üzerine Nikolaos kardeşine, “Tanrı bu lütfu bana bahsetti. Taşlar bana itaat eder ve ben dilediğim gibi yaparım.” cevabını vermiştir. İşçiler gönderilmiş, Nikolaos da Kudüs’e gitmiştir; ancak Artemas Nikolaos’un otoritesine karşı gelerek işçileri geri çağırmıştır. Bir bloğun döndürülmesi gerektiğinde ise, işçiler dışında köyden yetmiş beş adam daha çağırılmasına rağmen taş kıpırdatılamamıştır. Nikolaos geri geldiğinde aynı işi papazlardan on iki kişi ile yapmıştır. Böylece kendisine itaat etmeyen ve yokluğunda tek bir taşı bile döndüremeyen kardeşi Artemas’a ders vermiş olduğu gibi, taşların ancak kendisine itaat edeceği sözünü de ispat etmiştir (VNS 39).

2.3.1.8. Geleceği Görebilme

Bizans’ın karşı karşıya kaldığı en büyük felaketlerden biri olan veba salgını Lykia Bölgesi’nde de oldukça etkili olmuş ve büyük bir nüfus kaybına yol açmıştır. İşte *Vita*’da bununla ilgili olarak anlatılan hikâyede, Aziz Nikolaos veba salgınının işaretini kırk gün öncesinden görmüştür. Bazı kısımları bizzat Aziz’in ağzından aktarmış gibi yazan *Vita*’nın yazarı hikâyeyi şöyle anlatmıştır: “Bir gün ben hücrede dinlenirken Tanrı’nın at üzerinde

¹⁵⁹ Taş kültürü ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk. OCAK 2010: 122–123.

oturmuş bir meleğini gördüm. Bana şöyle dedi ‘Hıristiyanlar’ın papazı buraya gel! Tanrı’nın emriyle hasat zamanı bütün dünyanın başına gelecek olan şeyi gör! Tanrı, beni sana hasat için aletleri vermem üzere gönderdi.’ Meleğin bunları söylediğini duyunca titremeye başladım ve ona ‘Seni yaratan Tanrım, seni ben günahkâra hasat zamanını görmeme yardım etmen için mi gönderdi?’ O, bana ‘Ben hasat için orak kullanan meleğim ve Efendimiz Tanrı beni sana bu oraklardan bir tanesini vermem için gönderdi. Çünkü bütün dünya için hasat zamanı geldiğinde, sen bu alete sahip olmalısın, hasadı mühürleyip bırakacaksın.’ dedi. Aletleri görmek için meleğe doğru yaklaştım, 5 kübit genişliğinde 15 kübit uzunluğunda 3 orak gördüm ve 3 orağa dokundum. Kardeşime şöyle dedim: ‘Buraya gel kardeşim! Ona 3 kutsanmış somun verelim’. Kardeşim bana, ‘Neden ona 3 kutsanmış somun vermemizi istiyorsun?’ dedi ve homurdandı.’ TH Nikolaos kardeşine, ‘O’na 3 somun vermemizi istemiyor musun? İki beyaz güvercin de alabilir, ama onun istediği olsun!’ Melek yükseldi ya da öyle göründü. Onurlu bir askeri. Atına bindi ve gitti.”

Titremeye başladım ve korkusuzca uyandım. Kardeşime ‘Gel kardeşim sabah ayininde daha fazla ilahi söyleyelim. Çünkü geçen gece dehşet verici bir şey gördüm ve ruhum titriyor. O da ‘Ne gördün papaz?’ dedi. ‘Dünyanın sona ermek üzere olduğunu ve bunun benim ellerimle mühürleneceğini gördüm’ diye cevap verdi. Kardeşi bununla ilgili olarak doğru söylediğine ihtimal vermedi. Ama Papaz Nikolaos gözyaşları içinde sabah ayinine gitti ve bu görüntünün anlamını açıklaması için Tanrı’ya yalvardı.

Birkaç gün sonra üstü kesilmiş, sağa doğru eğimli bir sunak gördüm. İbadet etmek için sunağa yaklaştım. Kubbeye baktım ve gökyüzü görünüyordu. Ana nefe (?) doğru döndüm ve bütün neflere (?) su damlıyordu. Su büyük portikoda toplanmış ve oradan akmış gibi görünüyordu. Korkuyla ve acıyla uykudan uyandırılmış gibiydim ve yardımcılara ‘Tanrı bana bu görüyle büyük bir işaret gösterdi; ama ne olduklarını ben bilemiyorum. Bu yüzden Tanrı’yı övelim ve Efendimiz İsa’ya yalvaralım!’ dedim.

7 gün sonra, Tanrı’nın meleği asker görünümünde aşağıya inip TH Nikolaos’a göründü ve O’na ‘Tanrı sana, vahiy aracılığıyla Tanrı işlerini düşünebilme yeteneğini bahsetti. Buraya gel! Meleklerin sana belirttiği şeyleri göstereceğim’. Nikolaos ‘Sen kimsin’ diye sordu: ‘Ben her gün sana yardım eden Baş Melek Mikhail’im. Tanrı bana tüm dünyanın ba-

şına gelecek olan şeyi sana göstermemi emretti. Şimdi ben sana Tanrı'ya olan inancın konusunda güveniyorum. Ama bunu aynı şekilde bütün kardeşlerine de öğretmelisin; *Kitab-ı Mukaddes* aracılığıyla geleceği onlara açıklamalısın. Tanrı'nın daha sonra gelecek olan dehşetini göstermek için gönderildim. Senin at üzerinde geldiğini ve oraklar taşıdığını gördüğün, Efendi'nin bir meleği idi. Dünyaya neyin geldiğini sana göstermek ve insanların ruhunun nasıl kutsal adamlara bırakılacağını; kutsal adamların bunları Tanrı'ya nasıl sunacağını göstermek için gönderildi. Lykia'dan verilecek olan ruhlara dua etmen için (bu görüntü sana) verildi.'

TH Nikolaos melekten bu sözleri duyunca ona şöyle söyledi: 'Ben günahkâr bir adamım. Bunları nasıl yapabilirim?' Melek O'nu 'Gördüğün oraklar Tanrı'nın gücü ve mühürüydü. Veba hasat zamanı gibi başladığında, senin ellerin aracılığıyla insanların ruhunun bu oraklara verilmesi için sana bahşedildi. Veba, dünyanın sonundan önce insan ırkına gelen hasat' diye yanıtladı. TH'na bunları söyleyen melek ayrıldı.

40 gün içinde insanlara veba geldi. İlk olarak Myra'da başlangıcını yaptı. Ölümle insanlarda büyük bir üzüntüye yol açtı. Komşu bölgelerde yaşayan çiftçiler Tanrı'nın gücünü gördüler..." (VNS 47–52).

Vebanın geleceğini Melekler'in O'na verdiği görüntü ile gören Aziz, benzer bir şekilde, piskoposluk makamına getirileceğini de önceden görmüştür. Rüyasında Kutsal Ruh'un kendisine bir onur koltuğu ile papazlık kıyafeti işaret ettiğini ve o koltuğa oturmasını emrettiğini gören Nikolaos, üç ay sonra Başpiskopos tarafından Myra'ya davet edilmiş ve yapılan bir törenle Pinara Piskoposu olarak atanmıştır (VNS 67–68).

2.3.1.9. Bereket Getirme

Aziz'in bir başka mucizevi hikâyesi de Arneai Bölgesi'nde topraklarının verimsiz olduğundan ve asla ettikleri miktarın karşılığını alamadıklarından yakınan ve kendisinden dua etmesini isteyen iki adamla ilgilidir. Adamların nafakalarını, ölümüne çalışmalarına rağmen arttıramadıklarını söylemeleri üzerine Nikolaos "Ben de günahkâr bir adamım. Ama sizin Tanrı'ya inancınız varsa, Efendi sizin yıllardır verdiğiniz emeği ödüllendirecek-

tir.” cevabını vermiş ve iki saat boyunca dua ettikten sonra adamları göndermiş; bir yıl sonra iki adam ürünlerini arttırmış ve şükranlarını iletmek için manastıra geri dönmüşlerdir (VNS 59–60).

Nikolaos’un çevrede yaptığı gezilerde düzenlediği şölenlerde de “Erzağı bereketli olduğu için, Kutsal Ruh’a teşekkür etti ve buradan Nauten’deki Bakire Tapınağı’na (εὐκτήριον τῆς θεοτόκου) gitti.” gibi ifadelerle yanında götürdüğü yiyeceklerin bereketli olduğundan bahsedilmiştir ki daha önce bahsedilen az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma gibi mucizeleri de göz önünde bulundurulduğunda, bunlar da Aziz’in bereket getirici özelliğine yapılan vurgular olarak yorumlanabilir.

2.3.1.10. Çiftlerin Çocuk Sahibi Olmasını Sağlama

Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan Hz. Elisha’nın hikâyesindeki gibi bir olaya¹⁶⁰ *Vita*’da rastlamaktayız. Buna göre, Edrasa Köyü’nden gelen bir çift yirmi sekiz yıldır çocukları olmadığı için Aziz Nikolaos’a yalvarmak üzere Sion Manastırı’na gelirler; ancak Nikolaos bu sırada Myra’da bulunmaktadır. Üç gün Manastır’da bekleyen çift Myra’ya inmeye karar verir ve Aziz ile Stratiotes olarak bilinen yerde karşılaşırlar. Nikolaos’a durumlarını anlatırlar. Bunun üzerine Nikolaos onlar’a şöyle yanıt verir: “Gidin Tanrı’ya ve Kutsal Sion’a inanın! Tanrı size erkek bir evlat verecek. Ben, günahkâr (kulu) da O’nun vaftiz babası olacağım.” Çift, ertesi yıl Paskalya Şenliği’nde bir erkek çocukla Kutsal Sion’a gelir, Nikolaos çocuğu vaftiz eder, onları kutsar, eğlendirir, onlara lütuflarda bulunup gönderir (VNS 75).

Nikolaos, aynı şekilde otuz yıldır çocuk sahibi olmayı bekleyen Zenoupolisli bir çiftle de yardım etmiştir: Kendisine, “TH bize merhamet et! Evleneli otuz yıl oldu; ama hala çocuğumuz olmuyor. Senin kutsal dualarını duyduk ve Tanrı ile sana yalvarmaya geldik. Bizim için dua et ki Tanrı bize şefkatli davransın ve bize çocuk bahşetsin!” diyen çiftle, “Eğer bütün kalbinizle Efendim İsa’ya inanıyorsanız, O size çocuk bahşedecektir” demiş ve Tanrı’ya inandıklarını söyleyen çiftle, uzun bir süre dua etmiş ve göndermiştir. Bir yıl sonra bir

¹⁶⁰ Sanem şehrinde çocukları olmayan bir çiftle yaşamaya başlayan Peygamber Elisha’nın kadına bir yıl sonra bir oğlu olacağını müjdelediği hikâye için bk. II. *Krallar* IV 8–17.

erkek çocukları olan çift, Sion Manastırı'na gelmiş ve Nikolaos da oğullarını vaftiz etmiştir¹⁶¹.

2.3.1.11. Ölüleri Diriltme

Aziz Nikolaos'un mucizelerinden biri de yine *Kitab-ı Mukaddes*'te İlyâ, Elişa ve İsa Peygamberler'e ait hadiselerden alınan ölüleri diriltmedir. "Aziz Nikolaos'un Kutsal Topraklar'a yapacağı ikinci ziyaret sırasında gemiyi batırmaya çalışan Şeytan'ın çıkardığı fırtınada rüzgârın şiddetinden bayrak direğinin sereni çözülmüş ve direkte asılı kalmıştı. Ertesi gün, gemide bulunan ve herkes tarafından sevilen Ammonios adında kibar ve uysal genç bir adam serenin direktten yukarıda asılı durduğunu görünce bayrak direğine tırmandı. O'nu kıskanan Şeytan da bu sırada O'nu mahvetmenin yollarını arıyordu. Sereni düzeltirken, Şeytan O'nu aşağı attı. Ammonios TH Nikolaos'un yatıp dinlendiği divana çakıldı ve sessiz bir cesede dönüştü. Denizciler 'Dostumuz Ammonios öldü; zavallı öldü.' şeklinde ağlayarak ve inleyerek etrafına toplandılar. TH Nikolaos denizcilere 'Ağlamayın! Efendimiz Tanrı'ya yalvaralım. Efendim İsa, ölü bile olsa O'nu kaldıracaktır.' dedi. Kutsanmış Nikolaos çürümüş cesede yaklaştı, dua etti, haç çıkardı ve denizcilere 'Sakin olun! Efendimiz İsa'nın O'nu kaldıracığına dair umudum var. O bizimle Mısır'a seyahat edecek.' dedi. Çünkü çocuk Mısırlıydı. TH Nikolaos cesede yaklaştı, dua etti, gencin elini tuttu ve 'Arkadaşınızı sağ salim teslim alın ve kederlenmeyin.' diyerek ayağa kaldırdı. Bu tuhaf kerameti açıkça görünce, Tanrı'yı ve Aziz Nikolaos'u yücelttiler." (VNS 31).

Aziz'in bu mucizesinin kaynağı da *Kitab-ı Mukaddes*'te anlatılan Elişa, İlyâ ve İsa Peygamberlere ait ölüyü diriltme hadiseleridir. İlyâ'nın hikâyesinde yaşlı bir kadının evinde misafir olan İlyâ, hastalanıp ölen oğlun dua eder ve çocuk dirilip ayağa kalkar (I. *Krallar* XVII 17–22). Elişa'nın hikâyesi de buna benzer: Bir çiftin evinde misafirken evin oğlu ölür ve Elişa da dua edip O'nu diriltir (II. *Krallar* IV 17–37).

¹⁶¹ VNS 40. Aynı mucize algısının biraz değişik bir biçimde İslam inancına da geçtiğini görmekteyiz. İslami inanca göre, bir kadının kutsal kabul edilen ya da veli tabir edilen kişilerin nazarından ya da kullandığı sudan içmekle çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır. Doğan çocuğun da o velinin "nefes evladı" olduğu kabul edilir ve bu da Hz. Meryem'in Cebrail'in nefesinden üflemesiyle Hz. İsa'ya gebe kaldığı inancına dayandırılır. Bu konudaki değişik örnekler için bk. OCAK 2010: 268–271.

İsa'ya ait hikâyede ise, birisi ölmüş kızını diriltmesi için Hz. İsa'ya ya gelir. İsa, yanındaki-
lerle adamın evine gider ve kendisine gülenlere aldırmandan odada bulunanları dışarı çıkarır
ve kızı elinden tutup kaldırır ve hayata geri döndürür¹⁶².

2.3.2. Sionlu Aziz Nikolaos'un *Vita*'sında Myra ve Çevresinde Lokalize

Edilememiş Yerleşimler

Vita'da toplam 46 tane köy, kasaba, bölge ya da kent adı geçmektedir. Bu yerleşimle-
rin bir listesini oluşturmaya çalışan ANRICH 1917: 532–539'da *Vita* ve diğer kaynaklardan
yararlanılarak toplam 54 yerleşim adı tespit edilmiştir. Listedeki 32'si daha önce bilinme-
yen 46 yerleşimin ismine *Vita*'dan ulaşılmıştır. Ancak bugün hala bu kentlerin büyük bir
kısmının lokalizasyonu yapılamamıştır. Yerleşimlerin kesin olarak yerlerinin tespiti için
bölgede kapsamlı bir yüzey araştırması yapılması gerekmektedir. Bu yüzden, Sionlu Aziz
Nikolaos'un *Vita*'sında adı geçen ve yerleri henüz tam olarak saptanamamış olan kentler-
den 20 tanesi aşağıda, alfabetik düzene göre lokalizasyonları için getirilen önerilere de yer
verilerek sıralanmıştır.

2.3.2.1. *Andronikos* (Ἀνδρόνικος)¹⁶³

Merkezi Lykia'nın dağlık bir alanında yer alan, Presbaion Köyü'nü de kapsayan
bölgenin adıdır. Bugün konumu bilinmeyen Andronikos'un Tragalassos ya da Sabandos gi-
bi yerel öneme sahip bir yer olduğu düşünülmektedir (FOSS 1991: 330 v.d.). *TIB* 8: 439'a
göre yerleşim adını Helence bir şahıs adından almış olmalıdır. BLUM 1997: 105 buranın bir
bölge ve Presbaion yerleşiminin de buraya bağlı bir mezra olduğunu düşünmektedir.

¹⁶² *Matta* IX 18–25. Bu tür mucizelere İslam Dünyası'nda da rastlanmaktadır. Hz. Muhammed'in kendisine de böyle bir
mucize nispet edilmektedir. Rivayete göre ölmüş kızını diriltirse Müslüman olacağını söyleyen bir adamın kızını kab-
ristana gidip adıyla çağırarak kaldıran Hz. Muhammed, kızın Kelime-i Şahadet getirerek dirilmesini sağlamış bunun
üzerine adam da Müslüman olmuştur (OCAK 2010: 267). Yine İslam inancına göre kutsal ve veli kabul edilen şahsi-
yetlerden Hacı Bektaş, Pirabi Sultan, Hacım Sultan gibi kimselerin menakıbnamelerinde de bu tür olaylardan bahse-
dilmektedir, OCAK 2010: 265–268.

¹⁶³ VNS 26. Ayrıca bk. FOSS 1991: 330–331; BLUM 1997: 105; *TIB* 8, s.v. "Andronikos".

2.3.2.2. *Arnabanda* (Ἀρναβανδα, Ἀρνανανδα)¹⁶⁴

Vita'da, adı diğer yerleşimlerden daha fazla geçen; ancak yeri bilinmeyen bir köydür: Arnabanda Köyü sakinleri, su kaynakları kurduğunda Aziz Nikolaos'a gelir; Aziz onların daha önce babalarından duydukları su kaynağını, yakındaki Kaisar Dağı'nda gizli bir yerde bulur. Daha sonra şeytani ruhlu iki adam Aziz'e getirilir. Mucizevî su rivayetinde köylülerin "O'nun yanına inmesi ve Aziz'in onların yanlarına çıkması Kutsal Sion'dan daha yüksek olduğunu düşündürmektedir. Arnabanda'nın adının *Vita*'da çok sık geçmesinden ötürü, FOSS 1991: 331 yerleşimin Kutsal Sion'a oldukça yakın, Kaisar Dağı'ndan da çok da uzak olmayan bir yerde olduğunu düşünmektedir. FOSS 1991: 331 bu iddiasını Arnabanda'nın bölgesel bir merkez değil, küçük bir köy olması gerektiğiyle devam ettirerek, yerleşim yeri için şu öneride bulunmaktadır: Karabel'e bir saat uzaklıkta, dağın üzerinde korunaklı bir yerde bulunan; muhtemelen Kutsal Sion ile çağdaş ve ona benzer şekilde süslenmiş bir kilisenin de bulunduğu Alacahisar ile uyuşmaktadır. *TIB* 8: 454 ise herhangi bir gerekçe göstermeksizin yerleşimin Kutsal Sion'a yakın olduğunu; ancak Alacahisar'a yakın olmadığını iddia etmektedir. BLUM 1997: 104 de ise yerleşim yerinin belirsiz olduğunu zikredilmektedir.

2.3.2.3. *Damasei* (Δαμασεῖ)¹⁶⁵

Sabandos Bölgesi'nde, yeri bilinmeyen bir köydür. Aziz, Sabandos'ta yıkılmak üzere olan Aziz Daniel Tapınağı'na dua etmeye gider ve kiliseyi tamir ettirmek için Damasei Köyü'nden *Klerikhos* Nikolaos'u çağırır. Tapınağın yapım işini *Klerikhos* Nikolaos ile bir taş ustasına emanet eder. Söz konusu köyün lokalizasyonu ise modern araştırmacılar arasında birçok tartışmaya yol açmıştır: ANRICH 1917: 534–535. Damasei ve Kastellon'un Sabandos Bölgesi içinde yer aldığını söylemekte; ancak Damasei'i herhangi bir yere tam olarak lokalize etmemektedir. FOSS 1991: 331 Sabandos'u Muskar'a, Damasei'i ise Muskar ile Kale (Asarbeleni) arasına yerleştirmektedir. FOSS bu görüşünü, Muskar ve Kale arasındaki yolun

¹⁶⁴ VNS 20; 21; 23; 63; 74. Ayrıca bk. ANRICH 1917: 533; ZGUSTA 1964: 151; FOSS 1991: 331; BLUM 1997: 104; *TIB* 8, s.v. "Arnabanda". *Vita*'nın Latince yazılmış versiyonunda köyün adı *castellum Arnavendense* olarak geçmektedir (ANRICH 1913: 62). NEUMANN 1962: 208 Ἀρναβανδα adının etimolojisinin "kaynak bölgesi" anlamı taşıdığı söylemektedir.

¹⁶⁵ VNS 41; 58; ANRICH 1917: 533–535; FOSS 1991: 331; BLUM 1997: 110; *TIB* 8, s.v. "Damasei".

ortasında, kalıntılar arasında küçük bir şapelin bulunmasına ve bu şapelin de Kastellon Kilisesi'ne bir *diakonos* sağlamak için uygun bir yer olmasına dayandırmaktadır. BLUM 1997: 110 Damasei'in yerinin bilinmediğini ifade etmekte; Sabandos, Kastellon ve Damasei hakkında ise ANRICH 1917: 534 535'deki görüşlerine yer vermektedir. *TIB* 8: 512 Sion Manastırı Bölgesi'nde, Kastellon yakınındaki Sabandos arazisinde olduğunu zikretmektedir. ALKAN 2011: 115–117'deki Kastellon ile onun yakınında yer alan Sabandos ve Damasei'i lokalize etmeye çalışmakta ve Damasei için yeni bulgular ışığında Devekuyusu'nun 2 km doğusunda yer alan Zeytin Köyü'ndeki (*TIB* 8, s.v. "Zeytin") antik yerleşimi önermektedir. Ancak, adı geçen araştırmacı Kastellon, Sabandos ve Damasei'in lokalizasyonu için ikinci bir öneri daha getirmektedir. O da Bizans kiliselerinin yoğun olduğu Çağman Köyü civardır.

2.3.2.4. *Edrasa* ('Εδρασα)¹⁶⁶

Lykia'da bir köy. Tam olarak konumu bilinmemektedir: *Vita*'da geçen hikâyeye göre, çocuksuz bir çiftin geldiği yerdir.

2.3.2.5. *Hemalissa/Hemalissoi* ('Ημάλισσα, 'Ημάλισσοι)¹⁶⁷

Merkezi Lykia'daki dağlık alanda yeri bilinmeyen bir yerleşim: Burası, Başpiskopos Nikolaos'un VI. yy.'daki 25 günlük kırsal gezisinin son durağı olan ve muhtemelen yerel bir aziz olan Melissa'nın¹⁶⁸ tapınağında kurban kestiği yerdir. FOSS 1991: 331–332'ye göre, *Vita*'da bahsedilen yerleşimler belirli bir coğrafi sırayla ele alındıysa, Hemalissa'nın konumu Somaklı Deresi'nin ucunda Karabel'in yarım saat doğusunda ve Muskar'a giden bir yolun bulunduğu vadide yer alan Devekuyusu ile uyumludur. Buna göre, Kastellon ve Kutsal Sion arasında bulunan bir yeredir. Bu önerme doğru olabilir fakat Kutsal Sion'a coğrafi yakınlığı dışında bir kanıt yoktur. ALKAN 2011: 116 ise, bu önerinin doğru olabileceğini

¹⁶⁶ VNS 75. Yerleşim hk. ayrıca bk. ZGUSTA 1984: 168; FOSS 1991: 331; *TIB* 8, s.v. "Edrasa"; BLUM 1997: 124.

¹⁶⁷ VNS 57. Yerleşimin lokalizasyonu hk. ayrıca bk. FOSS 1991: 331–332; BLUM 1997: 118; *TIB* 8, s.v. "Hemalissa"; ALKAN 2011: 116. Yerleşimin adının kökeni hk. bk. ZGUSTA 1984: 556 § 1200–1.

¹⁶⁸ Antonius Pius zamanında yaklaşık olarak 150'li yıllarda Thrakia'daki Marcianapolis kentinde *martyrios* olan bir azizdir. Bu aziz aynı zamanda Melisse, Melitta, Mela ve Melitina olarak da bilinir (konu hk. detaylı bilgi için bk. BLUM 1997: 118).

belirtmekle birlikte; Kutsal Sion'a ulaşmadan önceki son durak olan Hemalissa'nın, Karabel olarak da tanımlanabileceği önerisini getirmektedir.

2.3.2.6. *Kaisar Dağı (Καῖσαρ)*¹⁶⁹

Bu yer hk. bk. Arnabanda.

2.3.2.7. *Nautes/Nauten (Ναυτής[?], τὸ Ναυτήν)*¹⁷⁰

Nikolaos'un gezileri sırasında Theotokos Kilisesi'nin yer aldığı ve Symbolon'dan sonraki durağı lagünün ya da kıyının yanındaki "denizci" anlamına gelen Nautes adlı yerleşimdir. Nautes'in, bugün yerleri bilinmeyen Serine ve Symbolon isimli kentlerin arasında olduğu düşünülmektedir. FOSS 1991: 332'ye göre, dağlık bir yerleşim olduğu düşünülen yerleşimin adının "denizci" anlamına gelmesi ilginçtir. ALKAN 2011: 109 ise FOSS'un yerleşimin dağlık bir alanda yer alma fikrine katılmayıp, yerleşimin Beymelek civarında yer alan lagün yakınında olduğunu düşünmektedir. ALKAN 2011: 109–110 bu görüşünü Andriake ve Limyra arasındaki deniz ticaretini ilişkin yapılan düzenlemelerin kaydedildiği bir yazıtta¹⁷¹ lagünün ağzında bir iskele olması düşüncesinden yola çıkarak savunmaktadır. Zira, O'na göre, lagünün bölgenin deniz ticareti için önemi açıktır ve sadece yolcular tarafından değil aynı zamanda pek çok gemi ve tekne tarafından da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, manastırların ve Hıristiyan cemaatin Cuma ve oruç günlerinde balık ihtiyacının karşılanması için yapılan balık kargoları da burada balıkçıların olduğunun düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenlerden ötürü ALKAN 2011: 110 lagünün yanında Nautes isminde bir yerin olması önerisini getirmektedir. Yine ALKAN 2011: 111 lagünde ya da lagünün yanında Erken Bizans Dönemi'ne ait bir kilisenin olmadığını; ancak, Nikolaos'un zamanında en azından iki ya da üç tapınak olması gerektiğini de eklemektedir.

¹⁶⁹ VNS 23; 24. Yerleşimin lokalizasyonu hk. bk. FOSS 1991: 332; BLUM 1997: 105; TIB 8, s.v. "Kaisar".

¹⁷⁰ VNS 57. Yerleşimin lokalizasyonu hk. bk. FOSS 1991: 332; BLUM 1997: 118; TIB 8, s.v. "Nautēn"; ALKAN 2011: 109–111.

¹⁷¹ LBW 1311 = OGIS 572.

2.3.2.8. *Nea Kome (Néa Kómē)*¹⁷²

Nikolaos'un uzun gezisi sırasında ziyaret ettiği ve Kutsal Başmelek Kilisesi'nin bulunduğu, Kausai'in yakınında köy; tam konumu bilinmemektedir. FOSS 1991: 332'ye göre Nea Kome, Partaessos ve Kausai arasında yer almaktadır. ALKAN 2011: 116, bu yerleşimin isminde geçen *kome* (= köy) kelimesinden dolayı, köy statüsünde bir yerleşimi ifade ettiğini düşünmektedir.

ALKAN 2011: 109 Nea Kome için Alakilise Vadisi'nde yer alan Karacaören'deki yerleşimi önermektedir: Adı geçen yerleşim Myra'nın 7.5 km kuzeydoğusunda ve Alakilise Köyü'nün 2 km güneydoğusunda bir vadi üzerinde yer almaktadır. Burada çok sayıda ev, on üç sarnıç ve çevresinde de teras duvarları bulunmaktadır (ALKAN 2011: 109). Ayrıca Karacören'in 600 m güneydoğusunda yer alan ve Günağı olarak bilinen mevkide günümüzde Günağı Kilisesi olarak bilinen üç nefli bir bazilika yer almaktadır. Bu bazilikanın kuzey *apsis*'inde mavi ve kırmızıyla boyalı fresko ile halelerin içine yedi adet yüz resmedilerek kırmızı boyayla isimleri yazılmıştır. Bunların baş kısmında εὐχή [Nι]κολάου yazmaktadır (ALKAN 2011: 109). Yine aynı araştırmacıya göre, kilise, kuzey *apsis*'teki bu yazıttan ötürü VI. yy'ın ilk yarısına ya da daha erkene tarihlenmelidir. ALKAN 2011: 109'a göre, Karacaören yerleşim alanının Günağı Kilisesi ile birlikte Nea Kome olarak tanımlanmalı; Günağı Kilisesi, Nikolaos'un ziyaret ettiği Başmelek Tapınağı olmalıdır.

2.3.2.9. *Nikapo (Nικάπω)*¹⁷³

“Şeytani Ruh”tan zarar görmüş bir kadının geldiği köy olarak geçen Nikapo, Oumbe yakınında yer almakta ve tam konumu bilinmemektedir. Yeri hakkında bilgi olmamakla birlikte BLUM 1997: 123, ANRICH 1917: 539 v.d.'da Oumbe'nin Tragalassos'un egemenlik sahasında olması gerektiği düşüncesinden hareketle Nikapo'nun da Tragalassos'a ait bir köy yerleşimi olduğunu düşünmektedir.

¹⁷² VNS 56; 57. Kent hk. bk. FOSS 1991: 332; TIB 8, s.v. “Nea Kōmē (1)”; ALKAN 2011: 108–109; 116.

¹⁷³ VNS 71. Kent hk. bk. FOSS 1991: 332; BLUM 1997: 123; TIB 8, s.v. “Nikapō”.

2.3.2.10. *Oumbe (Οὐμβή)*¹⁷⁴

Nikolaos'un ölü bedeninin başında bekleyen *Diakonos* Paulos'un memleketi olarak adı geçen köy. FOSS 1991: 332'ye göre, *VNS*'de tesadüfi olarak bahsedilmesi Kutsal Sion'a oldukça yakın olduğunu düşündürmektedir. BLUM 1997: 123; 126'ya göre ise, Oumbe yerleşimi Tragalassos'un içinde yer almaktadır.

2.3.2.11. *Partaessos (Παρταησσός)*¹⁷⁵

Nea Kome ve Symbolon arasında bulunan ve Nikolaos'un uzun yolculuğunda ziyaret ettiği yer. Gagai kökenli Aziz Stephanos için adanmış bir kilise bulunmaktaydı. Luwice Partana kelimesinden geldiği düşünülen Partaessos (ZGUSTA 1984: 473 § 1014) kenti Lykia'nın Klasik Dönemi'ne tarihlenmektedir (ALKAN 2011: 109). ALKAN 2011: 109'a göre, Karacaören'den Alakilise ve Dikmen'e de giden bir patika, Günağı Kilisesi'nin yanından geçerek Yılanbaşı'na gitmektedir. Yılanbaşı mevkiinin 1 km kuzeyinde Bizans Dönemi'nde yenilenmiş Klasik Dönem'e ait bir kale yer almakta ve bu bağlamda, araştırmacı Partaessos'u Yılanbaşı'na lokalize etmektedir.

2.3.2.12. *Plakoma (Πλακομιτῶν κόμη)*¹⁷⁶

“Şeytan tarafından iskân edilen” ve Nikolaos tarafından kesilen selvi ağacının bulunduğu yer (*VNS* 15; 16). FOSS 1991: 332'ye göre, Tanrıça Eleuthera'ya ait ağacın kesilmesi için Karkabo'dan oduncular getirilmesinden ötürü, söz konusu yer Kutsal Sion'dan fazla uzak olmamalıdır. Oduncular işlerini bitirdikten sonra, Arneai ve Myra kentlerinin etrafındaki bölge sakinleri odunları taşımak için gelmişlerdi. Bu sebeple FOSS 1991: 332 Plakoma yerleşimini Arneai ve Myra arasında bir yere lokalize etmektedir. Söz konusu araştırmacı, bu yer için, kesilen çınar ağacının yetişebileceği tek yer olarak suyun bol olduğu Çağman'ı önermektedir (FOSS 1991: 333). Zira Çağman çeşmesi, suyun bolluğunun bir işareti olan

¹⁷⁴ *VNS* 79. Kent hk. bk. FOSS 1991: 332; BLUM 1997: 123; 126.

¹⁷⁵ *VNS* 57. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 332; BLUM 1997: 117–118; *TIB* 8, s.v. “Partaëssos”; ALKAN 2011: 109.

¹⁷⁶ *VNS* 15; 16. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 332–333; BLUM 1997: 103; *TIB* 8, s.v. “Plakōma”.

çınar ağaçlarıyla bilinmektedir. Ayrıca bol miktarda antik kalıntıya ev sahipliği yapan Çağman Arneai'nin egemenlik alanının bitiminde Myra ile sınırının yanında yer almaktadır. FOSS 1991: 333, burada "taş kaplama" anlamına gelen *plakoma* isminin şaşkırtıcı olduğunu; bunu da antik köydeki bir özelliğe, yani taş kaplama bir yola işaret ettiğini düşünmektedir. *TIB* 8, s.v. "Plakōma" maddesinde de Plakoma, Arneai ve Myra arasında yer alan Çağman'a yerleştirilmektedir. ALKAN 2011: 117 de yukarıdaki her iki görüşe katılarak Çağman'ın Plakoma olabileceğini ifade etmektedir.

Plakoma yerleşiminin yanı sıra, Andriake'de Granarium'un hemen yanında *plakoma* adında bir pazar yeri bulunmaktadır. FOSS 1991: 333 *VNS*'deki Plakoma'nın bu yer olabileceğini de ayrıca önermektedir. Ancak BLUM 1997: 103 ise bu yerin Andriake'deki *plakoma* olamayacağını düşünmektedir. Bu düşüncesini ise, *VNS*'de Plakoma'da 300 kişinin yaşadığı düşüncesinden hareketle, 6 büyük kilisesi olan Andriake'nin 300'ten çok daha fazla bir nüfus olması gerektiğiyle açıklamaktadır.

2.3.2.13. *Plenion (Πλήνιον)*¹⁷⁷

Nikolaos'un, vebadan sonra ayrı bir seyahat sırasında ziyaret etmiş olduğu anlaşılan Aziz Georgios'un¹⁷⁸ tapınağının bulunduğu ve tam olarak neresi olduğu bilinmeyen bir köy: Nikolaos, iki yüz evin bulunduğu bu yerde yedi öküz kurban etmiştir (*VNS* 55). Metinde yalnızca köy olarak zikredilmişse de, Rhabbamusa adında bir köyü olması (*VNS* 66), buranın yerel bir yönetim merkezi olduğunu düşündürmektedir (FOSS 1991: 333).

ALKAN 2011: 106; 116 yerleşimin Kutsal Sion'dan çok uzak olmayan bir yerde, Myra'nın 10 km doğusunda yer alan Belen'e lokalize edilmesi gerektiğini önermektedir. ALKAN 2011: 116'daki bu görüşünü, arkeolojik verilere, *apsis*'ine kadar ayakta duran bir kilisesi ile Antikçağ'dan günümüze yerleşimin adının değişmesiyle açıklamaktadır. Şöyle ki, Türkçe'deki Belen adının, Plenion'dan geldiğini ve zamanla bu ismin Plenion'dan Belos'a oradan da Belen'e dönmüş olabileceği şeklinde ifade etmektedir.

¹⁷⁷ *VNS* 55; 66. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 115; *TIB* 8, s.v. "Plēnion"; ALKAN 2011: 106; 116–117. Yerleşimin adının kökeni hk. bk. ZGUSTA 1984: 500.

¹⁷⁸ İmparator Diocletianus Dönemi'nde bir asker olan Georgios, 303 yılında Nikomedia ya da Lydda'da idam edilmiştir (BLUM 1997: 115).

2.3.2.14. *Presbaion* (Πρεσβαῖον, Πρεσβεῖον)¹⁷⁹

Andronikos Bölgesi'nde bir yer. BLUM 1997: 105 buranın bir yer adının yanı sıra, bir *kome* olabileceği düşüncesini taşımaktadır. Presbaion hk. ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Andronikos.

2.3.2.15. *Rhabbamusa* (Ῥαββαμουσᾶς)¹⁸⁰

Plenion Köyü'nde bir bölge. Bu yer hk. ayrıca bk. Plenion.

2.3.2.16. *Serine* (Σερινή)¹⁸¹

Azize Irene¹⁸² Tapınağı'nın bulunduğu ve Nikolaos'un uzun ziyareti sırasında ziyaret ettiği yer. VNS 57'de, konumları bilinmeyen Trebendai ve Nautes arasında olduğundan bahsedilmektedir. ALKAN 2011: 115 söz konusu yerleşimi Turant Dağı'na lokalize etmektedir.

BLUM 1997: 118 Serine-Irene ile Hemillisoi-Melissa kentleriyle azizeler arasındaki isim benzerliğine dikkat çekmektedir¹⁸³. Bu iki kentin yeniden kurulduğunu ya da azizelerden ötürü yeni bir isim ile adlandırıldığını düşünmektedir.

2.3.2.17. *Sibinos* (κώμη τοῦ Σιβινοῦ)¹⁸⁴

Nikolaos tarafından tedavi edilmek üzere Manastır'a gelen hasta bir adamın memleketidir. Konumu için herhangi bir kanıt yoktur.

¹⁷⁹ VNS 26. Konu hk. detaylı bilgi için bk. ANRICH 1913: 22, 61; ANRICH 1917: 537; FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 105; TIB 8, s.v. "Presbaion".

¹⁸⁰ VNS 66. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 121; TIB 8, s.v. "Rabbamusas"; ARIKAN 2012: 133–34. Yerleşimin adının kökeni hk. bk. ZGUSTA 1984: 516.

¹⁸¹ VNS 57. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 118; TIB 8, s.v. "Serinē"; ALKAN 2011: 106; 114. Yerleşimin adının kökenine ilişkin bk. ZGUSTA 1984: 566–567.

¹⁸² Caesar Licinius'un kızı olan Eirene ya Constantinopolis'te ya da aynı isimde bir azize Korinthos'ta *martyrion*'a ulaşmıştır (konu hk. bk. BLUM 1997: 118).

¹⁸³ Ayrıca bk. ANRICH 1917: 542.

¹⁸⁴ VNS 72. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 123; TIB 8, s.v. "Sibinos".

2.3.2.18. *Stratiotes (Στρατιώτης)*¹⁸⁵

Aziz Nikolaos'un, "28 yıldır çocukları olmayan bir çiftle karşılaştığı" *Vita*'daki anlamdan Kutsal Sion ve Myra arasında olduğu anlaşılan, niteliği belli olmayan bir yer. *TIB* 8, s.v. "Stratiōtēs" maddesine göre, Myra ile Kutsal Sion Manastırı arasındaki yol üzerinde bir yer ya da nehir adı olmalıdır. FOSS 1991: 333'e göre, Stratiotes'in Nautes gibi ilginç bir ismi vardır ve bu ismini antik bir anıttan almış olabilir.

2.3.2.19. *Symbolon (Σύμβολον)*¹⁸⁶

Nikolaos'un yaşamı ile alakalı olmayan Batı Lykia'da Telmessos'un güneyinde yer alan modern Symbolon¹⁸⁷ ile sadece isim benzerliği bulunan ve Nikolaos'un 25 günlük gezisinde ziyaret ettiği Başmelek ile Aziz Demetrios¹⁸⁸ tapınaklarının bulunduğu yerleşim. Aziz'in gezilerinde Partaessos ve Nautes arasında yer aldığı zikredilmektedir (*VNS* 57). ALKAN 2011: 107'ye göre, Symbolon deniz kenarında bir yer ya da "iki nehrin karşılaşması" anlamına gelen συμβολή kelimesinin taşıdığı coğrafi bir oluşumu işaret ediyor olmalıdır. Ksanthos'ta bulunmuş Helenistik bir yazıtta (ROUSSET 2010: 8, sat. 45–55) "karşılaşma, katılma, iki nehrin birbirine karıştığı yer" anlamında kullanılan geçen *symbole* sözcüğünden ötürü, Symobolon da muhtemelen lagün gibi doğal bir oluşumu tanımlamak için kullanılıyor olmalıdır (ALKAN 2011: 108).

2.3.2.20. *Trebendai (Τρεβένδαι)*¹⁸⁹

Nikolaos'un uzun yolculuğu sırasında Başmelek Tapınağı'nda kurban sunduğu yer. Trebendai'dan Serine ile Muskar'ın yakınında yer alan Kastellon arasında bahsedilmekte-

¹⁸⁵ *VNS* 75. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 118; *TIB* 8, s.v. "Stratiōtēs".

¹⁸⁶ *VNS* 57. Konu hk. detaylı bilgi için bk. FOSS 1991: 333; BLUM 1997: 117–118; *TIB* 8, s.v. "Symbolon"; ALKAN 2011: 107–108; 109–110.

¹⁸⁷ Söz konusu yerleşim hk. bk. *TIB* 8, s.v. "Sipolo".

¹⁸⁸ En ünlü asker azizlerden biri olan Thesalonikeli Aziz Demetrios olasılıkla Sirmium'da Maximianus Dönemi'nde *martyrion*'a ulaşmıştır. Kültü, V. yy.'da Myra'ya getirilmiş ve burada O'nun adına bir bazilika inşa edilmiştir (BLUM 1997: 117).

¹⁸⁹ *VNS* 57. Konu hk. detaylı bilgi için bk. RUGE 1937: 2267–2268; FOSS 1991: 333–334; BLUM 1997: 118; *TIB* 8, s.v. "Trebendai"; ALKAN 2011: 111–113. Kentin adına ilişkin olarak bk. ZGUSTA 1984: 633.

dir. Listedeki diğer kentlerden farklı olarak Trebendai başka kaynaklardan bilinmektedir: M.S. 146'da kentin adı, ünlü Coğrafyacı Ptolemaios'ta yanlış bir şekilde *Arabendaipei* olarak geçmektedir (Ptol. V 3, 3). *Lykiarkhes* Kyaneaili Iason onuruna yazılmış bir yazıtta da kentin adı zikredilmektedir (IGR III 704 sat. I l.10). Tristomon'da bulunan Myralı bir karıkocanın mezar yazıtına göre, Trebendai kenti Myra ile *sympoliteia* yapmıştır (PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 58, no. 114). Ayrıca Simena'da Trebendai Eleutherası'na (Trebendai-tike) bir adak bulunmuştur (HEBERDEY – KALINKA 1887: 17, no. 53). Bu bilgilerden Trebendai'nin bir köy değil, önceleri bağımsız bir kent olduğu ve sonra ise Myra ile *sympoliteia* gibi bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.

Kentin yeri hala günümüzde bilinmemektedir. Bu konuda birkaç görüş bulunmaktadır. FOSS 1991: 334'e göre Tristomon ve Simena arasındaki ilişki kentin, Myra'nın egemenlik alanında olasılıkla kıyı bölgesinde bir kent olduğudur. Yine aynı araştırmacı Trebendai'nin Kastellon civarında olabileceğini de eklemektedir. BORCHHARDT 1975: 82'ye göre Trebendai antik kenti, Demre'nin kuzeyinde yer alan bugünkü Gürses olabilir. FOSS 1991: 334'te BORCHHARDT'ın bu görüşüne, Gürses'in kıyıda olmasa bile Myra'nın batısında olmasına; uygun kalıntılar içermesine ve Muskar'dan (Kastellon) 10 km uzakta, birkaç saatlik yürüyüş mesafesinde yer almasına katılarak destek verilmektedir.

TIB 8, s.v. "Trebendai" maddesinde ise, Masikytos Oros'ta bir *polis* olarak yer verilmiş; ancak lokalizasyon konusunda bir öneri getirilmemiştir.

Trebendai kentinin lokalizasyonuna ilişkin en yeni öneri ALKAN 2011: 111–113'te dile getirilmektedir. Demre'nin kuzeyinde bulunan günümüzde Muskar adıyla bilinen; ancak Antikçağ'daki adı bilinmeyen yerleşimde bulunmuş yayımlanmamış bir yazıt fragmanına göre yaptığı tamamlamaya göre, yerleşimi Trebendai olarak adlandırmıştır. Söz konusu 16 satırlık yazıtın tamamlanmasında hatalar olduğu ve yerleşimin adının Trebendai değil; Συκέυεοι adında yeni bir kent olduğu anlaşılmıştır¹⁹⁰. Bu durumda araştırmacı AL-

¹⁹⁰ Muskar'daki antik yerleşimde Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK başkanlığında gerçekleştirilen epigrafik araştırma sırasında ilk kez tespit edilen bu yazıt (ÖZTÜRK 2010: 296); aynı tarihlerde ALKAN tarafından da görülmüş ve O'nun tarafından daha sonra yayımlanmıştır (ALKAN 2011: 99–124). Söz konusu yazıt üzerinde Dr. ÖZTÜRK ve ekip üyesi Prof. Dr. SCHULER tarafından yapılan ve devam eden çalışmalarda, ALKAN tarafından yanlış ve eksik tamamlamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Kendileri tarafından bu yazıt yeniden yayına hazırlanmaktadır. Yayınlanmadan önce, bu yeni bilgiyi benimle paylaşan Hocam Sayın Dr. ÖZTÜRK'e teşekkür ederim.

KAN'ın Trebendai kentine göre lokalize ettiği diğer yerleşimlerin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

II. ARKEOLOJİK VERİLER

1. Dini Yapılar

1.1. Kiliseler

1.1.1. Myra

Lykia'nın Hristiyanlık ile karşılaşması I. yy.'a kadar indirilse de bugüne kadar IV. yy. öncesine tarihlenen dini bir yapıya rastlanmamıştır. Bunun sebebi bu dönemlerde henüz Hristiyanlığın yasak olması ve Hristiyanlar'ın ibadetlerini gizlice yerine getiriyor olması olmalıdır. 395 yılında I. Theodosius'un Hristiyanlığı resmi din haline getirmesiyle, Lykia'da da IV. yy.'dan itibaren yerleşimlere, çoğu da daha önceki bir tapınağın ya da kutsal kabul edilen bir alana olmak üzere anıtsal boyutlarda kiliseler, V. yy.'dan itibaren de manastırlar inşa edilmeye başlanmıştır (İŞLER 2010: 244). Lykia'nın önemli bir kenti olan Myra ve egemenlik alanında da pek çok kilise ve manastırın olduğu bilinmektedir.

Resmi din haline gelen Hristiyanlığın yükselişine bağlı olarak, Myra da siyasi ve dini bir merkez olarak yükselişe geçmiştir. Myra'nın bu durumunda kuşkusuz ki Bizans'ın siyasi yaşamını da etkileyen din ve mezhep çekişmelerinde yer aldığı konum ile bölgenin dini yaşamının başrolünde yer alan yerel azizlerin, yukarıda adı geçen Myralı Aziz Nikolaos ve VI. yy.'da yaşamış Sionlu Aziz Nikolaos'un ve rolleri çok büyüktür.

II. Theodosius Dönemi'nde *metropolis* haline getirilen Myra'nın konumunun getirdiği avantajlar piskoposluk merkezi olarak önem kazanmasında da etkili olmuş olmalıdır. Bilindiği üzere, piskoposluk kayıtlarında tarım ve ormancılık açısından verimli bölgelere kurulan piskoposluklar daha yüksek statüde bulunmuştur¹⁹¹. Myra çevresindeki tarım alanlarının genişliği ve zenginliği, ürünlerin Andriake Limanı vasıtasıyla pazarlayabilmesi gibi önemli özellikleriyle bu şartları taşıyan kentlerden birisidir. Ekonomik anlamda bu kadar güçlü olması kalabalık bir nüfusun kentte yerleşmesine de sebep olmuştur. Piskoposluk merkezi olan ve kalabalık bir nüfusun dini ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu olan bir

¹⁹¹ Piskoposluk kayıtları için bk. DARROUZÈS 1981; HILD 2004: 1-2.

kentte ve egemenlik alanında çok sayıda kilisenin bulunması tahmin edilebilir bir durumdur. Nitekim V. ve VI. yy.'larda bölgede çok sayıda büyük boyutlu kilisenin olduğu bilinmekte, bunlardan bir kısmının isimleri Aziz Nikolaos'un *Vita*'sında da geçmektedir. Kentteki en önemli kilise, bölge ile bütünleşen Myralı Aziz Nikolaos'un kilisesidir.

1.1.1.1. Aziz Nikolaos Kilisesi

Aziz'in mezar yapısının bulunduğu kilise, röliklerine temas eden yağın kutsal ve şifa verici olduğu inancı sebebiyle, Hıristiyanlar için önemli bir ziyaret ve hac merkezi haline gelmiştir. Nikolaos'un Constantinus zamanında yaşadığı, mucizeleriyle ünlenmesi sebebiyle de Iustinianus Dönemi'nde, mezarının üzerine bu kilisenin yapıldığı söylenir. Kaynaklarda Aziz için yapılan mezar yapısı ile ilgili bilgi bulunmasına rağmen¹⁹², mezar yapısının üzerine yapıldığı söylenen bu yapının biçimi hakkında bir bilgimiz yoktur. ÖTÜKEN 1991b: 181'de de, PESCHLOW 1975: 323–324'te ilk yapı ile 530'da Myra'da olduğu bilinen yapı arasındaki ilişkiye çözüm getirilmediği belirtilir. Aziz Nikolaos'un *martyrion*'unun üzerine yapıldığı düşünülen kilisenin yerinin aynı zamanda daha önce Artemis Tapınağı'nın bulunduğu yer olması da mümkündür. Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı ilk dönemlerde pek çok yerde daha önce paganlarca kutsal kabul edilen, tapınakların bulunduğu yerler Hıristiyanlar tarafından yıkılmış ya da kiliseye dönüştürülmüştür. Hıristiyan inancına göre bu tapınakların taşlarına şeytani ruhlar sığınmıştır ve bunları kovmak üzere bazı azizlerin bu tapınaklarda senelerce kaldıkları ya da röliklerinin buraya gömüldüğü bilinmektedir. Böylece şeytani ruhlardan arındırılan, daha sonra da azizlerin röliklerinin gömülmesiyle kutsallaştırılan tapınakların bir kısmı daha sonra kilise olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumu en iyi şekilde Büyük Gregory'nin 601 yılında Canterburyli Augustine'e cevaben yazdığı mektupta görmekteyiz. Gregory'e göre pagan tapınaklarının azizlerin röliklerinin saklanabileceği kutsal bir yere dönüştürülmesi orada yaşayan halk için Tanrı'nın tesellisi olacaktır. Bunun gibi, ünlü Parthenon Hagia Sophia'ya, Pantheon ise 609'da St. Maria Kilisesi'ne dönüştürülmüştür¹⁹³. Bu uygulamanın daha önce var olup olmadığı bilinmemekle birlikte, Aziz Ni-

¹⁹² ANRICH 1917: 511; KARAKAYA 2010: 127.

¹⁹³ Bede *Hist. Eccl.* I, xxx; JONES 1978: 19.

kolaos'un şeytani ruhları kovmak için temellerine kadar yıktığı Artemis Tapınağı'nın bulunduğu yere de daha sonra yeniden kötü ruhların yerleşmemesi için Aziz'in gömülmüş olması değerlendirilmesi gereken bir olasılıktır.

Aziz Nikolaos Kilisesi, Sionlu Nikolaos tarafından Kutsal Topraklar'a ilk gezisi öncesinde ziyaret edilmiştir. *Vita*, Sionlu Nikolaos'un *metropolis*'e indiğini ve buradan da Askalonlu gemi kaptanı ile karşılaştığı "Kutsal ve Şerefli Nikolaos'un *martyrion*"una gittiğini kaydeder (VNS 8). Kilisenin, Myra'nın bir mil dışında olduğundan ve kilise ile kentin Aziz Nikolaos'un Constantinus'un idamından kurtardığı general tarafından, fakirler için yaptırılmış olan evlerin yanından geçen uzun bir portiko ile birbirine bağlandığından bahsedilmektedir¹⁹⁴.

Aziz Nikolaos Kilisesi'ne tarih boyunca bazı eklemeler yapılmış veya bazı bölümler yeniden inşa edilmiştir. Kilisenin, 529 yılındaki depremden hemen sonra şehri yeniden inşa ettiren Iustinianus tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir¹⁹⁵. Günümüze ulaşan ilk biçiminde bazilika, sütunlarla koridorlara ayrılmıştır. Ana *apsis* duvarı ile batı duvarları, kuzey yan nefin batısındaki duvarların 529 yılına ait olduğu tespit edilmiştir (PESCHLOW 1990: Plan I). Kilisenin güneyinde yer alan iki şapel ve kuzey yan nefin batısında, *narteks* ve *atrium*'un kuzeyinde birbirine kemerlerle açılan beş dikdörtgen bölümün de malzeme ve duvar teknikleri incelendiğinde, bu döneme ait oldukları anlaşılmaktadır (PESCHLOW 1975: 313–315).

PESCHLOW 1990: 212'ye göre, 529'da yapılan bu ilk yapı, VIII. yy.'da gerçekleşen bir deprem veya Arap akınları sırasında yıkılmış, yerine bugünkü kubbeli bazilika inşa edilmiştir. Kilisenin bu ikinci yapım evresi, PESCHLOW 1990: 342–346'de VIII. veya IX. yy.'a tarihlenmektedir. Kilisede kazı çalışmalarını yürüten ÖTÜKEN 1996a: 78'de de kilisenin IX. yy.'da muhtemelen imparatorun himayesinde yenilenmiş olduğunu belirtir. Ancak kazı buluntularının gösterdiği sonuçlara bakılarak ÖTÜKEN 2006: 525'te kilisenin ikinci yapım evresi X. yy. sonlarına, olasılıkla da II. Basileios Dönemi'ne çıkarılır¹⁹⁶. Üç nefli bu ikinci yapıda, orta nef yan neflerden ikişer paye ile ayrılmaktadır. Yapının doğusunda içten

¹⁹⁴ *Prax. Strat.* VI. Konu hk. ayrıca bk. FOSS 1991: 314.

¹⁹⁵ Io. Mal. XVIII 448, 17–19; PESCHLOW 1975: 323–324; PESCHLOW 1990: 6; ÖTÜKEN 1988: 86; FOSS 1991: 314.

¹⁹⁶ Diğer tarihlendirme önerileri için bk. KRAUTHEIMER 1975: 302–307; BUCHWALD 1984: 218.

yuvarlak, dıştan üç cepheli *apsis* ve dikdörtgen *bema* vardır. Orta nef batıda, üç geçitle *narteks*'e açılır. *Narteks*, birbirine doğu-batı doğrultusunda kemerlerle bağlanan tonozlu, üç dikdörtgen bölüme sahiptir. Kuzey yan nef, kuzey duvardaki iki geçitle birinci kuzey mekânına, güney yan nef ise güney duvardaki iki geçitle güney dış yan nefe açılır. Güney dış yan nef dikdörtgen planlı, tonozlu dört bölümden oluşur. Yan nefler ile *narteks* üzerinde galeri yer alır (KARAKAYA 2010: 127).

Üçüncü yapı döneminde kilisenin kuzey ve güneyine eklenen mekânların, (PESCHLOW 1990: Plan I. 7) İmparator IX. Konstantinos ve karısı Zoe'nin isimlerini taşıyan 1042 tarihli, günümüze ulaşmamış yazıta dayanılarak kilisenin onarıldığı XI. yy.'da inşa edildiği düşünülür (PESCHLOW 1975: 345–346). Ek binalar, kuzeydeki mekânlar, güneydeki mezar mekânları ile bu mekânın güneydoğusundaki üçüncü şapeldir. Serbest haç planlı bu üçüncü şapelin batı haç kolunda, kuzey ve güneyde mezar nişleri yer alır. Şapel batıda tek nefli mezar mekânına, güneyde ise bir kapı açıklığı ile yapıya giriş holüne açılır. Kilise ve ek yapıların zemininde *opus sectile* yer döşemeler vardır. *Naos*, *bema*, birinci, ikinci ve üçüncü güneydoğu şapeller ile *narteks*'te bulunan panolar halinde düzenlenmiş olan bu döşemeler, XI. yy.'a tarihlenir (FELD 1975: 394–397, Abb. 58b). *Atrium*'un batısında, 1118 öncesine tarihlenen yapının duvarları görülmektedir. Yapının *atrium*'unun güneyinde 1118 tarihli yazıtlı duvar resmi içeren kare planlı *arcosolium* bulunmaktadır (PESCHLOW 1975: 322).

Aziz Nikolaos Kilisesi'nde ilk bilimsel kazı çalışmaları, 1989'da Antalya Arkeoloji Müzesi'nin Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN'in danışmanlığında gerçekleştirdiği temizleme ve kazı çalışmaları ile başlamıştır. PESCHLOW 1975: 318–319'da 1-5 no'lu yapılar olarak adlandırılan kuzey ve yan nef ve nefin batısındaki beş mekânın kuzeyindeki yapılar, 1992'den itibaren ÖTÜKEN başkanlığında yapılan kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılmıştır. A3, doğuya doğru birbirini izleyen A2, A1 mekânları ile kuzeydeki arkad, doğudaki podyum ile buradan merdivenle ulaşılan kilisenin kuzeydoğusundaki C yapısı; ikinci katı ve C2 ve C1 mekânları açığa çıkarılmıştır. Yine PESCHLOW 1975: Abb. 39'un B yapısı olarak bahsettiği "Piskoposluk ikametgâhı" bulunmuş, kuzey avlunun açılması amacıyla kilisenin kuzey arkadındaki mekânlar olan, K3, K4, K5, K6 topraktan tümüyle arındırılmıştır. Kuzey arkad-

daki mekânlardan K5'in Doğu Kilisesi'nde on ya da yirmi yıl arayla yapılan mür yağı kut-sama töreninde kullanılan *myrophylion*; K6 bölümünün kutsanmış mür yağının depolandığı *myrphylakion* olduğu anlaşılmıştır (ÖTÜKEN 2006b: 526). Kuzey avlunun batısındaki dolgu alanda yapılan çalışmalar sırasında, batıda "D" adı verilen güneydoğu-kuzeybatı yönünde bir yapı ile kilisenin batı avlusunda "E" yapısı ortaya çıkarılmıştır. Kilisenin kuzeydoğu-sundaki ek yapılardan K4 içinde 2008 yılında yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan mozaiğin IV.-V. yy.'lara ait olduğu ve daha önce yapılan çalışmalarda K5 ve K6 mekânları ile K6 mekânının dışında 0.05–0.15 m kotlarda bulunan *in situ* mozaiğin devamı olduğu anlaşılmıştır (ÖTÜKEN 2010: 421–422). Kilisenin ek yapıları Orta Çağ'ın ünik bir eseri olarak kabul edilmektedir. Bu yapıyı kuzeyden kuşatan arkadlı bölümün doğusundaki merdivenli podyum ise Myra kentini kiliseye bağlayan seremoni yolunun bittiği ve VI. yy.'dan itibaren kiliseyi ziyaret eden hacıların toplandığı bir kült alanı olarak değerlendirilmektedir¹⁹⁷.

Aziz Nikolaos Kilisesi'ni önemli kılan bir başka özellik de Aziz'e ait mucizevi hikâyeleri içeren duvar resimleridir. 1993 yılındaki kazı çalışmaları sırasında gömü işlevi olan yapıda bulunan siklus, hem Aziz'in kültürünün Anadolu'da XII. yy.'da hala devam ettiğini göstermesi bakımından hem de Türkiye'de tek örnek olması bakımından dikkat çekicidir¹⁹⁸. Aziz, kilisedeki tasvirlerinde X. ve XI. yy.'larda belirginleşen ikonografik özellikleriyle, geniş alınlı, seyrek beyaz saç ve kısa sakallı, çökük şakak ve gözlerle, piskopos kıyafetleri içerisinde, genelde *Tevrat* ve *İncil*'den alınan şablonlara göre resmedilmiştir. Aziz'in sol elinde *İncil* bulunmakta, sağ eliyle ise takdis etmektedir (KARAKAYA 2010: 132). Nikolaos siklus'unda sahnelerin seçimi dönemler arasında pek değişmemiştir. Genellikle XI. ve XV. yy.'larda aynı sahnelerin sık sık resmedildiği görülür (ŠEVČENKO 1983: 155). Bu sahneler; Aziz'in doğumu, eğitimi, rahip ve ardından piskopos olarak atanması, üç genç kız hikâyesi, Plakoma Ağacı'nın kesilmesi, deniz mucizeleri, üç komutanın hapsedilmesi, Nikolaos'un İmparator Constantinus ve Vali Ablabius'a görünmesi, üç komutanın İmparator'un huzuruna çıkarılması, komutanların Nikolaos'a teşekkürleri ve Nikolaos'un ölümü-

¹⁹⁷ Kilisede yapılan kazı çalışmalarının detaylı bilgileri için seçilmiş bibliyografya için bk. ÖTÜKEN 1991b: 179–192; ÖTÜKEN 1992: 291–303; ÖTÜKEN 1995a: 475–486; ÖTÜKEN 1995b: 361–376; ÖTÜKEN 1996a: 73–85; ÖTÜKEN 1996b: 375–387; ÖTÜKEN 1997: 471–474; ÖTÜKEN 1998: 541–566; ÖTÜKEN 1999: 481–504; ÖTÜKEN 2000: 351–366; ÖTÜKEN 2001a: 361–384; ÖTÜKEN 2001b: 345–358; ÖTÜKEN 2002: 401–414; ÖTÜKEN 2003: 31–46; ÖTÜKEN 2005a: 289–294; ÖTÜKEN 2005b: 263–286; ÖTÜKEN 2005c: 111–126; ÖTÜKEN 2006a: 88–97; ÖTÜKEN 2006b: 523–536; ÖTÜKEN 2006c: 297–312; ÖTÜKEN 2007: 157–174; ÖTÜKEN 2008: 137–156; ÖTÜKEN 2009: 159–176; ÖTÜKEN 2010: 417–435.

¹⁹⁸ Siklus için bk. KARAKAYA 2005: 287–309.

dür. Myra'daki Aziz Nikolaos Kilisesi'nde yer alan sahnelerin ise *Praxis de Stratilates*'te bahsedilen öyküye ait sahnelerden Nikolaos'un üç komutanı idamdan kurtarması, İmparator Constantinus ve Vali Ablabius'a gözükmesi, üç komutan imparatorun huzurundayken, Nikolaos'a teşekkürleri olmak üzere beşi bulunur. Deniz mucizeleri en sık tasvir edilenlerdir. Kudüs Yolculuğu ve Artemis Mucizesi konulu bu sahnelerde Nikolaos'un paganizm ve şeytana karşı verdiği mücadele vurgulanır: Kudüs Yolculuğu sahnesinde sandalın etrafında dolaşan şeytan figürü görülür, gemiciler Aziz'e yalvarmaktadırlar. Bir diğer sahnede ise denizciler soldaki patlamaya bakmaktadırlar. Denizciler korkmuş ve donanımları zarar görmüş olarak tasvir edilmiş ve böylece sahne zenginleştirilmiştir¹⁹⁹. Aziz'in Artemis ile ilgili en önemli mucizelerinden biri olan Plakoma Ağacı'nın kesilmesi sahnesi ise Myra'da yer almaz. Nikolaos'un çocuğu olmayan bir aileye yardım ettiği hikâyenin tasvir edildiği sahne ise sadece Myra'dan bilinmektedir (KARAKAYA 2010: 132). Restorasyon sırasında bulunan bir sahne fragmanının ise sınırlı ikonografik veriler ile resim programındaki yeri sebebiyle Nikolaos'un ölümü sahnesine ait olduğu düşünülmektedir (KARAKAYA 2010: 134).

1.1.1.2. Diğer Kiliseler

Piskoposluk merkezi olması nedeniyle Myra'da Aziz Nikolaos Kilisesi dışında pek çok dini yapı bulunuyor olmalıydı: Bu görüşü antik kaynaklarda adı geçen ancak bugün yeri bilinmeyen dini yapılar da desteklemektedir. Antik metinlere göre, VI. yy'da "Piskoposluk Sarayı", "Hagios Eirene Katedrali", "Aziz Kallinike Kilisesi", Myralı Martyr "Aziz Kreskens Kilisesi" ve Myralı Martyr "Aziz Dioskorides Kilisesi" kentte bulunan dini yapılardandı²⁰⁰.

¹⁹⁹ ŠEVČENKO 1983: 155; KARAKAYA 2010: 132.

²⁰⁰ Dioskoros ve Kreskentios'un isimlerine *Stratilates*'te geçen üç komutan hikâyesinde ve *Diakonos* Ioannes'in eserinde rastlanmaktadır, *Stratilates* için bk. MEISEN *et alii* 1931: 527–530; Hikâyenin Helence versiyonu için bk. FALCONI 1751: 98–105; ANRICH 1913: 69. *Diakonos* Ioannes'in anlatımı için bk. MOMBRIZIO – BRUNET 1910: cxlv^v–clxviiiⁱ; İlgili yerin İngilizce çevirisi için bk. JONES 1978: 31.

1.1.2. Andriake

Myra'nın limanı Andriake'de de gelen yolcu yoğunluğuna bağlı olarak çok sayıda kilise inşa edilmiştir. Andriake'de bulunan ve A'dan E'ye kadar isimlendirilen beş kilise ilk olarak HARRISON 1963'te incelenmiş olup daha sonra FELD tarafından planları ve ek yapıları da dâhil edilerek 1975 yılında yayımlanmıştır. Andriake kiliselerini inceleyen ve yayımlar yapan araştırmacıların arasında SEVERIN – GROSSMAN 2003'de yer almaktadır. GROSSMANN – SEVERIN Güneydoğu Lykia yerleşimlerini inceledikleri yüzey araştırmasının ön raporunda Andriake'deki beş kiliseyi inceleyerek A kilisesinin planını yayımlamıştır. Bölgede çalışmış araştırmacılar tarafından yapılan tarihlemelerde Andriake'deki kiliselerin ilk kullanımları için V.–VI. yy. önerilmektedir²⁰¹. Myra-Andriake kazılarına başlanmadan önce kentte araştırma yapan ve *Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ'da (4.-14. yy) Andriake* başlıklı bir doktora tezi yayımlayan TEKİNALP 2000'de de Andriake'de altı kilise bulunduğu belirtilerek kiliselere dair ayrıntılı mimari incelemelerde bulunulmuştur. 2001'de yine TEKİNALP tarafından yayınlanan “Andriake Kiliseleri ve Tarihlendirme Problemleri” başlıklı makalede Andriake kiliselerinin mimari özellikleri değişik örneklerle de karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve tarihleme önerileri getirilmiştir.

Andriakos Nehri'nin kuzey ve güney olarak ikiye ayırmış olduğu yerleşimde inşa edilmiş kiliselerin dördü güneyde (A, B, C, F) ikisi (D, E) kuzeyde bulunmaktadır (TEKİNALP 2001: 492).

1.1.2.1. A Kilisesi

Güney yerleşiminde doğudan antik yerleşime ulaşan patika izlendiğinde ulaşılan ilk yapı kalıntısıdır. Kuzeybatı yönüne doğru alçalan hafif eğimli arazinin üzerinde bulunduğu için, arazinin yapısına uygun olarak kuzeydoğuya kaydırılarak inşa edilmiştir (TEKİNALP 2000: 61). Güney yerleşimin doğusunda yer alan bu bölge Roma Dönemi nekropollerinden birine ait olduğu için A Kilisesi “Nekropol Kilisesi” olarak da adlandırılabilir (TEKİNALP 2001: 493 dn. 9) Doğu-batı yönünde inşa edilmiş olan üç nefli bazilikal planlı kilisenin

²⁰¹ Andriake kiliseleri hk. değerlendirmeler için bk. TEKİNALP 2000: 80–116; 289–291; TEKİNALP 2001: 491–516; FELD 1975: 410; GROSSMANN – SEVERIN 1981: 102.

(HARRISON 1963: 142) 16.61x27.87 m ölçülerinde²⁰² olan *naos*'u doğu- batı yönünde *stylobat* üzerine yerleştirilen yedişer sütun ile üç nef ayrılmıştır. Batısında *narteks* bulunan *naos*'un doğusunda, içten ve dıştan yarım daire planlı dışa taşkın *apsis*; kuzey ve güneyinde yan neflerin doğusundaki kapılardan ulaşılan kuzeydoğuda (A1) ve güneydoğuda (A2) iki ek yapı vardır (TEKİNALP 2001: 493). Kilisenin kuzeydoğu köşesinde, kuzeye doğru 0.80 m çıkıntı yaparak birleşen, doğu-batı yönünde 14.72x7.12 m ölçülerinde tek nefli bir şapel bulunur. Şapelin iki kapısından batıdaki A Kilisesi'nin kuzey nefine açılır. Diğer kapı güney duvarın doğusunda olup 0.60 m genişliğindedir. Güneybatı köşede yer alan ek yapı, üç yapraklı yonca planlı bir şapeldir (TEKİNALP 2000: 64–67).

1.1.2.2. B Kilisesi

Güney yerleşimdeki Plakoma'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kilisenin doğusunda bir sarnıç bulunmaktadır. FELD 1975: 411'de kilisede X.–XI. yy.'a kadar faaliyet olduğu yorumunu getirilmektedir. TEKİNALP 2001: 511'e göre ise B Kilisesi'nin kuzeydoğusunda yer alan ve B1 Kuzey ve Güney Şapeller olarak adlandırılan iki ek mekân IX. yy. başına tarihlenmektedir²⁰³. *Apsis* ve ek yapılar dışında büyük ölçüde tahrip olmuş, doğu-batı yönünde inşa edilmiş üç nefli bazilikal planlı B Kilisesi'nin kazılarında 2011 yılında, Prof. Dr. N. ÇEVİK başkanlığında yürütülen Myra-Andriake kazıları kapsamında başlanmıştır. Bu kilisedeki çalışmalar Prof. Dr. T. E. AKYÜREK koordinasyonundaki bir ekip tarafından yürütülmektedir. Yapılan çalışmalara göre, *Narteks*'i olmayan kilise doğrudan *atrium*'a açılır (AKYÜREK *et alii* 2013: 95). Kilisenin etrafında, kullanıldığı süre içinde eklemeler ve değişiklikler geçirmiş mekânlar bulunur. Çalışmalar sonucunda kilisenin kuzeydoğusunda yer alan ek yapılardan birinin vaftizhane olduğu anlaşılmıştır. Kilisenin kuzeyinde şapel ve vaftizhane ile bağlantılı odalar bulunmaktadır. Ayrıca doğusunda ve güneyinde de bazı duvarların izleri görülebilmektedir. 2011 ve 2012 sezonlarında *naos*'un büyük bölümü, *atrium*, kuzey doğudaki ek mekânlar ve kilisenin kuzeyine bitişik doğu-batı doğrultusunda sıralan-

²⁰² ÇEVİK – BULUT 2010: 47. Kilise ölçüleri için HARRISON 1963: 142 ve TEKİNALP 2000: 61'de verilen ölçüler birbirinden farklıdır. Bu yüzden çalışmamızda ölçüler için kentte kazı çalışmaları yürüten N. ÇEVİK ve S. BULUT'un "İkinci Kazı Sezonunda Myra ve Limanı Anriake" başlıklı makaleleri referans alınmıştır. Bk. ÇEVİK – BULUT 2010: 25–119.

²⁰³ TEKİNALP 2000: 320–326'da kilisenin kuzeydoğusunda bulunan ek mekânlar VIII.–IX. yy.'a tarihlenirken TEKİNALP 2001: 511'de bu tarihleme değiştirilerek IX. yy.'ın başları olarak tarihlendirme yapılmıştır.

mış üç odada kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda bulunan en geç tarihli sikke VII. yy.'ın ortalarına aittir (ÇÖMEZOĞLU 2013: 306). Yine B Kilisesi'nde yürütülen çalışmalar sırasında Kilise, kuzeydoğudaki şapel ve vaftizhane ile bağlantılı mekânda ele geçen bronz objeler de (bir *candelabrum*'un parçaları, beş kandil, bir kapak, iki kaşık, bir sap) VI.–VII. yy.'a tarihlendirilmektedir (ÇÖMEZOĞLU 2013: 314).

1.1.2.3. C Kilisesi

Andriake Güney Yerleşimi'nin en batısında yer alan C Kilisesi, deniz yönünden ulaşan patika izlendiğinde ulaşılan ilk yapı kalıntısıdır. Andriake'deki kiliselerin içinde en korunmuş olanı olan C Kilisesi güney-kuzey yönünde eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş, güney duvarı anakayanın kesilmesi ile oluşturulmuştur. Dikdörtgen planlı üç nefli bazilikal planlı kilisenin batısında yer alan *narteks* ve *atrium*'unun güney duvarları da kısmen anakayanın üzerine inşa edilmiştir. *Atrium*'un batısında yüksek duvarlarla çevrili *temenos* izlenimi veren korunaklı alan tespit edilmiştir (TEKİNALP 2001: 504).

Yapının yedi kapıyla girilen *naos*'u, 16.26x27.06 m boyutundadır. *Naos*'un doğusunda eksende, içten ve dıştan yarım daire kesitli *apsis* duvarı bulunmaktadır (TEKİNALP 2000: 117–118).

C Kilisesi'nin güneydoğu köşesinde, güney nefin doğusunda bulunan 1.90 m genişliğinde bir kapı ile geçilen 3.85x2.75 m boyutlarında bir ek yapı bulunmaktadır. C1 Şapeli olarak adlandırılan bu şapelin inşa tarihi için IX–XI yy. önerilmektedir (TEKİNALP 2001: 512). Kilisenin güney nefindeki bir kapı bu ek yapıya açılır. Doğusunda bir *apsis* bulunan şapelin üzeri kademeli kemerler ile taşınan olasılıkla basık bir kubbe ile örtülüdür (TEKİNALP 2000: 122).

1.1.2.4. D Kilisesi

Andriakos Nehri'nin kuzeyinde, sur ile çevrili bölgenin kuzey yerleşimin ortasındaki düzlükte yer almaktadır. Doğu-batı yönünde inşa edilen üç nefli bazilikal planlı kilisenin *naos*'u 27.10x16.97 m boyutlarındadır. *Naos*'un doğusunda içten ve dıştan yarım daire ke-

sitli, yaklaşık 1.10 m kalınlığında bir duvar ile inşa edilen *apsis* 3.75 m dışa taşkındır. *Naos*'un batısında bir *atrium* ve *atrium*'un ortasında bir sarnıç; kuzeyinde bir portiko bulunmaktadır (TEKİNALP 2000: 139–140).

1.1.2.5. E Kilisesi

Kuzey yerleşimin surlarla çevrelendiği alanın dışında, Myra'ya giden antik yolun güneyinde yer almaktadır. Kilisenin inşa edildiği alanın etrafında Roma nekropolüne ait olan lahitler yer almaktadır. Andriake'de günümüze en kötü durumda ulaşılmış olan kiliselerden biri olan doğu-batı yönünde inşa edilmiş, üç nefli bazilikal planlı kilisenin ölçüleri, 18.85x14.03 m'dir. *Naos* ile aynı genişlikte olan *narteks* 4.40 m enindedir. Yaklaşık 9.05 m genişliğindeki *atrium*'unda bir portiko bulunmaktadır. *Naos*'a altı kapıdan girilmektedir. Doğusunda, içten ve dıştan yarım daire kesitli *apsis*, *naos*'tan 3.55 m dışa taşkındır. *Naos*'un kuzeydoğusunda *apsis*'e bitişik 4.39x4.02 m ölçülerinde bir şapel yer alır. E1 yapısı olarak adlandırılan şapel, doğuda küçük bir *apsis*'e sahiptir. *Apsis*'in güney bitişiğinde 4.90x5.70 m ölçülerinde, girişi doğudan olan E2 ek yapısı bulunur. Kilisenin güney nefinden kapıyla girilen E3 adı verilen ek yapı 4.64x11.45 m ölçülerindedir. E3 mekânının batısında ise 13.50x 6.50 m ölçülerinde bir sarnıç bulunmaktadır (TEKİNALP 2000: 156–158).

1.1.2.6. F Kilisesi

Güney yerleşimde liman kıyısının zamanla yavaş yavaş dolarak kazanılan alan üzerine, liman caddesinin kuzey tarafına büyük kısmı dükkân olan yapılar ile aynı hizaya inşa edilmiştir. Olasılıkla Andriake'nin en geç tarihli kilisesidir. Plan olarak diğer kiliselerden farklı özelliklere sahiptir ve yapımında Roma Dönemi'ne ait pek çok devşirme malzeme kullanılan kilisenin malzeme özellikleri, etrafındaki ticari yapılara benzemektedir (TEKİNALP 2001: 505). Dıştan 11.10x8.08 m, içten 9.70x7.01 m boyutlarında olan *naos*'a üç kapı ile girilmektedir. *Naos*'un doğusunda 1 m genişliğinde ve dışa 0.75 m taşkın içten ve dıştan yarım daire planlı küçük bir *apsis* bulunmaktadır. F Kilisesi'nin kuzeyinde yapıya bitişik

olan ve *naos*'a bir kapı ile bağlanan ve genişliği dıştan 6.18 m olan bir yapıya ait kalıntılar bulunmaktadır (TEKİNALP 2000: 174–175).

1.1.3. Myra Egemenlik Alanı

Myra ve limanı Andriake'de yer alan kiliseler yanında kırsal kesimdeki yerleşimlerin de çoğunda kiliselere rastlanmaktadır:

Vita'da verilen bilgiye göre Kastellon'da Myralı Nikolaos'a ithaf edilmiş bir kilise yer almaktaydı. Ayrıca Nikoalos'un ziyaret ettiğini bildiğimiz tapınaklar arasında Tragalassos'taki Başmelek Kilisesi, Plenion'daki Aziz Georgios Kilisesi, Karkabo'daki Aziz Gabriel Kilisesi, Kausai'daki Aziz Theodore Kilisesi, Nea Kome'deki Kutsal Başmelek Kilisesi, Partaessos'taki Aziz Appianos Kilisesi, Symbolon'daki Başmelek ve St. Demetrios Kilisesi, Nauten'deki Bakire Kilisesi, Serine'deki St. Irene (?), Trebendai'daki Başmelek Kilisesi, Hemalissoi'daki Melissa Kilisesi, Sabandos'taki Aziz Daniel Kilisesi de yer almaktadır (VNS 54–58). Ancak adı geçen yerleşimlerin nerede olduğu konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır ve bu durum kiliseler hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi de zorlaştırmaktadır. Yerleşimler ve kiliselerin yeri konusunda araştırmacıların farklı görüşlerine “Sionlu Aziz Nikolaos'un *Vita*'sında Myra ve Çevresinde Lokalize Edilememiş Yerleşimler” başlıklı bölümde yer verilecektir.

Turant Dağı, Alakilise, Devekuyusu, Karabel, Muskar Kalesi ile Demre'ye giden altı antik yolun kesiştiği yerde bulunan Muskar Köyü'nde aşağı yukarı VI. yy.'a tarihlenen bir kilise bulunmaktadır. Küçük taş bloklardan inşa edilmiş *trikonkhos* planlı kilisenin doğu kısmı hala ayakta (HARRISON 2001: 10–12).

Myra'ya giden dar geçitlerin bulunduğu vadide yer alan ve bir antik köy yerleşimi olan Alakilise, Muskar'ın kuzeydoğusunda yer alır. Yerleşimde en göze çarpan yapı, Geç V. yy. – Erken VI. yy.'a tarihlenen ve Mayıs 812'de büyük ölçüde yeniden yapıldığı bir yazıt vasıtasıyla tespit edilen, Başmelek Gabriel'e ithaf edilen kilisedir. Kilise PETERSEN –

VON LUSCHAN tarafından 1882’de keşfedilmiş, 1906’da ROTT tarafından yeniden çalışılmıştır²⁰⁴.

Bunun yanında kırsal alanda bir köy yerleşiminin etrafında kurulan pek çok kiliseyi manastırlardan ayırmak da oldukça güçtür. Bu kiliselerin çoğunda, aynı anda yeni dine geçen insanların vaftiz olması için kiliseye bitişik büyük vaftizhanelerin yapılmış olması da dikkat çekicidir (İŞLER 2010: 244).

1.2. Manastırlar

1.2.1. Myra Egemenlik Alanı

1.2.1.1. Sion Manastırı

V. yy.’dan itibaren Lykia’da yaygınlaştığı bilinen manastırlar da Hıristiyanlık’a ait temel dini yapılardan biri olarak karşımıza çıkar. VI. yy.’da yaşamış olan Sionlu Aziz Nikolaos’un manastırı, *Vita*’da anlatılan veriler sayesinde, Lykia Bölgesi’nin en iyi bilinen manastırı olması bakımından önemlidir. Sionlu Aziz Nikolaos’un *Vita*’sı Sion Manastırı’nı *mone* ya da *monestaron* olarak adlandırmaktadır. Sion Manastırı’nın yapısal tarihine ilişkin detaylı bilgiler, *Vita*’da açıkça görülmektedir. İlk olarak Akalissos Manastırı’nın Başkeşişi Sabbatios’un gördüğü rüyada, yapı Nikolaos’un yurdu olan Tragalassos’ta (VNS 1; 9) bir dağ üzerinde *monolithon ktisma* yani yekpare olarak yer almaktadır (VNS 11). Sabbatios, Sionlu Nikolaos’un amcası Büyük Nikolaos’a bu rüyadan bahsetmiştir. Nikolaos aynı rüyayı görmek için dua etmiş, bunun üzerine Başmelek Mikail kendisine, aynı rüyayı fakat kilisenin Nikolaos isminde bir çocuk tarafından şereflendirileceğini ve adının Kutsal Sion olacağını da ekleyerek göstermiştir (VNS 12). Çünkü kilise, aynı Kudüs’teki emsali gibi bir dağ üzerinde yer alıyordu. ANRICH 1917: 39’a göre çok büyük bloklardan oluşan taşları ilahi güçle yerine oturtulmuştu. *Vita*’da geçen, Nikolaos’un taş ocağında çalışan işçilerin kendisi Kutsal Topraklar’dan dönene kadar birşey yapmamalarını emretmesi; ancak kardeşi Artemas’ın O’nu dinlemeyerek daha fazla işçiyle taşları kaldırmaya çalışması ve başarısız

²⁰⁴ PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 38–40; ROTT 1908: 318–324; HARRISON 2001: 12–27.

olması üzerine, Nikolaos'un dönüşünde aynı işi ilahi bir güçle on iki keşişle gerçekleştirmesi hikâyesi de bunu açıklamaktadır.

Vita'da Nikolaos'un kurduğu manastırın Tragalassos'un egemenlik alanında yer alan Pharoa *khoriön*'un²⁰⁵ yakınında olduğu belirtilmektedir (VNS 1). Yine manastırın Myra ve Arneai kentleri arasında bir yerde bulunduğu da *Vita'da* belirtilmektedir. *Vita'daki* tanımlamalar her ne kadar “detaylı ve açık” kabul edilse de Sion Manastırı'nın yeri konusunda farklı görüşler ve tartışmalar bulunmaktadır. ANRICH 1917: 238–240'ta Kutsal Sion'un Myra ve Arneai'a eşit uzaklıkta bulunan Alacadağ'ın batısında olabileceğini belirtir. HARRISON 1963: 150'de Karabel'e 2 km uzaklıkta bulunduğu kilisenin, *Vita'daki* bilgilere ve vaf-tizhanenin zemininde görülmekte olan, vaf-tiz teknesine ait parçaların ön yüzünde yer alan yazıttaki “Nikolaos” kelimesinden yola çıkarak Kutsal Sion olduğunu belirtmektedir²⁰⁶. Kilisenin güneyinde yer alan şapelin, Nikolaos'un mezarı olduğu ve bunun doğru olması durumunda batıda yer alan ikinci şapeli de açıklayacağına dikkat çekilmektedir²⁰⁷. Yine buradaki çalışmaları sırasında bulunduğu Myra'nın kuzeyinden, Muskar ve Karabel'den Çağ-man'a giden buradan sağda Arykanda, solda ise Arneai'a ayrılan antik yol kalıntısı (HARRISON 1963: 150, dn. 165) ANRICH'in ve O'nunla aynı görüşü paylaşan HARRISON'un iddiasını kuvvetlendirecek bir kanıt niteliği taşımaktadır.

GROSMANN – SEVERIN 1981: 103'te kilisenin Asarcık'a lokalize edilmesi gerektiği, Asarcık'ın 2 km güneyinde yer alan ve Geç Antik Dönem'e ait yerleşim kalıntılarının bulunduğu Karabel'in ise köy yerleşimi olarak algılanması gerektiği belirtilir.

FOSS 1991: 309'da da, HARRISON 1963: 150'deki tezinin kilisenin Myra'nın üzerinde kıyıdan iç kesimlere doğru uzanan antik yollara bitişik bir tepede, uygun bir yerde bulunması, üç *apsis*'li ve tamamen büyük bloklardan yapılmış olması, güneyinde rölikler için uygun olan bir şapel bulunması, Nikolaos'un görüşünü haklı çıkaracak parlaklıkta kireç taşından inşa edilmiş olması ve şapeldeki konsolların Sion Hazinesi olarak adlandırılan hazi-

²⁰⁵ BLUM 1993: 94 *kome* ve *khoriön* arasında fazla bir anlam farkı olmadığını ve ikisinin birbirine yakın kullanıldığını söylemekle birlikte; *Komai*'in daha büyük bir yerleşimi ifade ettiğini; *khoriön*'un ise “mezra” olarak algılanması gerektiğini ifade etmektedir.

²⁰⁶ Vaf-tiz teknesinde yer alan yazıt hakkında değerlendirme için bk. HARRISON 1963: 134–135, fig. 12–13, lev. 42 a–b. Söz konusu yazıtlı parçanın HARRISON tarafından yapılan çizimi için bk. Çizim 1.

²⁰⁷ Şapel için bk. HARRISON 1963: 150, dn. 165.

nedeki gümüş şamdanların asılması için fazlasıyla uygun olması bakımından oldukça ikna edici olduğu belirtilmektedir.

İŞLER 2009'da hazırladığı *Karabel-Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi* başlıklı doktora tezinde, buradaki yapı grubunu Doğu ve Batı Asarcık isimleriyle iki grupta incelemiş, yapıların mimari özellikleri ve *Vita*'da aktarılan bilgiler doğrultusunda Batı Asarcık'ta yer alan yapının Kutsal Sion olduğu sonucuna varmıştır.

Kutsal Sion'un yeri konusunda bulunan bir başka tez de kilisenin Kasaba Ovası'na bakan bir dağ üzerinde yer alan Alacahisar'da olduğu yönündedir. CHRONZ 1985: 75'te Alacahisar'daki kalıntıların Sion Manastırı'na ait olduğu öne sürülmüş²⁰⁸; ALKAN 2012: 104'te de yeri konusunda tartışmalar bulunan Kutsal Sion Manastırı'nın, Alacahisar'daki Çam Dağı üzerinde bulunan kilise olduğu ve bu yekpare taştan yapılmış kilisenin Kutsal Sion olmaya Asarcık'taki bazilikadan daha uygun olduğu belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere *Vita*'da verilen bilgilerin yetersiz oluşu ve söz konusu bölgede arkeolojik bir kazı yapılmamasından dolayı, Sion Manastırı'nın yerinin nerede olduğu konusunda henüz fikir birliğine varılamamıştır. Ancak tüm arkeolojik ve mimari veriler göz önünde bulundurulduğunda Doğu Asarcık'ta bulunan yerleşimin Tragalassos; Batı Asarcık'ta yer alan yapı topluluğunun Tragalassos'a yakın bir yerde olduğu *Vita*'dan bilinen (VNS 1) Sion Manastırı olarak kabul edilmesi mantıklı görünmektedir (bk. Foto: 4a-4c).

Vita'nın satır aralarından edindiğimiz bilgiler en azından manastırın işleyişi hakkında bir fikir sahibi olmamızı mümkün kılmaktadır: *Vita*'da Nikolaos'un kırsal kesime yaptığı geziler sırasında yanında götürdüğü tahıl, hayvan, şarap gibi gıda maddeleri yanında Mer-yem Ana'ya adadığı kilisenin yapımı ve St. Daniel Tapınağı'nın onarımı için harcadığı paranın ayrıntılı olarak verilmesinden manastırda çok sıkı kayıt tutulduğu anlaşılmaktadır.

Sion Manastırı'nda Nikolaos'un kardeşlerinden Artemas, *deuterarios* unvanıyla Nikolaos'un vekilidir; Nikolaos'un yokluğunda manastırı yönetir; ayrıca, manastırın yemek işlerinden de sorumludur (VNS 7; 25; 39; 45). Manastırda bulunan rahip ve görevliler hakkında başka bilgi bulunmamaktadır. Bazen Nikolaos'a şifa bulmak amacıyla gelen din

²⁰⁸ Ayrıca bk. *TIB* 8, s.v. "H. Sion".

adamlarından Sion Manastırı'nda bir süre kalanlar da olmuştur. Örneğin “günahkâr ruhtan kurtulmak için Manastır'a gelen Okuyucu Paulus” bunlardan biridir. İyileştikten sonra bir süre burada kalan Paulus sabah ve akşam dualarında görev almış ve *Mezmurlar*'dan ilahiler okumuştur. Paulus gibi başka din adamlarının da manastırda geçici olarak bulunup bazı görevler aldığı düşünülebilir.

Manastırda düzenlenen ayinler ve zamanları hakkında *Vita*'da çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca birkaç yerde sabah (VNS 48), akşam (VNS 64) ve geceyarısı (VNS 46) dualarından bahsedilir. Nikolaos'un vebanın geleceğini gördüğü rüyasından sonra sabah ayininde daha fazla ilahi söylemeyi teklif etmesi ya da İblis, Artemas'ı baştan çıkarmaya çalıştığında Nikolaos'un dua etmesi gibi bazı durumlarda ibadetin sıkılaştırıldığı yorumunu yapabilmemize de olanak sağlar. Bunun dışında çok sıkı disiplin kurallarıyla yaşayan keşişlerin bazen akşam yapılan toplu dualardan sonra eğlence düzenledikleri de *Vita*'da yer alan anlatılar arasındadır (VNS 25).

Sionlu Nikolaos'un kurucusu olduğu Sion Manastırı'nda Nikolaos'un iki erkek kardeşi ile birlikte on iki rahibin yaşadığı düşünülmektedir (BLUM 1997: 62). Ancak bu rakam Hristiyanlığın bölgede yaygın bir şekilde kabul gördüğü, VI. yy.'da bir manastırda olması beklenebilecek keşiş sayısı için oldukça az görünmektedir²⁰⁹. Rakamın belirlenmesinde etkili olan, Nikolaos'un Kutsal Topraklar'dan dönüşünden sonra kilise yapımını engelleyen taş bloğu “kardeşlerden on iki rahiple kaldırdı” ifadesi (VNS 39), bu yorumun yapılması için yeterli değildir. Daha erken dönemlerde, Pakhomios'un kurduğu ve O'nun takipçileri tarafından yenileri eklenen manastırlarda yaşayan keşiş sayısının on ikiden çok daha fazla olduğu görülmektedir²¹⁰. Hatta IV. yy'ın ortalarında Kaisareia'da manastır kurmuş olan ve Mısır'daki kalabalık manastırlar yerine daha küçük bir manastır organizasyonunu tercih eden ve bu anlamda Doğu'daki manastır hayatının kurucusu olarak kabul edilen Basileios'un manastırlarında dahi otuz ya da kırk keşişin bulunduğu (POLAT 2004: 27) düşünülürse, Sion Manastırı'nda düşünülen daha kalabalık bir keşiş topluluğunun yaşadığı düşünülebilir. İŞLER 2012: 165'de de Manastır'daki yapı sayısı da on iki rahip için oldukça fazla

²⁰⁹ 12 rakamına gönderme yapılmasının sebebi İsa'nın 12 Havarisi olması sebebiyle Hristiyanlık'ta kutsal kabul edilmesi olabilir.

²¹⁰ Pakhomios ve kurmuş olduğu manastır hk. ayrıntılı bilgi için bk. POLAT 2004: 17–21.

olduğu belirtilmiş ve bu yapıların ziyaretçiler için yapılmış olabileceği yorumunda bulunulmuştur.

Bilindiği gibi, Sionlu Nikolaos küçük yaştan itibaren gösterdiği mucizelerle büyük ün kazanmıştır. *Vita*'da anlatılan pek çok hikâyede O'nun şifa verme özelliğinden bahsedilmektedir. Nikolaos'un bu ünü manastıra şifa bulmak umuduyla pek çok ziyaretçinin de gelmesine sebep olmuştur. Nikolaos, kutsal yağ ile onları kutsar ve iyileştirip evlerine geri gönderir, bazen de belirli bir süre manastırda tutarak onları manastırdaki işliklerde çalıştırarak tedavi eder (VNS 61; 64; 65). Çocuksuz ailelerin çocuk sahibi olmasını sağlamakla beraber çocukların vaftiz edilmesi işini de Nikolaos gerçekleştirir ki bu durum, bölge Hıristiyanlarının sosyal yaşamında önemli olan bu gibi dini geleneklerin yerine getirilmesinde manastırların oynadığı rolü gösterir. Dolayısıyla manastırlar hem bir şifahane, hem de bölgenin inancının pekiştirildiği bir mekân olarak sosyal yaşamda oldukça aktiftir. Sion Manastırı bu durumunu Nikolaos'un 564'teki ölümünden sonra da devam ettirmiştir. *Vita*'da verilen bilgilere göre Nikolaos, kendi kurduğu manastırın sağında, kadınların ibadeti için ayrılmış ve aynı zamanda kutsal kişilerin mezarlarının da bulunduğu bölümde gömülmüştür (VNS 80). Nikolaos'un mezarının burada yer alması daha sonraki dönemde Sion Manastırı'nın bir hac merkezi olarak ünlenmesinin de önünü açmıştır. Manastırın *Vita*'da verilen bilgilerden anlaşılan zenginliğinin hac merkezi oluşu ve hacıların manastıra sunduğu hediyeler sayesinde sonraki dönemde arttığı yorumu, 1963 yılında Kumluca'da ele geçirilen Sion Manastırı'na ait olduğu düşünülen hazine ile de desteklenmektedir (İŞLER 2010: 244). Ancak Sion Hazinesi olarak adlandırılan buluntuların Doğu Asarcık'taki Sion Manastırı'na ait olup olmadığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. FOSS 1994: 32'de hazinenin Sion Manastırı'na ait olduğu belirtilirken, ARIKAN 2012: 170–176'da Korydalla'da bulunan hazinenin kırsalda bulunan Sion Manastırı'na ait olduğu düşüncesinin Korydalla ve Karabel-Asarcık'ta bulunan Sion Manastırı arasındaki mesafeye dikkat çekilerek, “zorlama” olduğu belirtilmekte ve hazinenin Korydalla Kilisesi'ne ait olduğunu savunulmaktadır.

Myra ve çevresinde Sion Manastırı'ndan başka, başta Danabaşın Zeytinlik Mevkii, Turant Dağı, Alacahisar, Dikmen ve Devekuyusu'ndaki merkezlerinde büyük kiliseleriyle manastır olma özelliği taşıyan yerleşimler bulunmaktadır (İŞLER 2009: 227).

Alacahisar’da yer alan kilisenin Sion Manastırı olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Burada bulunan yapılar, kilise ve kiliseye bitişik yapılarıyla manastır olma özelliği taşımaktadır. Kilisenin duvarları, kuzeyindeki vaftizhane ve güneyindeki mezar odasıyla birlikte anakayanın biçimlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Manastır kilisesi üç yapraklı yonca planlı, *bema* bölümüyle batıda üç nefli *naos*, *narteks* ve revaklı olduğu anlaşılan *atrium*’dan oluşur. *Bema* bölümü örtü sistemine kadar korunmuştur. Kilisenin *eksedra*’larının yarım kubbeleri de anakayaya oyularak yapılmış olduğundan günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. *Eksedra*’ların köşelerindeki pandantif kalıntılarında ortadaki kare alanın taş kubbeyle örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Doğu *eksedra*’nın üst kısmında kubbeye ait olabilecek küçük bir bölüm günümüze ulaşmıştır. Üç yapraklı *bema* bölümünün kuzeyinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan vaftizhane, güneyinde ise büyük bölümü yıkık olan mezar şapeli bulunur. Şapelin kuzey duvarında anakayaya oyularak oluşturulmuş, *arcosolium* içinde bir mezar kalıntısı tespit edilmiştir. Manastırın hücreleri, yemekhane ya da toplantı mekânı ile savunma duvarı günümüze ulaşmamıştır (İŞLER 2010: 242). Alacahisar’da yer alan yapının Sion Manastırı olduğu tezini savunan araştırmacılara göre, Asarcık’taki yerleşim Akalissos’ta bulunan ve Vaftizci Yahya’ya adanmış olan Sionlu Nikolaos’un amcasının başkeşişi olduğu Ioannes Manastırı’dır. Ancak Alacahisar’daki kilisenin güney yanındaki şapelde anakayaya oyularak oluşturulmuş bir *arcosolium* dışında hiçbir kalıntı günümüze ulaşmamıştır ve Sion Manastırı’nın Tragalassos ile olan yakınlığı konusunda da sağlam bir kanıt ortaya konulamamıştır. Ayrıca Sion Manastırı’nın Myra Piskoposluğu’na bağlı olduğu *Vita*’dan bilinmektedir (VNS 4, 53, 68). Akalissos’un ise kendisine ait özel piskoposluğu bulunmaktaydı²¹¹. Dolayısıyla Sion Manastırı’nın yeri konusunda, HARRISON 1963: 150 tarafından ortaya atılan, Asarcık Doğu’nun Tragalassos ve Asarcık Batı’nın Sion Manastırı olduğu yönündeki tezi kabul etmek daha mantıklı görünmektedir.

1.2.1.2. Devekuyusu

Devekuyusu’nda yer alan manastır yerleşimi üç yapraklı yonca planlı birer kilise ile kiliseye bitişik ek yapılardan oluşmaktadır. Orta Bizans Dönemi’nde kilisenin orta nefine

²¹¹ DARROUZÈS 1981: 1, 272; 2, 335; 3, 385; 4, 290; 10, 285; *TIB* 8, s.v. “Akalissos (1)”.

bir şapel inşa edilmiştir. Kuzeyinde ise vaftizhane işlevi olabilecek bir yapı yer almaktadır (İŞLER 2010: 242).

1.2.1.3. Dikmen

Alakilise'nin güneybatısında yer alan Dikmen'de bulunan büyük kesme taşlardan inşa edilmiş *trikonkhos* planlı kilise, VI. yy.'a tarihlenmektedir. Kapı seviyesine kadar ayakta olan kilisenin içerisine sonraki dönemlerde tek nefli ve *apsis*'li bir şapel inşa edilmiştir (HARRISON 2001: 27).

1.2.1.4. Turant Dağı

Alakilise Vadisi'nin güneyinde, Turant Dağı'nın zirvesinde yer alan yerleşimde bulunan yapılar arasında, VI. yy.'a tarihlenen *trikonkhos* planlı bir Erken Dönem bazilikası yer almaktadır. Bazilikanın bitişiğinde bir rölik şapeli ve vaftizhane de bulunmaktadır. Kilise, sanatsal özelliği bakımından Karabel-Asarcık'taki kiliseye benzer ve olasılıkla bir kilise-manastır grubuna dahildir. Orta Bizans Çağı'nda, orta nefli bir şapel inşa edilmiştir (HARRISON 2001: 27–28).

SONUÇ

Lykia Bölgesi'nin IV.–VII. yy.'lar arasında nasıl bir dini yapıya sahip olduğu sorusunun cevabının verilebilmesi için I.–III. yy.'larda Lykialılar'ın dini inancının nasıl olduğuna bakılmalıdır. Ancak I. ve III. yy.'lar arasına ait kaynakların yetersiz oluşu, konu hakkında yalnızca komşu bölgelerdeki süreçlerin incelenmesiyle elde edilen bilgilere dayanarak birtakım yorumlarda bulunmaya izin vermektedir. Lykialılar'ın Hıristiyanlık ile karşılaşması I. yy.'a kadar indirilse de bundan önce tıpkı Hıristiyanlık'ta olduğu gibi tek tanrı inancı ve öbür dünya algısının olduğu Yahudilik ile tanışmış olmaları, bu yeni dine fazla yabancı olmadıklarını düşündürür. III. yy.'a kadar olan dönemde tüm Roma İmparatorluğu gibi Lykia'nın da sıkıntılı bir dönemden geçmesinin sonucu olarak, halk arasında tapınım gören pagan tanrıların yerlerini büyük ölçüde Mithras kültü gibi öbür dünyada ödüllendirmeyi esas alan kültlere bırakmış oldukları bilinmektedir. Böylece hem Mithras Kültü ve Yahudilik ile olan yakın ilişki hem de yaşanan anarşi ve istikrarsızlık, yeni din arayışı içerisine giren halkın Hıristiyanlık'ı kabul etmesi için gereken zemini hazırlamış olmalıdır.

IV. yy.'ın başına kadar Hıristiyanlık'ın henüz yasak oluşu Hıristiyan nüfus konusunda bilgilerimizin kısıtlı oluşunun başlıca sebeplerinden biridir. 395'te Hıristiyanlık'ın resmi din olarak tanınmasına kadar geçen sürede pek çok *martyrios*'un varlığı bilinmektedir. Buna rağmen yerel halktan Hıristiyan olan kimselerin kendisini sakladığına dair pek çok ipucu bulunmaktadır ki bunlardan birisi de Myra'da bulunan ve üzerinde Hıristiyanlık'a ilişkin tek işaretin İsa'yı temsil eden stilize bir balık motifinin olduğu yazıttır. Tüm bunların yanında bölgede, IV. yy'da Hıristiyanlık'ın diğer bölgelere de yayılması için çaba gösteren ünlü azizlerin varlığı, pagan tapınaklarının terk edilmesi veya kiliselere dönüştürülmesi, yeni kiliselerin inşa edilmesi Hıristiyan nüfusun aslında hiç de azımsanamayacak ölçüde olduğunun bir göstergesidir. V. yy.'dan itibaren Lykia'nın kırsal bölgelerinde manastırların faaliyete geçtikleri arkeolojik verilerle desteklenmektedir. Manastırlar bölgeye dini anlamda yeni bir soluk getirmişler; her yerde olduğu gibi sosyal ve siyasi hayata da müdahil olarak yeni dinin tamamen yerleşmesinde öncülük etmişlerdir. Bunu yaparken de hiç kuşkusuz kilise ve manastırlar arasında olduğu bilinen fikir ayrılıklarının altını çizmişlerdir.

Bizans İmparatorluğu'nda Kilise, her anlamda merkezi devlet örgütünün bir uzantısı olarak göze çarparken; manastırlar, kökeni Suriye ve Mısır olan fikirlerin taşıyıcısı konumunda olmuştur. Lykia'nın bu bölgelerle olan ticari ilişkisi ile birlikte manastırlar bölgeye, Monofizit inanca ait bazı temel fikirlerin yerleşmesinde etkili olmuş olmalıdır. Özellikle piskoposluk merkezi olan Myra'nın limanı Andriake, bu ticari ilişkilerin devamlılığının sağlayıcısı olduğu gibi, kültürel anlamda da Lykia Bölgesi'ni bu bölgelere yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla konumu sebebiyle piskoposluk merkezi yapılan Myra dini anlamda da büyük bir sorumluluk üstlenmiştir.

Tüm İmparatorluk sınırları içinde olduğu gibi Myra'da da azizler sosyal ve kültürel hayatın belirleyicileri olmuşlardır. Azizlerin hayat hikâyelerine dair anlatılan mucize örnekleriyle birlikte, Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sı bize dönemin dini algısının anlaşılması için yardımcı olmaktadır. Her ne kadar Myralı Aziz Nikolaos'un tarihselliği hakkında şüpheler bulunsun ve Sionlu Nikolaos ile karıştırıldığı düşünülse de aslında bu şüphelerin hayatına dair anlatılan efsanelere yönlendirilmesi gerekmektedir. Aziz'in Nikaia Konsil Listeleri'nde isminin yer almaması gerçekten yaşadığına dair şüphelerin oluşmasının en önemli sebebidir. Ancak Nikolaos'un Nikaia Konsili'nde İmparator Constantinus tarafından hapse atılması listelerden isminin silinmesine de yol açmış olabilir. Aziz Nikolaos'un ününün yayılması ile birlikte daha sonra düzenlenen listelere ismi eklenmiştir. Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sında Aziz'in isminin yer alması muhtemelen ikisinin karıştırılmasında en önemli faktör olmakla birlikte, böyle birinin yaşadığına dair de en önemli kanıtlardan biridir. Öte yandan iki azizin mucizeleriyle ilgili olarak birçok kaynakta iddia edildiği gibi, ortak noktalara işaret etmek pek mümkün değildir. Hikayelerde yer alan karakterler ve olayların gelişim süreçleri birbirinden oldukça farklıdır. Myralı Aziz Nikolaos ile Sionlu Nikolaos'un mucizelerindeki ortak nokta pek çoğu *İncil*'deki hikâyeler ile özdeşleştirilen mucizelerdir ki çoğu azizin yaşam hikâyesinde bunlara rastlamak mümkündür. Ortaçağ'da Myralı Nikolaos adına yazılmış *Vita*'larda Sionlu Aziz Nikolaos'un anne ve babasının adlarının Myralı Nikolaos'un anne ve babasının isimleri olarak verildiği görülmektedir. Bunun dışında belirtilmediği gibi hikâyelerde geçen temel öğeler birbirinden farklıdır.

Konu üzerinde çalışan araştırmacıların cevaplamaya çalıştıkları en önemli sorulardan biri VI. yy.'a ait en önemli kaynak olma özelliği taşıyan *Vita*'nın yazarının kim olduğu sorusudur. Bazı hikâyelerin Nikolaos'un kendisinin ağzından anlatılmışçasına bazı hikâyelerin ise birinci çoğul şahıs anlatımıyla okuyucuya aktarılması *Vita*'nın yazarının Nikolaos'un yanında bulunan biri tarafından kaleme alındığı yorumunu getirmemizi olanaklı kılmaktadır. Nikolaos'un kırsal gezilerinde yanında götürdüğu erzakların dökümünün ayrıntılı bir şekilde verilmesi ve dolayısıyla yazarın manastırda tutulan kayıtlara erişebilme imkânı olduğu düşüncesi *Vita*'nın Sionlu Nikolaos'un maiyetinde bulunan bir keşiş tarafından yazıldığı düşüncesini destekler. Ancak *Vita*'daki anlatımın bütün içerisinde pek çok değişiklik göstermesi, hikâyelerin her seferinde başka biri tarafından anlatılıyorlarmış hissinde de yaratmaktadır. Bu noktada *Vita*'nın bazı kısımlarının farklı yazarlara ait olduğu ya da diğer bir ifadeyle farklı anlatıların daha sonra birleştirildiği tezi de ortaya atılabilir. Manastırın işleyişine dair satır aralarında verilen küçük ipuçları, hikâyenin daha çok diğer azizlerin hayat hikâyelerinde olduğu gibi *İncil* kaynaklı oluşu ve Nikolaos'un mucizeleri üzerine yoğunlaşması eserin kritiğini zorlaştırmakla beraber, yerel coğrafya açısından verdiği bilgilerle eşsiz bir kaynak olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Sionlu Nikolaos'un manastırına iyileşmek için gelen ya da Myra'nın kırsal alanına yaptığı gezilerde yardım ettiği "Günahkar Ruh" tarafından ele geçirilmiş kimselerin çokluğu bölgede VI. yy.'da pagan inanca sahip olan kişilerin bulunduğu yorumunu yapmamıza olanak sağlar. Sionlu Nikolaos'un vebadan sonra kırsala ikinci gezisini yapmasının amacının da bu dönemde münferit olarak pagan inancını devam ettiren kimselere Hıristiyan inancını benimsetmek olduğu söylenebilir ki bu durum da bölgenin dini hayatının nasıl olduğu konusunda bir fikir vermektedir.

Vita'nın bölgenin dini anlayışına dair bilgiler içermesi dışında kaynak olarak değerli oluşunun en önemli sebebi, Lykia'da Bölgesi'nden daha önce bilinmeyen 46 adet kent, köy, kasaba ve bölge ismi içeriyor olmasıdır. Bu kadar yoğun bir yerleşimin bulunduğu Myra kırsalındaki kentlerin doğru olarak lokalize edilmesi elbette ki bölgenin önemli dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına sebep olacaktır. Ancak *Vita*'da verilen bilgiler, yerleşimlerin kesin olarak belirlenmesine yetecek ölçüde değildir. Kentlerin bir kısmı arkeolojik ve epigrafik veriler ışığında lokalize edilmiş olmakla birlikte, henüz lokalize edilmemiş olan yer-

leşimlerin konumları hakkında çeşitli öneriler bulunmaktadır. Yeni önerilerin getirilmesi ya da var olanların doğrulanması ileride yapılacak kapsamlı yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar ile mümkün olacaktır. Böylece genelde Lykia Bölgesi'nin özelde ise Myra kenti ve çevresinin Hıristiyanlık Dönemi'ne ilişkin bilgilerimiz artacak; *Vita* daha doğru bir şekilde yorumlanabilecek ve bahsedilen yerleşimlerin doğru bir şekilde lokalizasyonu sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

AAWW = *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse*.

Adalya = *Adalya: Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı*.

AE = *L'année épigraphique*.

AKYÜREK *et alii* 2013 = T. E. AKYÜREK – Ö. ÇÖMEZOĞLU – B. İŞLER, “Bizans Dönemi Çalışmaları”, şurada: ÇEVİK *et alii* 2013: 95–96.

AKYÜREK-ŞAHİN 2002 = N. E. AKYÜREK-ŞAHİN, “Oniki Tanrı’ya Adanmış Adak Stelleri Lykia’da Bir Geçdevir Kültü: DODEKATHEOI”, şurada: ŞAHİN – ADAK 2002: 103–113.

ALKAN 2011 = M. ALKAN, “Parerga To The Stadiasmus Patarensis (8): On The Named Places in The Journeys of Sacrifice Recorded in The Vita of Saint Nicholas of Holy Sion”, *Gephyra* 8, 99–124.

ALPASLAN 2001 = S. ALPASLAN (Ed.), *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (19 – 20 Nisan 2001/Ankara)*, Ankara.

ALSTON 2002 = R. ALSTON, *The City in Roman And Byzantine Egypt*, London.

AMMAN – DUMAS 1940 = E. AMMAN – A. DUMAS (Edd.), *Histoire de l’église depuis les origines jusqu’ à nos jours*, VII: L’ église au pouvoir des laïques (888–1057), Paris.

AMS = *Asia Minor Studien*.

ANMED = *Anadolu Akdenizi: Arkeoloji Haberleri*.

ANRICH 1913/1917 = G. ANRICH, *Hagios Nikolaos: Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche. Texte und und Untersuchungen*, Vol. I–II, Leipzig/Berlin.

ANRW = *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*.

App. Bell. civ. (Appianus, *Bella civilia*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian’s Roman History*, with an English translation by H. WHITE, III–IV, London/New York 1923–1928 (The Loeb Classical Library).

ARIKAN 2012 = C. ARIKAN, “Lykia’da Erken Bizans Devri’ne Ait Bir Define: Korydalla Hazinesi”, şurada: ÇELGİN – AKYÜREK-ŞAHİN 2012: 129–186.

ArkSan = *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*.

AS = *Anatolian Studies*.

Ath. *Deip.* (Athenaios, *Deipnosophisticarum Epitome*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Deipnosophistis*, with an English translation by C. B. GULICK, London/New York 1928 (The Loeb Classical Library).

ATVUR 1999 = O. ATVUR, “Olympos Antik Kenti (1991–1992 Çalışmaları)”, *ArkSan* 88, 13–31.

BAGNALL 1976 = R. S. BAGNALL, *The Administration of the Ptolemaic Possessions outside Egypt*, Leiden.

BALDWIN 1991 = B. BALDWIN, “Methodios”, *ODB* 2, 1354.

BARNES 1981 = T. D. BARNES, *Constantine and Eusebius*, Cambridge.

BARRINGTON ATLAS = R. J. A. TALBERT – R. S. BAGNALL *et alii*, *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton 2000.

BAUMANN 1999 = P. BAUMANN, *Spätantike Stifter im Heiligen Land: Darstellungen und Inschriften auf Bodenmosaiken in Kirchen, Synagogen und Privathäusern*, Wiesbaden.

BCH = *Bulletin Correspondance Hellenique*.

BE = *Bulletin épigraphique*.

BEAN 1971 = G. E. BEAN, *Journeys in Northern Lycia 1965–1967*, Wien.

BEAN 1976 = G. E. BEAN, “Myra”, *PECS*, 603–604.

Bede, *Hist. Ecll.* (Bede, *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Ecclesiastical History of the English People*, New Translation L. GIDLEY, Oxford/London 1870.

BEHRWALD 2000 = R. BEHRWALD, *Der lykische Bund: Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung*, Bonn.

BEHRWALD *et alii* 1993/1994 = R. BEHRWALD – H. BLUM – CH. SCHULER – M. ZIMMERMANN, “Neue Inschriften aus Kyaneai und Umgebung IV”, şurada: KOLB 1993/1994: 177–205.

Belleten = Belleten: Türk Tarih Kurumu.

BENNDORF – NIEMANN 1884 = O. BENNDORF – U. G. NIEMANN, *Reisen in Lykien und Karien*, I: Reisen im südwestlichen Kleinasien, Wien.

BLUM 1997 = H. BLUM, *Die Vita Nicolai Sionitae*, Bonn.

BM = Bulletin Monumental.

BORCHHARDT 1975 = J. BORCHHARDT (Hrsg.), *Myra: Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit*, Berlin.

BORCHHARDT 1999 = J. BORCHHARDT (Ed.), *Limyra: Zemuri Taşları*, İstanbul.

BRANDES 1989 = W. BRANDES, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, Amsterdam.

BROUGHTON 1938 = T. R. S. BROUGHTON, “Roman Asia Minor”, şurada: FRANK 1938: 499–918.

BROX 1998 = N. BROX, “Frühchristentum als Minderheit in Kleinasien”, şurada: HERZKOBES 1998: 77–97.

BUCHWALD 1984 = H. BUCHWALD, “Western Asia Minor as a Generator of Architectural Form in Byzantine Period, Provincial Back-wash or Dynamic Center of Production?”, *JBÖB* 34, 200–234.

BURKERT 1985 = BURKERT, *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*, Berkeley.

BZ = Byzantinische Zeitschrift.

Chiron = Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts.

- CHRONZ 1985 = M. CHRONZ, *Die Vita des heiligen Nikolaos Sionites*: Übersetzung – Anmerkung – Kommentar, Würzburg.
- CIJ* II = J.-B. FREY (Ed.), *Corpus Inscriptionum Judaicarum*: Recueil des inscriptions juives qui vont du IIIe siècle avant Jésus-Christ au VIIe siècle de notre ère, Vol. II: Asie-Afrique, Vaticano.
- CIL* = *Corpus Inscriptionum Latinarum*.
- COLLIGNON 1878 = M. COLLIGNON, “Inscription d’ormélé en Phrygie I”, *BCH* 2, 170–184.
- Const. VII Porphy. *De them.* (Costantino Porfirogenito, *De thematibus*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Costantino Porfirogenito, De thematibus*: Introduzione, testo critico, commento a cura di A. PERTUSI, Città del Vaticano, 1952.
- CORSTEN 1999 = TH. CORSTEN, “Kitabeler”, şurada: ÖTÜKEN 1999: 481–509.
- CREMER 1997 = M. CREMER, “Sozon”, *LIMC* 8.1–2, 1148–1149.
- CWA* = *Current World Archaeology*.
- ÇELGİN – AKYÜREK-ŞAHİN 2012 = V. ÇELGİN – N. E. AKYÜREK-ŞAHİN, *Akron 3*: Eskiçağ Yazıları, İstanbul.
- ÇEVİK – BULUT 2010 = N. ÇEVİK – S. BULUT, “İkinci Kazı Sezonunda Myra ve Limanı Andriake”, şurada: ÇEVİK 2010: 25–119.
- ÇEVİK 2010 = N. ÇEVİK (Ed.), *Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi*, Antalya.
- ÇEVİK 2010a = N. ÇEVİK, “Myra ve Andriake Kazıları’nda İlk Yıl: 2009”, *ANMED* 8, 55–60.
- ÇEVİK 2010b = N. ÇEVİK, “Myra ve Limanı Andriake Üzerine Ön-Düşünceler Kazılar Başlarken”, *ArkSan* 134, 53–82.
- ÇEVİK 2010c = N. ÇEVİK, “Myra: The Sunken Metropolis of St. Nicholaos”, *CWA* 41, 18–25.
- ÇEVİK *et alii* 2010a = N. ÇEVİK – Ö. ÇÖMEZOĞLU – H. S. ÖZTÜRK – İ. TÜRKÖĞLU, “Andriake Sinagogu ve Bölgede Yahudi Varlığı”, şurada: ÇEVİK 2010: 169–180.

- ÇEVİK *et alii* 2010b = N. ÇEVİK – Ö. ÇÖMEZOĞLU – H. S. ÖZTÜRK – I. TÜRKOĞLU, “A Unique Discovery in Lycia: The Ancient Synagogue at Andriake”, *Adalya* XIII, 335–366.
- ÇEVİK *et alii* 2013 = N. ÇEVİK – S. BULUT – E. AKYÜREK, “Myra ve Andriake Kazıları 2012”, *ANMED* 11, 90–96.
- DAGRON 1978 = G. DAGRON, *Vie et miracles de Sainte Thècle: Texte Grec. Traduction et Commen-Thècle Taire*, Bruxelles.
- DARROUZÈS 1981 = J. DARROUZÈS, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitana: Texte critique, introduction et notes*, Paris.
- DELATTE 1947 = A. DELATTE, *Les portulans grecs édités*, Liege.
- DELEMEN 1995 = İ. DELEMEN, “Lykia-Kabilia-Pisidia Bölgesinden Roma Dönemi ‘Disokurlar ve Tanrıça’ Kabartmaları”, *Belleten* LIX.225, 295–321.
- DELEMEN 1999 = İ. DELEMEN, *Anatolian Rider Gods: A Study on Stone Finds from the Regions of Lycia, Pisidia, Isauria, Lycaonia, Phrygia, Lydia and Caria in the Late Roman Period*, Bonn.
- DELEMEN 2005 = İ. DELEMEN, “Halûk Perk Müzesi’ndeki Thrak ve Anadolu Atlıları”, *Tuliya* 1, 149–176.
- DES COURTILS 2003 = J. DES COURTILS, *Ksanthos ve Letoon Rehberi*, İstanbul.
- DİLER 1991 = A. DİLER, “Lykia Olympos Dağında Bir Ön Araştırma”, *TAD* 29, 161–176.
- Dio Cass. (Cassius Dio, *Rhomaika*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*, with an English translation by E. CARY, I–IX, London 1914–1927 (The Loeb Classical Library).
- DOĞAN 2001 = S. DOĞAN (Yay. Haz.), *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (19–20 Nisan 2001)*, Ankara.
- DOP = *Dumbarton Oaks Papers*.
- DORUȚIU-BOILĂ 1977 = E. DORUȚIU-BOILĂ, “M. Arruntius Claudianus praefectus classis et ripae Danuvii”, *StudClas* 17, 89–100.

DÖNMEZ-ÖZTÜRK 2006 = F. DÖNMEZ-ÖZTÜRK, *Roma Çağı Küçükasya Kentleri Arasında Homonoia Anlaşmaları*, İstanbul.

DÖRTLÜK – KAHYA 2006 = K. DÖRTLÜK – T. KAHYA (Edd.), *The 3rd Symposium on Lycia: 07–10 November 2005*, Antalya: Symposium proceedings, İstanbul.

DÖRTLÜK 2012 *et alii* = K. DÖRTLÜK – T. KAHYA – R. BOYRAZ-SEYHAN – T. ERTEKİN (Edd.), *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu 04–07 Kasım 2009 Antalya*, Sempozyum Bildirileri – *International Young Scholars Conference I: Mediterranean Anatolia 04–07 November 2009 Antalya*, Symposium Proceedings, İstanbul.

DUGGAN 2004 = T. M. P. DUGGAN, “A Short Account of Recorded Calamities (Earthquakes and Plaques) in Antalya Province and Adjacent and Related Areas Over the Past 2, 300 Years an Incomplete List, Comments and Observations”, *Adalya* VII, 123–170.

EA = Epigraphica Anatolica.

EFENDİOĞLU 2010 = T. EFENDİOĞLU, “Hellenistik ve Roma Çağlarında Likyası’nda Yerel Kültler”, şurada: DÖRTLÜK 2012 *et alii*: 109–122.

EFENDİOĞLU 2010 = T. EFENDİOĞLU, *Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya’da Yerel Tanrı ve Tanrıçalar*, İstanbul.

EO = Echoes d’Orient.

Epiph. *Adv. Haer.* (Epiphanius, *Adversus Haereses*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Panarion of Epiphanius of Salamis: Book I (Sects 1–46)*, Second Edition, Revised and Expanded, Translated by F. WILLIAMS, Brill 2009.

Eus. *Eccl. Hist.* (Eusebius, *Historia Ecclesiae*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Eusèbe de Césarée: Histoire ecclésiastique, I–III: Texte grec, traduction et annotation par G. BARDY (SC 31, 41, 55)*, Paris 1952–1958; IV: Introduction par G. BARDY, index par P. PÉRICHON (SC 73), Paris 1987³.

- Eus. *Mart. Palest.* (Eusebius, *Martyrii in Palaestinae*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Eusebius of Caesarea: The History of the Martyrs in Palestine*, Translated by W. CURETON, London/Edinburgh 1861.
- FALCONI 1751 = N. C. FALCONI, *Sancti Confessoris Pontificis et Celeberrimi Thaumaturgi Nicolai Acta Primagenia nuper Detecta ... per Nic. Carminum Falconium*, Napoli.
- FdXanth = A. BALLAND, *Fouilles de Xanthos*, VII: Inscriptions d'époque impériale du Lé-tôn, Paris 1981.
- FELD 1975 = O. FELD, "Die Kirchen Myra und Umgebung", şurada: BORCHHARDT 1975: 398–424.
- FGrHist. = F. JACOBY (Ed.), *Die Fragmente der griechischen Historiker*, Berlin/Leiden 1923–1958.
- FOSS 1991 = C. FOSS, "Cities and Villages of Lycia in the Life of St. Nicholas of Holy Zion", *GOTR*, 303–339.
- FOSS 1993 = C. FOSS, "Lycia in History", şurada: MORGANSTERN 1993: 5–25.
- FOSS 1994 = C. FOSS, "The Lycian Coast in the Byzantine Age", *DOP* 48, 1–52.
- FRANK 1938 = T. FRANK (Ed.), *An Economic Survey of Ancient Rome*, IV, Baltimore.
- FRANKE – NOLLÉ 1997 = P. R. FRANKE – M. NOLLÉ, *Die Homonoia-Munzen Kleinasiens und der thrakischen Randgebiete*, Saarbrücken.
- FREI 1990 = P. FREI, "Die Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit", *ANRW* II 18.3, 1729–1864.
- FRUTAZ 1957 = A. P. FRUTAZ, "Apphianos", *LThK*² 1, 769–770.
- GARZETTI 1974 = A. GARZETTI, *From Tiberius to the Antonines: A History of The Roman Empire, AD 14–192*, London.
- GELZER *et alii* 1898 = H. K. GELZER – H. HILGENFELD – O. CUNTZ, *Patrum Nicaenorum Nomina Latine, Graece, Coptice, Syriace, Arabice, Armeniace*, Leipzig.
- GESSEL 1993 = W. GESSEL, "Apphianos", *LThK*³ 1, 886.

GOTR = *Greek Orthodox Theological Review*.

GREGOIRE 1922 = H. GREGOIRE, *Recueil des Inscriptions grecques chretiennes d'Asie Mineure*, I, Paris.

GROSMANN – SEVERIN 1981 = P. GROSMANN – H. G. SEVERIN, “Forschungen im südöstlichen Lykien”, *TAD* 25.2, 101–109.

GÜREN 2010 = S. GÜREN, *Küçükasya’da Mithras Kültü*, İstanbul (MÜ SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

HALDON 1997 = J. F. HALDON, *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture* (rev. ed.), New York.

HALFMANN 1986 = H. HALFMANN, *Itinera principum: Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart.

HALKIN 1957 = F. HALKIN, *Bibliotheca hagiographica graeca*, Bruxelles.

HARRISON 1963 = R. M. HARRISON, “Churches and Chapels of Central Lycia”, *AS* 13, 117–151.

HARRISON 2001 = R. M. HARRISON, *Mountain and Plain: From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period*, Ann Arbor.

HEAD 1963 = B. V. HEAD, *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, London.

HEBERDEY – KALINKA 1897 = R. HEBERDEY – E. KALINKA, *Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien: Ausgeführt im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien.

HERZ – KOBES 1998 = P. HERZ – J. KOBES (Hrsgg.), *Ethnische und religiöse Minderheiten in Kleinasien: Von der hellenistischen Antike bis in das byzantinische Mittelalter*, Wiesbaden.

HILD 2003 = F. HILD, “Klöster in Lykien”, şurada: RUGGIERI – PIERALLI 2003: 313–334.

HILD 2004 = F. HILD, “Lykien in den Notitiae Episcopatum”, *JÖB* 54, 1–7.

- Hier. *Epist.* (Eusebius Sophronius Hieronymus, *Epistulae*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Select Letters of St. Jerome*, Edited and Translated by F. A. WRIGHT, London 1933 (The Loeb Classical Library).
- HORSLEY 2007 = G. H. R. HORSLEY with Contributions by R. A. KEARSLEY, *The Greek and Latin Inscriptions in the Burdur Archaeological Museum*, Ankara.
- HÖFER 1909–1915 = HÖFER, “Sozon”, *Roscher ML* 4, 1280–1286.
- HÖLBL 1994 = G. HÖLBL, *Geschichte des Ptolemäerreiches: Politik, Ideologie und religiöse Kultur von Alexander dem Großen bis zur römischen Eroberung*, Darmstadt.
- HÖLDER 1893 = A. HÖLDER (Hrsg.), *Eranos in Vindobonensis*, Wien.
- HULA 1893 = E. HULA, “Ein Judengemeinde in Tlos”, şurada: HÖLDER 1893: 99–103.
- Iarykanda* = S. ŞAHİN (Hrsg.), *Die Inschriften von Arykanda*, Bonn (*IGSK* 48).
- IGR* = *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*.
- IGSK* = *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*.
- IJO* = W. AMELING, *Inscriptiones Judaicae Orientis*, Band II, Tübingen.
- Io. Mal. (Ioannes Malalas) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Ioannis Malalae Chronographia*, Ed. I. THURN (CFHB35). Berlin 2000; Übersetzung in das Englische unter Berücksichtigung der slawischen Texte von E. JEFFREYS – M. JEFFREYS – R. SCOTT unter Mitarbeit von B. CROKE – J. FERBER – S. FRANKLIN – A. JAMES – D. KELLY – A. MOFFAT – A. NIXON, Melbourne 1986.
- Ios. *Bell. Iud.* (Iosephus, *Bellum Iudaicum*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Jewish War*, with an English translation by H. St. J. THACKERAY – R. MARCUS, I–VII, London/New York 1926–1958 (The Loeb Classical Library).
- IRMSCHER – KAZHDAN 1991 = J. IRMSCHER – A. KAZHDAN, “Methodios of Patara, Pseudo”, *ODB* 2, 1355–1356.
- İPLİKÇİOĞLU 2006 = B. İPLİKÇİOĞLU, “ΘΕΟΙ ΔΙΚΑΙΟΙ: Die ‘Gerechten Götter’ in zwei neuen Inschriften aus Termessos”, *AAWW* 14.2, 5–16.

- İŞLER 2009 = B. İŞLER, *Likya Bölgesi'nde Karabel Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi*, Ankara (Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- İŞLER 2010 = B. İŞLER, "Myra ve Çevresinde Bizans Dönemi", şurada: ÇEVİK 2010: 233–257.
- İŞLER 2012 = B. İŞLER, "Likya Bölgesi'ndeki Karabel-Asarcık Yerleşimi Yapılarının Plan ve İşlev Özellikleri Üzerine Gözlemler", şurada: DÖRTLÜK *et alii* 2012: 161–174.
- İŞLER 2013 = B. İŞLER, "Orta Likya'da Erken Bizans Dönemi Yerleşimleri ve Kırsal Konut Mimarisi", *Adalya* XVI, 285–304.
- JACOBK 1999 = R. JACOBK, "Bizans Piskoposluk Merkezi Limyra", şurada: BORCHARDT 1999: 111–115.
- JANIN 1932 = R. JANIN, "Les églises Byzantines Saint Nicolas à Constantinople", *EO* 35.168, 403–418.
- JONES 1978 = C. W. JONES, *Saint Nicholas of Myra, Bari and Manhattan: Biography of a Legend*, London.
- JÖB = Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik.*
- JRS = Journal of Roman Studies.*
- KARAKAYA 2005 = N. Ç. KARAKAYA, "The Burial Chamber Wall Paintings of Saint Nicholas Church at Demre (Myra) Following Their Restoration", *Adalya* VIII, 287–309.
- KARAKAYA 2010 = N. Ç. KARAKAYA, "Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimleri Işığında Aziz Nikolaos'un Yaşamı ve Kişiliği", şurada: ÇEVİK 2010: 127–135.
- KIRSTEN 1978 = E. KIRSTEN, "Artemis von Ephesos und Eleuthera von Myra: Mit Seitenblicken auf St. Nicolaus und auf Kommagene", şurada: ŞAHİN *et alii* 1978: 457–488.
- KOLB – TIETZ 1999 = F. KOLB – W. TIETZ, "Zagaba: Münzprägung und politische Geographie in Zentrallykien", *Chiron* 31, 347–416.

- KOLB 1991 = F. KOLB, “Kyaneai 1989: Vorbericht über Feldforschungen im Yavu-Bergland bei Kaş mit Beiträgen von W. Böser – V. Höhfeld – F. Kolb – B. Kupke – M. Miller – A. Rieger – M. Zimmermann”, *MDA(I)* 41, 187–264.
- KOLB 1993/1994 = F. KOLB (Hrsg.), *Lykische Studien IV: Feldforschungen auf dem Gebiet von Kyaneai (Yavu-Bergland). Ergebnisse der Kampagnen 1993/4*, Bonn.
- KOLB 2007 = F. KOLB, “Akkulturation in der Lykischen ‘Provinz’ unter Römischer Herrschaft”, *şurada: URSO 2007: 271–291*.
- KOMINIS 1976 = A. D. KOMINIS, *Analecta Hymnica Graeca: Canones decembris. Athanasius Kominis collegit et Instruxit*, Roma.
- KÖROĞLU 2006 = G. KÖROĞLU, *VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (7–9 Nisan 2003)*, İstanbul 2006.
- KRAUSS 1922 = S. KRAUSS, *Synagogale Altertümer*, Berlin.
- KRAUTHEIMER 1975 = R. KRAUTHEIMER, *Early Christian and Byzantine Architecture*, Baltimore.
- KRETSCHMER 1909 = K. KRETSCHMER, *Die italienischen Portolane des Mittelalters: Ein Beitrag zur Geschichte der Kartographie und Nautik*, Berlin.
- KST = Kazı Sonuçları Toplantısı.*
- KÜÇÜKAŞCI 2006 = M. S. KÜÇÜKAŞCI, “VII–XII. Yüzyıllarda Likya’ya Arap İlgisi”, *şurada: DÖRTLÜK – KAHYA 2006: 375–383*.
- LACKNER 1980 = W. LACKNER, “Eine unedierte Passion der Märtyrer Nikandros und Hermaios Hermaios (BHG2295)”, *JÖB* 29, 99–131.
- ŁAJTAR 2003 = A. ŁAJTAR, “Zu einer christlichen Mosaikinschrift aus Ostlykien”, *EA* 35, 123–124.
- LANCKOROŃSKI 1890 = K. LANCKOROŃSKI (Hrsg.), unter Mitwirkung von G. NIEMANN u. E. PETERSEN, *Städte Pamphylens und Pisidiens, I: Pamphylien*, Prag/Wien/Leipzig.
- LE QUIEN 1740 = M. LE QUIEN, *Oriens Christianus, I–III*, Paris.

LGPN = Lexicon of Greek Personal Names.

LIDDELL – SCOTT 1996¹⁰ = H. G. LIDDELL – R. SCOTT, *A Greek – English Lexicon*, Oxford.

LIMC = Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae.

Lib. ep. (Libanius, *Epistulae*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Briefe: Griechisch–Deutsch*, in Auswahl Hrsgg. von G. FATOUROS – T. KRISCHER, München 1980.

Liv. (Livius, *Ab urbe condita*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Livy: From the Founding of the City*, with an English translation by B. O. FOSTER – F. G. MOORE – E. SAGE – A. C. SCHLESINGER, I–XIII, London/New York 1919–1951 (The Loeb Classical Library).

LOUTH 2008 = A. LOUTH, “Justinian And His Legacy (500–600)”, şurada: SHEPARD 2008: 99–129.

LThK = Lexikon für Theologie und Kirche.

Macc. (Maccabaeus) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Maccabaeorum liber I: Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum Autocritate Societatis Litterarum Gottingensis editum*, W. KAPPLER (éd. crit.), Göttingen 1936.

MAGIE 1950 = D. MAGIE, *Roman Rule in Asia Minor*, I–II, Princeton.

MALAY 1991 = H. MALAY, *Arkeoloji Dergisi Özel Sayı I: Erol Atalay Memorial*, İzmir (*Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*).

MANGO 2006 = C. MANGO, *Bizans Mimarisi*, çev.: M. KADİROĞLU, Ankara.

MANSI 1778 = G. D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova, et amplissima collectio: In qua praeter ea quae Phil. Labbeus, et Gabr. Cossartius S. J. et novissime Nicolaus Coleti in lucem edidere ea omnia insuper suis in locis optime disposita exhibentur, quae Joannes Dominicus Mansi Lucensis, congregationis matris dei evulgavit. 22 ab anno MCLXVI. usque ad ann. MCCXXV, Florentiae.*

MARAVAL 1985 = P. MARAVAL, *Lieux saints et pèlerinages d’Orient: Histoire et géographie des origines à la conquête Arabe*, Paris.

MARIN 1917 = E. MARIN, *Saint Nicolas, évêque de Myre*, Paris.

MAYER 1803 = L. MAYER, şurada: *Views in Egypt, from the Original Drawings in Possession of Sir Robert Ainslie, Taken during His Embassy to Constantinople by Luigi Mayer*. Engraved by and under the Direction of Thomas Milton; with Historical Observations and Incidental Illustrations of the Manners and Customs of the Natives of that Country, London 1801; Views in the Ottoman Empire, chiefly in Caramania, London.

MDA(I) = Istanbuler Mitteilungen.

MEISEN *et alii* 1931 = K. MEISEN – M. ZENDER – F. J. HEYEN, *Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendlande: Eine Kultgeographisch–Volkskundliche Untersuchung*, Düsseldorf.

Menol. Basil. (*Menologium Basilianum*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: PG 117, 9–614.

MERGEN 2011 = Y. MERGEN, *Olympos Antik Kenti'nin Orta Çağ Dokusu ve Likya Bölgesi Açısından Önemi*, İzmir (Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi).

MGWJ = Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums.

MITCHELL 1988 = S. MITCHELL, “Maximinus and The Christians in A.D. 312”, *JRS* 78, 105–124.

MITCHELL 1993 = S. MITCHELL, *Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor, I–II*, Oxford.

MOMBRIZIO – BRUNET 1910 = B. MOMBRIZIO – O. S. B. BRUNET, *Sanctuarium seu vitae sanctorum*, Parisiis.

MORGANSTERN 1993 = J. MORGANSTERN, *The Fort at Dereağzı, and other Material Remains in its Vicinity: From Antiquity to the Middle Ages*, Tübingen.

NAKATANI 1995 = K. NAKATANI, “Lycia in the Byzantine Period (Fourth-Tenth Century): Historical Background”, şurada: TSUJI 1995: 42–51.

NAU 1982 = F. NAU, *Jean Rufus, évêque de Maïouma: Plérophories. Témoignages et révélations contre le concile de Chalcédoine. Version syriaque et traduction française*. POVIII/1, Nr. 36, Turnhout.

NEUMANN 1962 = G. NEUMANN, “Beiträge zum Lykischen II”, *Die Sprache* 8, 203–212.

NEUMANN 1979 = G. NEUMANN, *Neufunde lykischer Inschriften seit 1901*, Wien.

Nov. (Novellae Constitutiones: Corpus juris civilis academicum parisiense) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *In quo Justiniani institutiones, Digesta, sive pandectae, codex, authenticae, seu Novellae constitutiones, et edicta comprehenduntur: Praeterea Leonis et aliorum imperatorum Novellae constitutiones, Canones sanctorum apostolorum, ac Feudorum libri. Huic editioni, cum optimis quibusque collatae, nove accesserunt, sub titulo Juris antejustiniani, Ulpiani fragmenta libri regularum singularis, Pauli Sententiarum libri V, Breviora veterum jurisconsultorum fragmenta, ac Gaii institutionum commentarii IV: Denique leges similes seque invicem illustrantes, contrariae abrogatae breviter notis indicantur*, C. M. GALISSET (Ed.), 1881¹¹.

OCAK 2010 = A. Y. OCAK, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul.

OEHLER 1909 = OEHLER, “Epigraphische Beiträge zur Geschichte des Judentums”, *MGWJ* 53, 292–303; 443–452; 525–538.

OGIS = Orientis Graeci Inscriptiones Selectae.

OSTROGORSKY 1991 = G. OSTROGORSKY, *Bizans Devleti Tarihi*, çev.: F. İŞILTAN, 1991.

ÖTÜKEN 1991a = Y. ÖTÜKEN, “St. Nicholas Churches in Anatolia and Thrace”, şurada: MALAY 1991: 123–130.

ÖTÜKEN 1991b = Y. ÖTÜKEN, “1989 Yılında Antalya’nın Demre İlçesi’ndeki Aziz Nikolaos Kilisesi’nde Yapılan Çalışmalar”, *KST* 8, 179–192.

ÖTÜKEN 1992 = Y. ÖTÜKEN, “1990 Yılında Antalya’nın Demre İlçesi’ndeki Aziz Nikolaos Kilisesi’nde Yapılan Çalışmalar”, *KST* 13.1, 291–303.

ÖTÜKEN 1993 = Y. ÖTÜKEN, “Demre’deki Çalışmalarda Ele Geçen Küçük Buluntular”, şurada: *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara: 102–117.

ÖTÜKEN 1995a = Y. ÖTÜKEN, “1992 Yılında Demre İlçesi’ndeki Aziz Nikolaos Kilisesi’nde Yapılan Çalışmalar”, *KST* 15.2, 475–486

ÖTÜKEN 1995b = Y. ÖTÜKEN, “1993 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi”, *KST* 16.2, 361–376.

- ÖTÜKEN 1996a = Y. ÖTÜKEN, “Likya Ortaçağ Araştırmaları ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları”, *Adalya I*, 73–85.
- ÖTÜKEN 1996b = Y. ÖTÜKEN, “1994 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 17.2, 375–387.
- ÖTÜKEN 1997 = Y. ÖTÜKEN, “1995 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 18.2, 471–487.
- ÖTÜKEN 1998 = Y. ÖTÜKEN, “1996 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 19.2, 541–566.
- ÖTÜKEN 1999 = Y. ÖTÜKEN, “1997 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 20.2, 481–504.
- ÖTÜKEN 2000 = Y. ÖTÜKEN, “1998 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 21, 351–366.
- ÖTÜKEN 2001a = Y. ÖTÜKEN, “Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısından Seçme Küçük Buluntular”, şurada: ALPASLAN 2001: 361–384.
- ÖTÜKEN 2001b = Y. ÖTÜKEN, “1999 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 22.2, 345–358.
- ÖTÜKEN 2002 = Y. ÖTÜKEN, “2000 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimleri Koruma-Onarım ve Belgeleme Çalışmaları”, *KST* 23.2, 401–414.
- ÖTÜKEN 2003 = Y. ÖTÜKEN, “2001 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimleri Koruma-Onarım ve Belgeleme Çalışmaları”, *KST* 24.2, 31–46.
- ÖTÜKEN 2005a = Y. ÖTÜKEN, “Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı Buluntuları ve Duvar Resmi Çalışmalarından Örnekler (Delikli Levhalar)”, *SAÜ FEF Dergisi* 7.1, 289–294.
- ÖTÜKEN 2005b = Y. ÖTÜKEN, “2002 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimleri Koruma-Onarım ve Belgeleme Çalışmaları”, *Adalya VIII*, 263–286.
- ÖTÜKEN 2005c = Y. ÖTÜKEN, “2003 Yılı Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimleri Koruma-Onarım ve Belgeleme Çalışmaları”, *KST* 26, 111–126.

- ÖTÜKEN 2006a = Y. ÖTÜKEN, “2002 Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısında Ulaşılan Sonuçlar”, şurada: KÖROĞLU 2006: 88–97.
- ÖTÜKEN 2006b = Y. ÖTÜKEN, “Myra–Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Mimari Değerlendirmeler”, şurada: DÖRTLÜK – KAHYA 2006: 523–536.
- ÖTÜKEN 2006c = Y. ÖTÜKEN, “2004 Yılı Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları”, *KST* 27, 297–312.
- ÖTÜKEN 2007 = Y. ÖTÜKEN, “2005 Yılı Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 28.2, 157–174.
- ÖTÜKEN 2008 = Y. ÖTÜKEN, “2006 Yılı Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma–Onarım Çalışmaları”, *KST* 29.2, 137–156.
- ÖTÜKEN 2009 = Y. ÖTÜKEN, “2007 Yılı Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma–Onarım Çalışmaları”, *KST* 30.4, 159–176.
- ÖTÜKEN 2010 = Y. ÖTÜKEN, “2008 Yılı Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma– Onarım Çalışmaları”, *KST* 31.4, 417–435.
- ÖZTÜRK 2010 = H. S. ÖZTÜRK, “Yazıtların Işığında Myra ve Andriake Tarihi”, şurada: ÇEVİK 2010: 295–303.
- PESCHLOW 1973/1974 = U. PESCHLOW, “Fragmente eines Heiligensarkophags in Myra”, *MDA(I)* 23/24, 225–231.
- PESCHLOW 1975 = U. PESCHLOW, “Die Architektur der Nikolaoskirche in Myra”, şurada: BORCHHARDT 1975: 303–359.
- PESCHLOW 1990 = U. PESCHLOW, “Materialien zur Kirche des H. Nikolaos in Myra im Mittelalter”, *MDA(I)* 40, 207–258.
- PETERSEN – VON LUSCHAN 1889 = E. PETERSEN – F. VON LUSCHAN, *Reisen im südwestlichen Kleinasien*, II: Reisen in Lykien, Milyas und Kibyrtis, Wien.
- PG* = J.-P. MIGNE (Ed.), *Patrologia Graeca*.
- PHI* = *The Packard Humanities Institute, Searchable Greek Inscriptions*.

- PLRE* = A. H. M. JONES – J. MARTINDALE – J. JAMESON, *The Prosopography of Later Roman Empire*, I: A.D. 260–395, Cambridge 1971.
- POLAT 2004 = S. POLAT, *Hristiyanlık'ta Manastır Hayatı*, Ankara (Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Prax. Strat. (Praxis de Stratelatis)* = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hagios Nikolaos: Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche. Texte und Untersuchungen*, G. ANRICH (Hrsg.), Vol. I–II, Leipzig/Berlin.
- Prok. hist. (Procopius, Historia Arcana)* = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Procopius*, with an English translation by H. B. DEWING. Vol. 7, with the Collaboration of G. DOWNEY, London/New York 1914 (The Loeb Classical Library).
- Ps.-Sk. (Pseudo Skylaks) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Periplus, Scylacis Caryendensis*, «Fr. 100 “LYKIA”», şurada: *GGM* I 15–96.
- RAMSAY 2004 = W. M. RAMSAY, *The Church in the Roman Empire Before A.D. 170*, New York/London.
- RE* = *Real-Encyclopadie der klassischen Altertumswissenschaft*.
- RICKMAN 1971 = G. RICKMAN, *Roman Granaries and Store Buildings*, Cambridge.
- RIST 2000 = J. RIST, “Methodios [1]”, *DNP* 8, 96.
- ROBERT 1955 = L. ROBERT, *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques. Dédicaces et reliefs votifs, villes, cultes, monnaies et inscriptions de Lycie et de Carie, inscriptions et topographie, inscriptions de Phocée et des Dardanelles péripolarques, monnaie de Thibron*, X, Paris.
- ROBERT 1963 = L. ROBERT, *Noms indigènes dans l'Asie-Mineure gréco-romaine*, I, Paris.
- ROBERT 1966 = L. ROBERT, *Documents de l'Asie Mineure méridionale*, Paris.
- ROBERTS 1996 = J. M. ROBERTS, *Avrupa Tarihi*, çev.: F. AYTUNA, İstanbul.
- Roscher ML* = *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*.
- ROSEN 1993 = K. ROSEN, “Arykanda-Inschrift”, *LThK*³ 1, 1049.

- ROTT 1908 = H. ROTT, *Kleinasiatische Denkmaler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig.
- ROUSSET 2010 = D. ROUSSET, *De Lycie en Cabalide: La convention entre les Lyciens et Termessos près d'Oinoanda*, Genève.
- RUGE 1933 = W. RUGE, "Myra", *RE* 16.1, 1083.
- RUGE 1937 = W. RUGE, "Trebenda", *RE* 6A.2, 2267–2268.
- RUGGIERI – PIERALLI 2003 = V. RUGGIERI – L. PIERALLI (cura), *Eukosmia: Studi miscelanei per il 75 di P. Vincenzo Poggi S. J.* [Festschrift für Professor P. V. Poggi S. J.] Soveria-Mannelli, Catanzaro.
- S. DOĞAN 2001 = S. DOĞAN (Yay. Haz.), *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (19–20 Nisan 2001)*, Ankara.
- SAÜ FEF Dergisi = Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi.*
- SCHULER 2006 = CH. SCHULER, "Inchriften aus dem Territorium von Myra in Lykien: Istanbul", *Chiron* 36, 395–451.
- SCHULER 2007 = CH. SCHULER, "Augustus, Gott und Herr über Land und Meer: Eine neue Inschrift aus Tyberissos im Kontext der späthellenistischen Herrscherverehrung", *Chiron* 37, 383–403.
- SCHULTZE 1926 = V. SCHULTZE, *Altchristliche Städte und Landschaften*, II: Kleinasien, Gütersloh.
- SCHWARTZ 1939 = E. SCHWARTZ, *Kyrillos von Skythopolis: Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur* 4,4, 2. H., Leipzig.
- SEG = Supplementum Epigraphicum Graecum.*
- ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984 = I. ŠEVČENKO – N. P. ŠEVČENKO, *The Life of St. Nicholas of Sion*, Brookline.
- ŠEVČENKO 1983 = N. P. ŠEVČENKO, *The Life of Saint Nicholas in Byzantine Art*, Torino.

- SEVERIN – GROSMANN 2003 = P. SEVERIN – H. G. GROSMANN, *Frühchristliche und byzantinische Bauten im südöstlichen Lykien*: Ergebnisse zweier Surveys, Tübingen.
- SEYER 2013 = M. SEYER, “Limyra 2012”, *ANMED* 11, 83–89.
- SHEPARD 2008 = J. SHEPARD, *The Cambridge History of The Byzantine Empire C. 500–1492*, Cambridge/New York.
- SMITH 1998 = M. F. SMITH, “Excavation at Oinoanda 1997: The New Epicurean Texts”, *AS* 48, 125–170.
- STATHAKOPOULOS 1998 = D. CH. STATHAKOPOULOS, “Die Terminologie der Pest in byzantinischen Quellen”, *JÖB* 48, 1–7.
- Steph. Byz. (*Stephani Byzantii*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt*, Ed. A. MEINEKE, Berlin 1849.
- Strab. (Strabon, *Geographika*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Geography of Strabo*, with an English translation by H. L. JONES, I–VIII, London/New York 1917–1932 (The Loeb Classical Library).
- StudClas* = *Studii Classici*.
- Sym. *Metaphr.* (Symeon Metaphrastes) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Menologion*, *BHG* 1909, pp. 267–292. Edited in Pat. Gr. CXIV–CXVI.
- ŞAHİN – ADAK = S. ŞAHİN – M. ADAK, *Stadiasmus Patarensis: Itinera Romana Provinciae Lyciae*, İstanbul.
- ŞAHİN – ADAK 2002 = S. ŞAHİN – M. ADAK (edd.), *Likya İncelemeleri*, I, İstanbul 2002.
- ŞAHİN 2001 = S. ŞAHİN, “Epigraphische Mitteilungen aus Antalya V: Olbia und einige andere Küstenorte bei Kemer in Westpamphylien”, *EA* 33, 145–167.
- ŞAHİN *et alii* 1978 = S. ŞAHİN – E. SCHWERTHEIM – J. WAGNER (Hrsgg.), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens*: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag II, Leiden.
- TAD* = *Türk Arkeoloji Dergisi*.

- TAKMER 2006 = B. TAKMER, *Lex Portorii Provinciae Lyciae*: Likya Eyaleti Gümrük Yasası, Antalya (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- TAKMER 2007a = B. TAKMER, “Lex Portorii Provinciae Lyciae: Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus neronischer Zeit”, *Gephyra* 4, 165–188.
- TAM = *Tituli Asiae Minoris*.
- TEKİNALP 2000 = V. M. TEKİNALP, *Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ’da (M.S. 4–14. yy.) Andriake Kenti*, Ankara (Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- TEKİNALP 2001 = M. TEKİNALP, “Andriake Kiliseleri ve Tarihlendirme Sorunları”, şurada: DOĞAN 2001: 491–517.
- TIB 4 = K. BELKE – M. RESTLE (Hrsgg.), *Tabula Imperii Byzantini*, IV: Galatien und Lykaonien, Wien.
- TIB 5 = H. HELLENKEMPER – F. HILD (Hrsgg.), *Tabula Imperii Byzantini*, V: Kilikien und Isaurien, Wien.
- TIB 8 = H. HELLENKEMPER – F. HILD (Hrsgg.), *Tabula Imperii Byzantini*, VIII: Lykien und Pamphylien, Wien.
- TROMBETTA – CHARNIOT 1993 = P.-J. TROMBETTA – J. N. CHARNIOT, “Les greniers d’Hadrian: Andriake et Patara. Greniers”, *BM* 151, 95–109.
- TSUJI 1995 = S. TSUJI (Ed.), *The Survey of Early Byzantine Sites in Ölüdeniz Area: The First Preliminary Report*, Osaka.
- Tuliya = *Tuliya*: Özel Halûk Perk Müzesi.
- TÜRKER 2005 = A. Ç. TÜRKER, “Myra’da Aziz Nikolaos’un Yağ Kültüyle İlişkili Seramik Kaplar”, *Adalya* VIII, 311–328.
- TÜRKER 2010 = A. Ç. TÜRKER, “Demre–Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Kazılarda Ortaya Çıkarılan Küçük Buluntular”, şurada: ÇEVİK 2010: 137–152.

- URSO 2007 = G. URSO (cura), *Tra Oriente e Occidente. Indigeni, Greci e Romani in Asia Minore*: Atti del Convegno internazionale a Cividale del Friuli (Fondazione Canussio) 28. – 30. September 2006, Pisa.
- VACANT *et alii* 1903–1950 = A. VACANT – E. MANGENOT – E. AMANN, *Dictionnaire de théologie catholique contenant l'exposé des doctrines de la théologie catholique, leurs preuves et leur histoire*, Vol. XI, Paris.
- VON AULOCK 1974 = H. VON AULOCK, *Die Münzprägung des Gordian III. und der Tranquillina in Lykien*, Tübingen.
- WEINREICH 1927 = O. WEINREICH, “Sozon”, *RE* 3A.1, 1248–1256.
- WOHLENBERG *et alii* 1895 = G. WOHLBERG – K. VON BURGER – E. CH. LUTHARDT, *Die Briefe des Paulus an die Epheser, an die Kolosser, an Philemon, an die Philipper*: Ferner die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes, München.
- WÖRRLE 1975 = M. WÖRRLE, “B. Andriake: Die Hafenstadt von Myra, 2. Die Horrea Hadriani in Andriake”, *şurada*: BORCHHARDT 1975: 66–70.
- WÖRRLE 1995 = M. WÖRRLE, “Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens V: Die griechischen Inschriften der Nekropolen von Limyra”, *Chiron* 25, 387–417.
- ZGUSTA 1964 = L. ZGUSTA, *Kleinasiatische Personennamen*, Prag.
- ZGUSTA 1984 = L. ZGUSTA, *Kleinasiatische Ortsnamen*. Heidelberg.
- ZIMMERMANN 1992 = M. ZIMMERMANN, *Untersuchungen zur historischen Landeskunde Zentrallykiens*, Bonn.
- Zos. *hist.* (Zosimos, *Historia nova*) = Kullanılan Metin ve Çeviri: *Histoire nouvelle*, texte établi et traduit par F. PASCHOUD, I–III, Paris 1971–1989 (Les Belles Lettres).

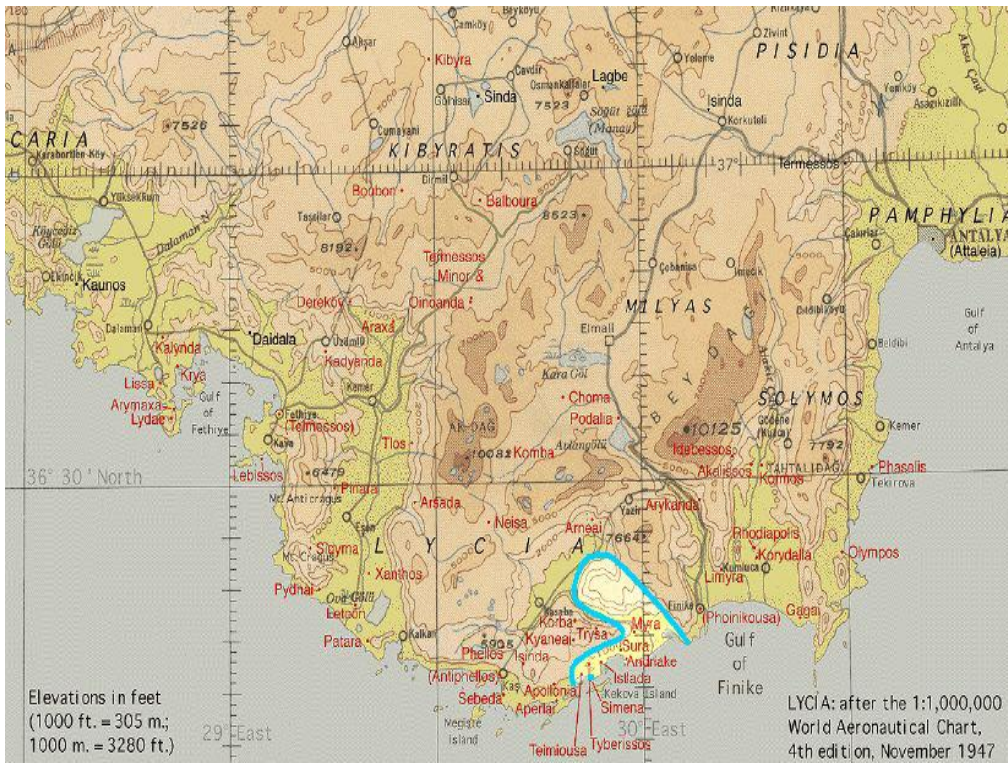
EKLER

HARİTALAR

Harita 1:

Myra Kentinin Sınırları

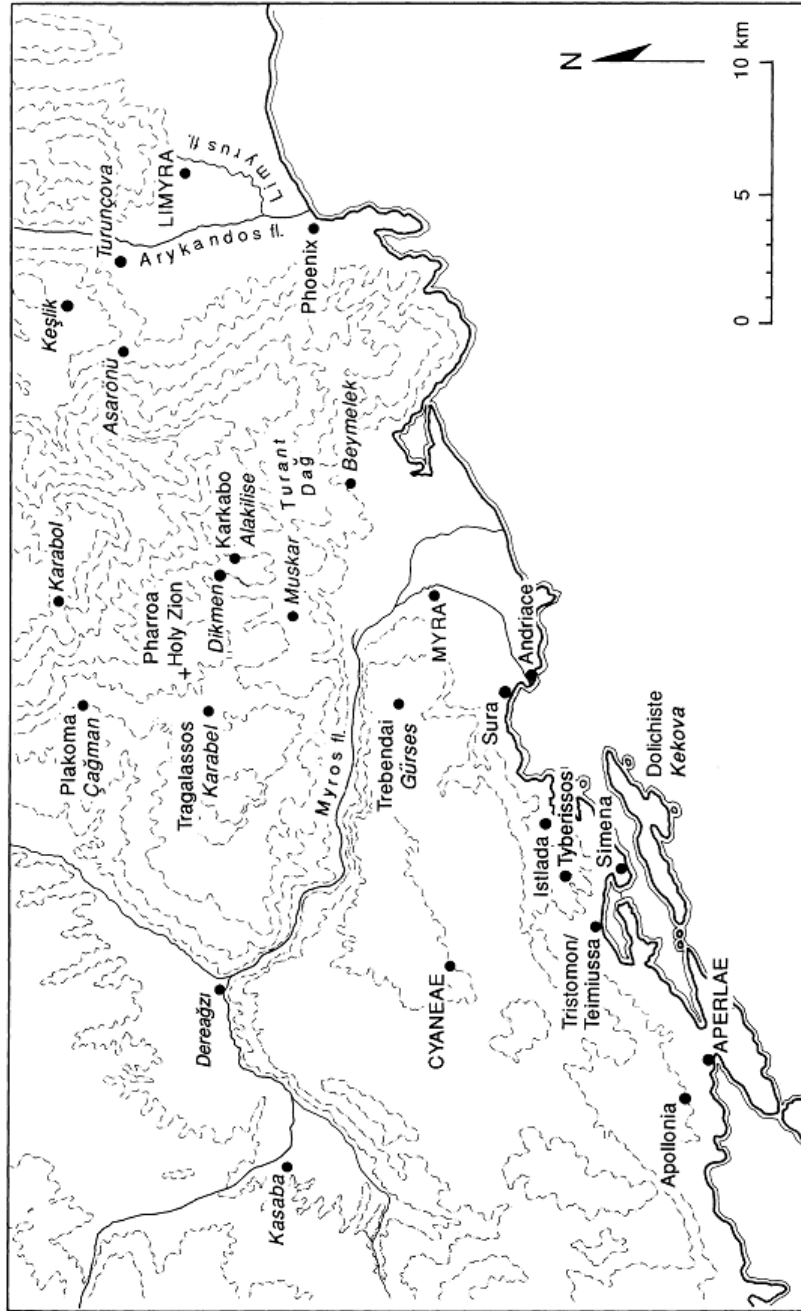
(ÖZTÜRK 2010: 300)

Harita 2:

Myra ve Komşu Kentleri

(FOSS 1994: Map II)

Harita 3:

Aziz Nikolaos'un Kırsal Alana Yaptığı Gezilerde Ziyaret Ettiği

Myra Kentinin Çevresindeki Yerleşimler

(TIB 8)

Harita 4:

Aziz Nikolaos'un Kırsal Alana Yaptığı Gezilerde Ziyaret Ettiği

Myra Kentinin Çevresindeki Yerleşimler

(BARRINGTON ATLAS)

Harita 5:

Aziz Nikolaos'un Kırsal Alana Yaptığı Gezilerde Ziyaret Ettiği

Myra Kentinin Çevresindeki Yerleşimler

(ALKAN 2011: 100, Map 1)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1:

Myra'nın Limanı Andriake'den Hristiyanlığa Ait En Erken Örnek

(FOTO: DR. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK)

Tabula Ansata'nın Solunda Yer Alan Stilize Balık Motifi

Fotoğraf 2:

Andriake: Sinagog

(MYRA VE LIMANI ANDRIAKE KAZILARI FOTOĞRAF ARŞİVİ)

M.S. V. yy. 'a Tarihlenen Sinagog

Fotoğraf 3a:

Myra: Aziz Nikolaos Kilisesi

(FOTO: CEREN PİLEVNELİ)

Aziz Nikolaos Kilisesi'nin İçeriden Görünüşü

Fotoğraf 3b:

Myra: Aziz Nikolaos Kilisesi

(FOTO: CEREN PİLEVNELİ)

Aziz Nikolaos'a Ait Olduğu Düşünülen Lahit

Fotoğraf 4a:

Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

(FOTO: DR. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK)

Sion Manastırı'nın Dışarıdan Görünüşü

Fotoğraf 4b:

Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

(FOTO: DR.HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK)

Sion Manastırı'nın Eksedra'sından Bir Görüntü

Fotoğraf 4c:

Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

(FOTO: DR. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK)

Sion Manastırı 'nda Yapılan Kaçak Kazı Sonucu Ortaya Çıkarılmış Yeni Bir Lahit

Fotoğraf 5:

Aziz Nikolaos Kilisesi (Demre /Antalya)

(FOTO: CEREN PİLEVNELİ)

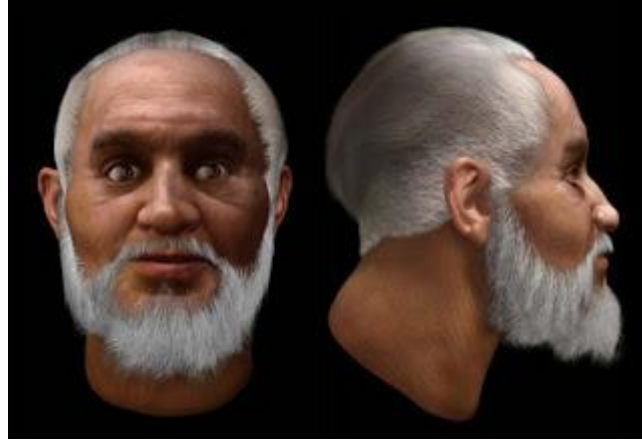
Aziz Nikolaos'un Dış Görünüşüne Ait Bir Duvar Resmi

Fotoğraf 6:

Aziz Nikolaos

(FOTO: ST. NICHOLAOS CENTER

<http://www.stnicholascenter.org/pages/real-face/>)

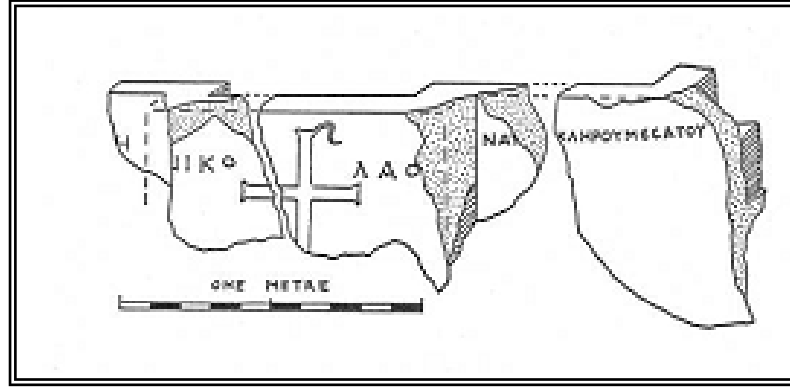
Günümüz Teknolojisiyle Aziz Nikolaos'un Kemiklerinden Oluşturulan Yüz Şekli

ÇİZİMLER

Çizim 1

Karabel/Asarcık: Sion Manastırı

(HARRISON 1963: 135)

Batı Asarcık'ta Bulunan Üzerinde Nikolaos Adının Yer Aldığı

Vaftiz Teknesine Ait Çizim